Yeni Gündem

16-28 Şubat 1985 Sayı 16/150 Lira (KDV dahil)

Sağda yeni arayışlar
Dünden bugüne Cezayir ilişkileri
Muazzez Abacı'yla geleneksel müzik üstüne

STRES

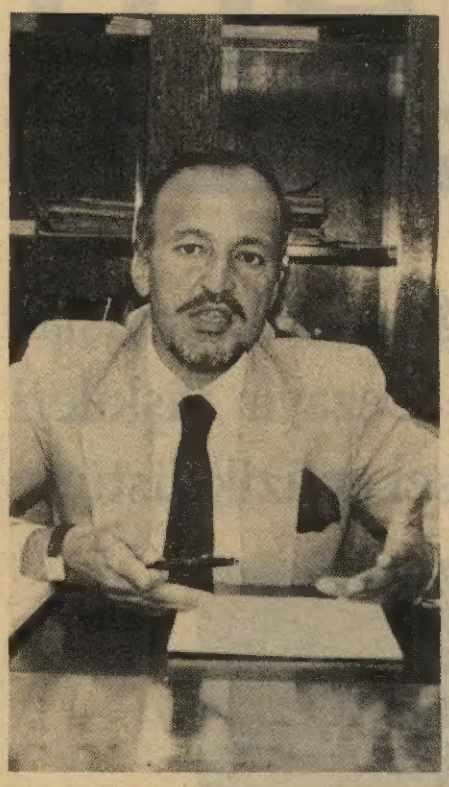

Mehmet Ali BİRAND

Kuneralp'e cevap

YeniGündem'in 13 nolu sayısında, Sayın Emekli Büyükelçi **Zeki Kuneralp**'in Türk-Sovyet ilişkileriyle ilgili olarak Sayın **Jülide Ergüder** ile yaptığımız bir söyleşiye yanıtı yayınlandı. Benim 10 no'lu sayıda "Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak istediğine dair resmî yazılmış bir notasına rastlanmadığı, bu nedenle bu iddialar hakkında derin kuşkum olduğu" yolundaki sözlerimi yanıtlayan Sayın Kuneralp, bazı bilgiler aktarıyordu. Bunlara karşı yanıtı vermek isterim:

1 Sayın Kuneralp, dönemin Moskova Büyükelçisi Sayın Sarper'in Molotov ile bir konuşmasını ve "Sovyet taleplerini" içerdiğini belirten bir telgrafının dışişleri arşivlerinde bulunduğunu belirtiyor.

Gayet iyi bileceğiniz gibi, bir ülkenin diğerinden toprak istemi gibi son derece önemli bir konu için, bırakın bir büyükelçiyle konuşmayı, muhtıra dahi yetmez. Nota veya resmî hükümet bildirisi ile böyle bir istekte bulunulursa gerçek kanıt sayılır. Yoksa, bir büyükelçinin telgrafı kanıt gösterilemez. Üstelik, Sarper-Molotov görüşmesinde Sovyet Dışişleri Bakanı, Türkiye Büyükelçisi'nin iki devlet arasında bir askerî ittifak (dostluk) anlaşması yolundaki önerisine karşı, hükümetinin ilk tepkisini, böyle bir dostluk anlaşmasının hangi koşullara dayandırılabileceğini açıklamıştır. Sarper'in telgrafı da, Molotov'un sözlerinin yorumunu içermektedir. Ne bu görüşmede, ne de sonraki gelişmelerde Sovyet isteklerine resmiyet kazandıracak hiçbir yazılı belge dışişleri arşivlerinde bulunmamaktadır.

2 8 Ağustos 1946 tarihli Sovyet notası ise, Boğazlar'ın yeni bir statüye kavuşturulması için üç büyükler (ABD, İngiltere, SSCB) arasında Postdam Konferansı'nda varılan anlaşma gereğince Sovyet hükümetinin 1936 Montreux Anlaşması'nın ne şekilde değiştirilmek istendiğini gösteren bir taslak, bir öneriden ileri gitmemektedir ve bu nota da Ankara tarafından reddedilmiştir. Aynı şekilde ABD ve İngiltere de, Postdam'da varılan karara uygun biçimde Boğazlar konusundaki görüşlerini Ankara'ya bildirmişlerdi.

3 Kars ve Ardahan'ın Rus toprakları olduğunu yazan iki Gürcü tarihçinin bu görüşleri ve tarih kitaplarında yazılanlar -ne kadar güdümlü bir rejim olursa olsun- devletler hukuku ve diplomatik teamülde resmî talep sayılamaz.

4 Stalin'den sonraki Kruşçev ve temsilcileri de hiçbir zaman "Türkiye'den toprak ve üs istemiştik, şimdi vazgeçtik" dememişlerdir. Stalin döneminin politikalarını ağır şekilde suçlayan Kruşçev, "Stalin'in Türkiye'ye karşı politikasını da genelde eleştirmiştir" ve Sovyetler bundan sonraki yaklaşımlarında sürekli biçimde "Bizi yanlış anladınız" yaklaşımını sürdürmüşlerdir.

Türkiye'nin yakın geçmişindeki en önemli olaylardan biri sayılan Sovyet "üs ve toprak isteminin" tartışmaları yıllardır yapılmaktadır. Moskova'nın bazı politikalarını genelde paylaşmamakla birlikte, tarihî bir gerçeğin kamuoyu tarafından DOĞRU şekilde bilinmesinden yanayım. Bu versiyonlardan hangisinin doğru olduğunun anlaşılabilmesinin tek yolu da, dışişleri arşivlerinde bulunduğu belirtilen belgelerin açıklanmasıyla ortaya çıkabilir. □

Mehmet Ali BİRAND

"Takdire şayan" bir tavır

YeniGündem'in 13. sayısındaki (sayfa: 32) MDP Genel Saymanı Mahmut Altınakar'ın yazısını anlamakta bir hayli güçlük çektim. Sayın Altınakar bu yazıyı yazabilmek için çok uğraşmış mıdır? Üzerinde kaç gün çalışmıştır? Vazifesini idrak etmesi, fikirlerini beyan buyurmasındaki üstün cehti takdire şayandır.

"Gençlik memleketin istikbalidir" sözünü kendi çıkarları uygunluğunda kullanan beyinler, sanırım istikbali tozlu tarih sayfalarında buluyor ve şanlı zaferlerimizle özdeşleştiriyorlar. Biz gençlerin, eğer onların doğrultusunda ilerlersek "sıhhatli ve müstekâr bir bünye ve zihniyete" sahip olacağımızı hiç zannetmiyorum. "Atalarımızdan tevali ve tevarüs eden kültüre sahip olmak" da, bu kültürü bütünüyle benimsemek ya da yadsımak değil; eleştirerek, ayıklayarak ve geliştirerek, çağın koşullarını gözönünde tutarak kendimize katmaktır. Bize durağanlığı, büyüğün önünde sus pus durmayı, her söyleneni kabullenip-itaat etmeyi, etkinlikten uzak olmayı ve resmen düşünmemeyi buyuran, kokuşmuş ve etiketleşmiş söylevler çeken kişilere, daha doğrusu düşüncelere saygı göstermemiz ve onlardan ders almamız beklenemez. "Herkesin fikirleri muhteremdir ve bu fikirleri beyan edeceği mekân bellidir" diye Atilla Sin'i eleştiren sayın Altınakar acaba biz gençlerin düşüncelerini söyleceği, eyleme dökeceği mekân olarak nereyi layık görmektedir?

Filiz BAKKALBAŞI/İSTANBUL

Vicdan korkusu

Kürşat Bumin yeni bir buluş daha yapmış **(YeniGündem**, sayı: 15, Hakikat Korkusunu Yenen Komünist). Boris Suvarin'le birlikte o da "Rosenberglerin suçlu olduğu" yargısına varmış. Meğerse "Rosenbergler ölmemeli" diye sokaklara dökülen onca insan, onca özgürlük ve demokrasi yanlısı aldatılmış birer kukla olduklarının farkında değillermiş! İşte K.Bumin bu gerçeği keşfetmiş. Hem de nerden? Ronald Radosh ve Joyce Milton adlı iki Amerikalı yazardan. Bu yazarların iki yıl önce yayınladıkları kitap, "insanların 'Rosenbergler ölmemeli' diye meydanları doldururken nasıl bu konuda kullanıldıklarını" göstermekteymiş. Tabiî Kürşat Bumin ne geçmişte ne de bugün hiçbir şey için mücadele etmediğinden kullanılma tehlikesi de ortadan kalkmaktadır!

Bu bir yana bizi meraka düşüren, kullanılmaya karşı bu kadar titiz olan, çocuklarımıza bile en koyu şüphecilikleri öğütleyen bir şüpheci ve "bireyselci" yazarımızın nasıl olup da, her türlü kuşkuculuğu bir yana bırakıp iki Amerikalı yazara bu kadar çabuk inanıverdiğidir.

Hadi bu da bir yana, her türlü devlete

ve otoriteye karşı olduğunu söyleyen yazarımızın nasıl olup da ancak Amerikan devlet görevlileri ve hadi biraz daha genişletelim bu devletin taraftarları açısından suç olarak nitelenebilecek bir eylemi -eylemin gerçek olup olmadığı bir yana- **suç** olarak görüp niteleyebildiğidir. Bugün Amerikan devleti görevlilerinin bile tereddüt içinde oldukları bir konuda, Mc Carthycilerle aynı safta SUÇLUDURLAR... diye haykıran Kürşat Bumin sanırız hakikat korkusuyla birlikte vicdan korkusunu da yenmiş.

Baki ÖNER-İstanbul

Türk Basını'nda bir "Rum kılıbığı"

Toplumun evliliğe yaklaşımında çifte ahlaka dayalı bir tutum içinde olduğunu her gün basında bol bol izliyoruz. Karı-koca ilişkisi, bir yandan tüm sorunları gözardı etmeyi zorunlu kılan kutsal bir gizlilik örtüsünün ardına saklanırken, öte yandan da, gündelik tartışmalardan namus cinayetlerine dek her türden sorun büyük bir dedikodu merakıyla, acımasız bir alayla basında rengarenk sergileniyor.

Böyle bir tutumun nerelere dek gidebileceğini 5/2/1985 tarihli Milliyet gazetesinin dış haberler sayfasında yer alan, Kıb-

rıs'a ilişkin bir haberde görüyoruz: 'Karısından usanan Rum, Türk kesimine sığındı'. Kadın-erkek ilişkisinde kadına benimsetilmeye çalışılan aşağı durumu tersine çevirerek dedikodu-haber kahramanlığına yükselmeyi başaran kadınlara bir örnek, Grigori Andoni'yi dırdırından, kendine dostlar tutmasından usandırıp, 'vurulmayı dahil göze alarak', daha sonra reddedildiği Türk kesimine kaçırtan karısı. Ancak bu kez, 'şirret kadın', başrolün bedelini kendisine dolaylı olarak yöneltilen alaylarla ödemek zorunda bırakılmıyor: Sağolsun 'Rum' kocası! Bu türden haberlerde kadın-erkek dengesini ters-yüz ederek erkeği kadının konumuna 'düşüren' erkek miletimizin ezeli düşmanı karşısında, 'Rum' nitelemesinin irkiltici gücüyle birinci aşamada durursak, aşağılandığına göre kadınsı nitelikler taşıyan erkek, yani kadınsı bir düşman; korkak, edilgin, beceriksiz, savaşı çoktan yitirmiş!

Nilüfer GÜNGÖREN

Türkleri Bulgarlaştırma

Son günlerde basında Bulgarların, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin isimlerini değiştirip Bulgar isimleri koyduğu yolunda haberler çıkıyor. Bu haberler göçmen Türkleri harekete geçirdi. Bulgar Konsolosluğu'na gittiler. Derneklerini harekete geçirdiler. Doğal olarak bir tepkide bulunuyorlar. Bu anti tepkici tavır bizim ırkçılarımızı da harekete geçirdi. Bozkurtlarımız dirildi ve hareketlendi. Basit bir isim değişikliği gibi gözüken sorunun neler yapacağını araştırmak gerek. Eğer meselenin nedenlerini ve de özünü ortaya çıkaramazsak, Bulgar Türklerine doğruyu gösteremezsek, Bulgar Milliyetçiliği'ne karşı Türk Milliyetçiliği gelişir. Geçici olarak Hakim Milliyetçiliğe karşı gelişen Türk Milliyetçiliği haklı görülse bile, giderek yanlış bir yolda gelişecek, esas sorun gözardı edilecek. Bundan da Türk Milliyetçileri yararlanacaktır. Milliyetçilik, ırkçılık şeklinde gelişirse tehlikeli olur.

İnsanın hangi ırktan geldiği pek önemli değildir. Irk meselesi geçmişi ile ilgilidir. İnsanlar kendi ırklarını kendileri seçmez, ırkları geçmişlerinden gelir. Durum böyle olunca, Türklerin isimlerinin Bulgar ismi olması, Türklerin geçmişi ile olan bağlarını koparamaz.

"Peki, durum böyle ise, neden Bulgarlar isim değiştiriyor?" sorusuna bazı basının verdiği "nüfusun artması ile azınlıkların özerklik kazanması" gibi cevaplar, eksik ve yetersiz olur. Çünkü bu mesele anayasa meselesidir. Nüfus çoğaldıkça, anayasa da değiştirilir. Hatta bu madde zamanını doldurdu gerekçesi ile kaldırılır. Nüfusu azaltmayı düşünen bir yönetim, göçü serbest bırakır. Böylece nüfus azalmış olur.

Bence mesele bu kadar basit değil. Mesele, kendisine sosyalist diyen Bulgar yönetiminin ırkçı tutumudur. Buna paralel olarak, insanların özgürlüğüne karşı olan tavrıdır. Bulgar yönetimi kendi Bulgar ırkından gelenlere de baskı yapmakta. Onların düşünce özgürlüklerini yok etmekte. Bu yok ediş tam bir diktatörlük şeklinde sürmekte. Tabiî Bulgarların baskı ile özgürlüğünü gasp edince, yönetimle arasında bu anlamda fazla bir çelişki görmüyor. Fakat azınlık milliyetlerin düşünce ve hareket özgürlüğünü gasp etse de, onu rahatsız eden onların kendi ırklarından olmayışıdır. İnsanların kendi isimlerinin dışında isim taşımaları bile rahatsız ediyorsa, o ülkede rejim bitmiştir. O ülkede mücadele şu veya bu ırk mücadelesi değil, tamamen özgürlük mücadelesidir. Bu mücadele de, şu veya bu ırkın sorunu değildir. O ülkede yaşayan tüm ayrı ırktan gelen insanların birlikte verecekleri özgürlük mücadelesidir. Ülkemizde de bu sorun ırkçıların eline bırakılmamalı. Yukarıda söylediğimiz bakış açısı ile, ilericilerin tarihi görevi olmalı.

Zafer SOĞUKPINAR

İÇİNDEKİLER

İÇ POLİTİKA

6 Aydın Köymen:
Sağda yeni arayışlar
6 S.Bildirici/T. Bora: ANAP ilçe kongreleri
7 İki MDP'li: Misbah Ongan ve A.İ.Kırımlı
8 Türkan Arıkan'la ANAP ve muhalefet üstüne
8 Hasan Kaçan'ın İnsanat Bahçesi
10 İLO İlkeleri
11 Cafer Tayyar: ASK DİSK'i üyeliğe kabul etti
12 Hakan Keni: Tütün
13 Latif Demirci'den Fırça: Sitires

Türkan Arıkan

ARAŞTIRMA/İNCELEME

14 Osman Balcıgil:
Çağdaş yaşam tarzının öbür adı: STRES

Stres

TARTIŞMA

17 Ünsal Oskay: İnsan hem irrasyonel bir yapı içinde olup hem de rasyoneli algılaya-bilir
18 Taha Parla: Siyasal yaşamda "seçim" ve "seçme"nin yeri
19 Aziz Çevik: Üst sınırı olmayan demokrasi bir fantezidir

TOPLUM

20 Mehmet Şenol: Siz de pazarlamacı olabilirsiniz

DÜNYA'DA/DIŞ POLİTİKA

Cezayir

22 Yarının Gündemi
24 Jülide Ergüder: "133 yıl sonra Cezayir'e dönüş"
24 Semih Günver:
Dünden bugüne Cezayir ilişkileri
25 Haluk Gerger: "Batı'nın Ortadoğu'daki akıllı dostu" olmak
26 Serdar Turgut: Paralı serdengeçtiler

EKONOMİ

27 Namık Özcan:
OPEC'in pazarlık gücü geriliyor
28 Muhalefet 1985'den umutlu değil
29 Ekonomi'de kısa kısa

İNSANLAR

Alaettin Usta

30 Sadık Özben: Apartman toplantısı ve diplomasi
30 Azan Onur: Gençlik tribünde
31 Murat Belge:
"Zerafetin ve inceliğin ve inceliğin hocası yok"

KÜLTÜR/SANAT

Muazzez Abacı

32 Muazzez Abacı:
Kendi müziğimizi sürdürmek istiyorum
34 İsmet Özel: Demon-krasi'ye karşı şiir
35 Can Kozanoğlu: Lahmacun gurbette
35 Süleyman Bulut: İnsanlaşmayın
36 Oruç Aruoba: "Büyük" bir yapıta, "Küçük" bir not
37 Kitaplar
38 Değinmeler
40 Asuman Oktay: Sanayileşmenin bedeli

Kitlesel stres ortamı ve aydınlar

MURAT BELGE

Bu sayıda inceleme-araştırma bölümünü ayırdığımız "stres" konusunu kapağa da taşırdık. Ama bana öyle geliyor ki, şu içinde bulunduğumuz "stres"in, öyle üç beş sayfayla, kapakla hakkını vermek mümkün değil. Tek tek bunun ne kadar bilincine vardığımızı da ölçemiyorum; çünkü, balığın içinde yüzdüğü suyu farketmemesi gibi, bizler de içinde yaşaya yaşaya korkarım stresimize alıştık. Türkiye öteden beri hoşgörü bolluğuyla temayüz eden bir ülke değildi. Tartışmalarımız her zaman kırıcı, suçlamalarımız her zaman aşırıydı. Bütün bu alışkanlığımıza, kanıksamışlığımıza rağmen, son birkaç yıllık dönemdeki sinirliliği, ancak yerleşip, yapılaşan bir "stres"le açıklayabiliyorum. Olay yaygın: cinayetler artıyor, içki içilen her türlü yerde kavga edenler çoğalıyor, çiftler boşanıyor, intihar yaygınlaşıyor. Sanırım, nedenleri her zaman çok iyi kavranmayan bir sıkıntı içinde gittikçe yalnızlaşıyor insanlar. Geçim sıkıntısıyla birlikte, daralan bir cendere içinde tepkisini dile getirme imkânlarından da yoksun kalan, bir çıkış yolu göremeyen kitlelerin, kendilerinden başka hedefe yönelemeyen öfkelerinin çizdiği bir çerçeve içinde ayakta durmaya çalışıyoruz.

Böyle bir kitlesel stres ortamında aydınlar, politize olmuş kesimler de çok farklı davranmıyorlar. Özellikle yayıncılık işinde bunun sonuçlarıyla çok sık karşılaştığımı söyleyebilirim. Abone olduğu yayın eline ulaşmayan okur, şikâyetini bildirirken "insanlık öldü mü?" diye feryat ediyor; filan yayını veya yazıyı beğenmeyen okur, kızdığı kişiyi Yezid'den aşağı bir yere koymuyor. Bir yandan, "yanlış anlama" da son derece yaygınlaştı. Bu da sanırım aynı temele bağlı. Kızıyoruz, suçlu arıyoruz, bazen farklı düşündükleri için birilerini lanetliyoruz, bazen de tersine, beklediğimizi yapmadıkları için. Ama hep kafamızda bir şey var, onu doğrulatarak rahatlıyoruz. Onun için başkasının söylediğini düşünmek bir yana, dinlemeye bile sabrımız yok. Kimisi, sözgelişi, "demokrasi", "hoşgörü" gibi kavramları belirli bir sınıf düzeniyle bağdaştırmış, bunları erdem olarak görmüyor ve göreni defterinden siliyor. Öte yandan, daha da garibi, bu kavramlara değer verdiğini söyleyen biri, "şunu bir tartışsak" diyen kişi karşısında eşit derecede tahammülsüz davranıyor.

Birbirimize karşı bileniyoruz, ama kendimizden de çok emin değiliz. Alınganlaştık. Belli etmemeye çalışsak da, hiçbirimiz kendimizle barışık yaşamıyoruz. Birtakım sözleri -ilgisi olmasa da- üstümüze alınıp, hırçınlaşıyoruz. İnsanın yaptığı işe karşı içinde bir şüphe payı bırakmasının sağlıklı bir biçimi vardır, yanıldığını daha rahat farkedebilir, eleştiriyi kabullenebilir. Ama sözünü ettiğim, böyle sağlıklı bir şüphe değil; için için kemiren bir kuşku, endişe. Bunun en kötü yanı durgunluğa, belirsiz bir beklemeye yol açması. Çünkü, hangi davranışın geçerli olduğunun ölçüsü bulanıklaşınca, en az yanlış yapmanın yolu hiçbir şey yapmamaktır. Hiçbir şey yapmamak ve yapılanı kınamak.

Bir geçmişimiz var hepimizin, ne yapacağımızı pek de bilemediğimiz. Garipleşen koşullarımızda, toptan bir kimlik kaybına uğramamak için belki de en çok ona sarılmak ihtiyacını duyuyoruz. Gerçekten de, böylesine yoğun bir bombardıman altında, o geçmişe sahip çıkmak bir onur meselesi oluyor. Bu, hepimiz için böyle. Ve bunda haklıyız. Ama, bütün güçlüklerine rağmen, insan kendisini, amaçlarını, kendisini oluşturagelmiş koşullardan ayırabilmeli; aynı şekilde düşmanca saldırı ile arkadaş arası eleştiriyi ayırdedebilmeli.

Toplumda etkiler ve tepkiler birbirinden soyutlanamaz. Bulunduğumuz bu yere şu ya da bu iradeyle değil, son analizde toplum olarak geldik. Dikkat etmemiz gereken de bu sanırım; niçin toplumca buraya geldiğimiz, niçin toplumun buna rıza gösterdiği. Bireysel, hattâ kurumsal iradelerle çekişilir, çatışılır; ama topluma küsülmez ve toplumla çatışılmaz. Bu, toplumun ortak iradesi olarak yüze vuran şeyi her zaman onaylamak zorunda olduğumuz anlamına gelmez. Ama onu anlamak zorundayız. Yoksa, stresimizi "lüks"ümüz haline getirebiliriz. Her şeye rağmen, kendimizi de en iyi görüp, tanıyacağımız ayna toplumdur.

* * *

Nasrettin Hoca ile oğlunun eşekleriyle birlikte bir yerden bir yere gitmelerinin hikâyesini bilirsiniz. Hani, ikisi binince "hayvana yazık," demişler, hoca oğlunu indirince "küçücük çocuğu yürütüyorsun," demişler; çocuğu bindirince "ayıp değil mi, babanı yürütüyorsun" diyenler çıkmış; ikisi yürüyünce bunu da kınamışlar: "Aptal mısınız, eşek varken ne yürüyorsunuz?" Sonunda eşeği sırtlarına alıp girmişler, gittikleri köye. Sözünü ettiğim stres koşullarının etkisinde, dergi çıkarmak da bu hikâyeyi andırmaya başladı. Yazıyla ulaşan tepkilerin, eleştirilerin "küfürname" niteliği taşımayanlarını yayımlamaya çalışıyoruz (dile gelen ciddî bir "düşünce" olduğu sürece, hattâ "küfür" dozu bile o kadar önemli değil aslında). Bunlara, dergiyi bir "iç sirkülasyon yayını" haline getirmeden ve daha çok yanlış anlamaları düzeltme çerçevesinde cevaplar getirebilmenin de yolunu arıyoruz. Doğrudan doğruya **YeniGündem**'in şu ya da bu tutumuna yönelik eleştirilerin yanı sıra, bu derginin tanımı gereği yer verdiği pek çok farklı görüşe karşı, daha çok kişinin kendi eleştirisini yazıp göndermesi de bizi sevindirecektir.

* * *

YeniGündem'in gündeminde birinci sırayı oluşturmasına özen gösterdiğimiz "demokrasi" kavramının henüz yeterince tanımlanmadığı, dolayısıyla "her derde deva" soyut bir demokrasi nosyonunun geliştiği yolunda, benim de bir ölçüde hak verdiğim eleştiriler geliyor. Gerçekten, bu kavramın içeriğini daha somut düzeylerde ele almamız gerekiyor. Ancak, şimdi geçerken, bir tarz eleştiriden edindiğim izlenime kısaca değineyim. Şöyle bir mantık var sanki: "Sağ, demokratik olamaz"; bir hayli tartışma götürür bu yargıya, eşit derecede tartışmalı bir başkası ekleniyor gibi: "Solun da demokrasiyi ayrıca ciddîye alması zaten gerekmez".

Böylece bu dünyada demokrasiye pek yer kalmıyor galiba - "iki temel sınıfın" dışında kaldığına göre, bu da bir "küçük burjuva fantazisi" olmalı öyleyse. Bence demokrasi de, sol da, hattâ sağ bile haketmiyor bu peşin yargıları. Hiçbir şeye "yaklaşmayan" bu yaklaşımla, eurobesk'lerin arabesk'leri ipe çektiği, arabesk'lerin de eurobesk'leri iplemediği bildik dünyamıza mahkûm oluyoruz. □

YeniGündem
15 günlük dergi
Yıl: 1
Sayı: 16
16-18 Şubat 1985

PERKA A.Ş./İletişim Yayınları adına **Sahibi:** Zeki TÜRKKAN, **Genel Yayın Yönetmeni:** Murat BELGE, **Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:** Jülide ERGÜDER, **Ankara Temsilcisi:** Aydın KÖYMEN, **Teknik Yönetmen:** Turhan GÜNAY, **Reklam ve Halkla İlişkiler:** Aslı YADA, Çiğdem ÖZKAYA, **İstanbul:** Osman BALCIGİL, Murat BELGE, Yiğit EKMEKÇİ, Jülide ERGÜDER, Kürşat İSTANBULLU, Alpay KABACALI, Hakan KENİ, Can KOZANOĞLU, Nihat TUNA, **Ankara:** Serpil BİLDİRİCİ, Tanıl BORA, Aydın KÖYMEN, Mehmet ŞENOL, Serdar TURGUT, **Katkıda Bulunanlar:** Bürge İRTEL, Abdullah ONAY, Lütfü KUZU, Mümtaz SEZGİN, **Dizgi ve Teknik Hizmetler:** PERKA A.Ş. Ofset Tesisleri Klodfarer Cad. İletişim Han, Cağaloğlu-İstanbul, Tel: 520 14 53 - 520 14 54 - 520 14 55, **Ankara Bürosu:** Konur Sokak 24/4 Kızılay, Tel 25 36 00 - 25 20 71, **Baskı:** Cumhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş., **Dağıtım:** GAMEDA, **Fiyatı:** 150 TL. (KDV dahil) KKTC'de 200 TL., **Abone Koşulları:** Yurtiçi: 6 aylık 1.800 TL., 1 yıllık 3.600 TL., Yurtdışı: Avrupa 6 aylık 8.750 TL., 1 yıllık 17.500 TL. **İlan Tarifesi:** Kapak içleri tam sayfa: 200.000 TL., İç sayfalar: 150.000 TL., Yarım sayfa: 75.000 TL., 1/4 sayfa: 40.000 TL.

"Garip"in mektubu

"Acaba kim?" TÜSİAD'ın son Genel Kurulu'nda cevap aranıp da bulunamayan veya bulunsa da söylenmek istenmeyen bu soru artık TÜSİAD'-ın birçok üyesi için cevaplanmış bulunuyor.

Genel Kurul'dan önce TÜSİAD'ın "garip üyeleri"ne gönderilen ve "kendi çıkar ve hırsları doğrultusunda her şeyi yıkabilecek ve kendileri dışında kimseye hak hukuk tanımayan" "Koç, Borusan, Dinçkök ve Yaşar Grubu, diğer tarafta Sabancı, Eczacıbaşı, Boyner ve BMC" gibi gruplara karşı bu "garipleri" harekete geçmeye çağıran mektubu etkin bir TÜSİAD üyesinin söylediklerine bakılırsa mektuptan çıkartmak mümkün. İmzasız mektubu kimin gönderdiği konusunda bir "tâhmin"de bulunan bu TÜSİAD üyesinin söylediklerine bakılırsa bu mektubu TÜSİAD üyelerine gönderen, TÜSİAD'ın "en garip üyesi". Çeşitli dönemlerde değişik kurum ve kuruluşlarda yöneticilik yapmış, şu anda işadamları ve sanayiciler arasında "garip" kalmış bu kişinin mektubunu aynen yayınlıyoruz."

Sayın TÜSİAD Üyeleri;

TÜSİAD'ımız da büyük holdinglerin çekişmelerinden çalışmaz hale gelmek üzere...

Bir tarafta Koç, Borusan, Dinçkök ve Yaşar Grubu, diğer tarafta Sabancı, Eczacıbaşı, Boyner ve BMC Grubu kendi çıkar ve hırsları doğrultusunda her şeyi yıkabilecek ve kendileri dışında hiç kimseye hak hukuk tanımayan bir tutum içine girmişler.

Yaşar Grubu'nun kendi çıkarları için yapamayacakları yoktur...

Asım Kocabıyık, kısa boyu ve hırsı ile Türkiye'yi yönetmeye kalkar...

Rahmi Koç akla karayı ayıramaz...

Ömer Dinçkök'ün bu işi götürecek bilgisi olmadığı gibi, toplum içinde saygınlığı da yoktur...

Sakıp Sabancı

Sakıp bey, showman'dir, orospu patronu ile işadamını karıştırır...

Eczacıbaşı, ben olayım da nasıl olursa olayım'a razıdır...

Boyner tekstilden başka bir şeyden anlamaz...

Melih Özakat, Yaşar nerdeyse karşısındadır.

Bizler ise bu adamların oyunları ile, kararları ile Genel Kurullarda bir takrirle okunan yönetici adaylarını oybirliği ile seçen garipleriz.

TÜSİAD'ın Garip Üyeleri... Artık bizi yönetecekleri doğru seçme zamanı gelmiştir. Kimsenin kuklası olmayın. Kişilikli bir TÜSİAD istiyorsanız, Genel Kurul'da TÜSİAD'ı temsil edebilecek yeni Yönetim Kurulumuzu size verilecek bir takrirle değil, kapalı oyla, gönül ferahlığı ile seçin. □

Tarık Somer

Koskoca rektör

"...Adı geçen derneğin kurulabilmesi için, daha önce kurulmuş bulunan 'Hukuk Fakültesi Talebe Derneği'nin tasfiye ve intikal işlemlerinden sonra Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na izin talebinde bulunulacaktır... Cengiz Bulut, Vali Yardımcısı."

AÜ Hukuk Fakültesi öğrencisi 7 öğrencinin 12 Eylül'den sonra ilk öğrenci derneğini kurmak için başvurdukları Ankara Valiliği'nin cevap yazısında böyle deniyor. Halbuki Cengiz Bulut'un -her halde henüz incelemeye pek fırsat bulamadığı- 2096 sayılı Dernekler Kanunu'nun geçici 1. maddesine göre bu dernekler kendiliğinden dağılmış sayılıyor. Bunun anlamı şu: '80 öncesi varolan ve bugün kendiliğinden dağılmış sayılan ve henüz tasfiyesi bitmemiş öğrenci dernekleri, yeni öğrenci derneklerinin kurulmasına bir engel teşkil etmiyorlar. Ortada bir başka dernek olmamasına karşın, Valilik yasadaki "bir yükseköğretim kurumunda birden fazla öğrenci derneği kurulamaz" hükmünü **engel** olarak çıkartıyor. Şimdi öğrenciler bu eski derneğin tasfiye işleminin bitmesini beklemekte. Yasaya göre tasfiyeyi beklemek zorunda değiller tabiî, ama Valilik öyle dediği için **öyle olacak.**

Öğrenci derneği kurmaya tek engel bu değil. YÖK yasasına göre öğrenciler dernek kurarken rektörün yazılı iznini almak zorundalar. Gerçi Anayasa'ya göre "herkes önceden izin almaksızın dernek kurabilir" ama bu **herkes** arasına öğrencileri dahil etmiyor YÖK yasası. Anayasa'ya Giriş derslerinde öğretilen "Kanunlar Anayasa'ya aykırı olamaz" kuralı, YÖK yasası için geçerli olmasa gerek. Dernek kurmak isteyen 7 öğrenci, Anayasal, yani temel haklarını kullanmayı engelleyen YÖK yasasına uyarak Ankara Üniversitesi Rektörü Tarık Somer'e başvurmuşlar. Öğrencilerin eline ancak geçtiğimiz hafta geçen cevapta şunlar yazıyor: "Ankara Üniversitesi Hukuk Öğrenci Derneği'ne kurucu üye olmaları Rektörlüğümüzce uygun görülmemiştir. Bilgilerinize saygılarımla rica ederim."

Gerekçe mi?

Koskoca Rektör 7 öğrenciye bir de gerekçe mi gösterecek? □

Bit pazarında çözüm arayan Türk-İş

Türk-İş, geçtiğimiz hafta içinde düzenlediği bir seminerde "Toplu Sözleşme Düzeninin Yasal Çıkmazları" konusunu tartıştı. Seminere katılan bütün işçi temsilcileri konuşmalarda varolan yasal düzenlemenin birçok sendikal haklara kısıtlamalar getirdiğini söylediler. Hem 1982 Anayasası'nın hem de 2821-2822 sayılı yasaların getirdiği bu kısıtlamaları işçilerin eleştirmesi çok normal bir olay tabiî. Ancak seminere katılan bir kişinin, konuşmasında işçi haklarını kısıtlayan bu yasaları eleştirmesi oldukça garip kaçtı. Yüksek Hakemler Kurulu'nun kurulduğu dönemin Çalışma Bakanı **Turhan Esener**'di eleştiri getiren kişi. Kurduğu YHK'yı "mahkeme"ye benzeten Esener, şimdiki dönemde bu "mahkeme"nin hâkiminin yanlış karar verdiğini söyledi ve bunu *"çocuğunu iyi yetiştirmeye çalışan bir babanın çocuğundan tokat yemesine"* benzetti...

Turhan Esener

Esener'in söyledikleri sadece bunlar değil. Şunları da söylemiş eski Çalışma Bakanı: *"YHK'nın kurulması sırasında, kurulun 1980'e kadar yaptığı çalışmaların sürdürüleceğini düşünmüştüm. Eskiden işçi lehine karar çıkardı. Sonuç farklı oldu."*

Yani, Esener diyor ki *"ben bakan olduğum sırada YHK'nın çalışmalarını çok takdir ederdim. Yeni bir yasa çıkarıp bu ça-*

Bir Darülaceze Müdürü ve iki şarapçıyla

UĞUR DÜNDAR "OLAY"I

Osman BALCIGİL

TRT Uğur Dündar'ın "sevimli yüzü"nü bir kez de "kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklar" bağlamında ekranlara getirdi. Dündar, 31 Ocak akşamı yayımlanan "Olay" programında, "yurt hayatı"nı, "koruyucu aile olgusu"-'nu ve "yurtlarda yetişen çocukların yurtları terketme yaşları geldiğinde karşılaştıkları zorluklar"ı konu edinmişti kendisine. Yapmak istediği de her halde; "aileleri koruyucu aile olmaya teşvik etmek"ti.

Doğrusunu söylemek gerekirse Dündar, yaptığı programlar aracılığıyla, yurttaşların ve devletin dikkatini önemli saydığı olaylara çekmesini **ziyadesiyle** beceriyor.

"İşte Hayat"la başlayan ve içinde bulunduğumuz yayın döneminde "Olay"la devam eden bu programlar dizisinde, Dündar'ın ekranlara getirdiği olayların hepsi kuşkusuz çok önemli: At, eşek etiyle sucuk yaparak halkın sağlığını bozanlardan, alkolle koyun koyuna yaşayanların içler acısı hallerine, ... son olarak da korunmaya muhtaç çocuklara kadar.

Dündar'ın bu birbirinden önemli ve ilginç olayları ele alış tarzına gelince;

Darülaceze'de

"Korunmaya muhtaç çocuklar"la ilgili programdan hemen sonra görüşlerine başvurduğumuz Darülaceze Müdürü **Hilmi Şener,** Uğur Dündar'la doğrudan doğruya muhatap olan, çekimlerin bir kısmında hazır bulunan, Uğur Dündar programlarını devamlı izleyen ve onu sadece son

Hilmi Şener

"Olay"ı değil de, tüm yaptıkları açısından bir değerlendirmeye tâbi tutan biri olarak; sözünü ettiğimiz "Uğur Dündar'ın 'Olay'-ları ele alış tarzı" hakkında bize neredeyse söyleyecek hiçbir şey bırakmadı:

"Şimdi evet, Uğur Dündar'ın programında çocuklar ağladı. Eğer Dündar Bey koca koca ışıklar ve birçok çekim aletiyle çocukların arasına dalmayıp, üzerine beyaz bir gömlek giyerek girseydi yanlarına, çocuklar ağlamazdı. Geçenlerde üfürükçülerle ilgili bir program yapılmıştı TV'de, orada adamlardan biri 'Sen olsan şaşırmaz mısın?' diyordu. Polislerle filan gidip bir yerleri basarsanız tabiî insanlara istediğiniz şeyleri söylettirirsiniz.

Ayrıca Uğur Dündar Bey'in programı gerçekleri de yansıtabilmiş değil. Bir kere bu işler neden böyle oluyor? Daha doğrusu çocukların sokaklara atılması nasıl engellenir? İkincisi, sokağa atılan çocuklar nasıl korunmalıdır? 'Korunmaya muhtaç çocuklar' programında bunlar eksikti.

Elinizdeki şekerlerle çocukların arasına dalıyorsunuz, tabiî çocuklar şekerlere saldırırlar. Koca mikrofonu ağzının içine sokuyorsunuz ve 'Konuş çocuğum korkma' diyorsunuz, çocuk tabiî ağlayacaktır. Maalesef Uğur Bey parmak basılması gereken noktaları ne kadar iyi bulup çıkartıyorsa, o konuları o kadar da kötü işliyor. Bence Uğur Dündar bir sanatçıdır. Şair gibi, tiyatrocu gibi. Yaptığı TV'cilik, gazetecilik değildir. Hiçbir insan yoktur ki; ilk defa bir kameranın karşısına geçsin de heyecanlanmasın. Evet, Uğur Bey bunları korkuyormuş gibi göstermeyi beceriyor. Öyle bir gösteriyor ki; siz onların heyecandan değil korkudan tuhaf davrandıklarını zannediyorsunuz. Bu da doğrusu bir sanattır."

Eminönü'nde

Güpegündüz Eminönü'nde, üstgeçitlerden Hal'e yakın olanının altında, üç arkadaş kafa kafaya vermiş şarap içiyorlar. Önlerindeki bir gaz tenekesinin içinde portakal sandığı parçaları yanıyor. Her birinin elinde bir şarap şişesi, bir kenarda biraz peynir, zeytin. Kendi deyişleriyle: Efkâr dağıtıyorlar.

Kamil Topal içlerinden biri 63 yaşında: *"Nerede akşam orada sabah. Nerede boş bir yer bulursam orada yatarım. En çok Küçükçekmece Köprüsü'nün altında yatıyorum. Hamalım. Neden mi başka bir iş tutmuyorum? Geçenlerde bir arkadaştan duydum mezar kazıcı arıyorlarmış. Koştum gittim. Yok sen yaramazsın dediler. İhtiyarmışım. Onlara genç biri lazımmış."*

lışmaların aynen devam etmesini istedim. Ama şimdi görüyorum ki YHK çalışmalarını eskisi gibi sürdürmüyor. Bunu ben istemiyordum..."

Esener YHK'yı kurarken neyi amaçlıyordu? "Eskiden olduğu gibi çalışmasını" istiyormuş, söylediğine göre. Bunun için yeni bir yasa çıkarmanın ne âlemi var diye sormak geliyor içimizden. Ama Esener'in cevabı hazır: "Ben düzen sağlansın diye bir mahkeme kurdum." Hem *"YHK 1980'e kadar iyi çalışıyordu"*, hem de *"düzen sağlansın diye YHK'yı kurdum."*. Bunda bir çelişki var galiba... Ama asıl büyük çelişki, Türk-İş'in yasal çıkmazlardan kurtulabilmek için bu yasaları hazırlayanlardan medet umması ve bu yasal çıkmazları yaratan kişileri "Toplu Sözleşme Düzeninin Yasal Çıkmazları" isimli bir seminerde başköşeye oturtması. Bit pazarına nur yağdığı nerede görülmüş ki... □

A.Ü. Senatosu haklı

Bulgaristan'daki Türklere uygulanan baskıya karşı Türkiye'de tepkiler yoğunlaşıyor. Bu konuda Ankara Üniversitesi Senatosu'nun yayımladığı bildiride şöyle deniyor: "Soydaşlarımıza isimlerini değiştirmeleri ve dillerini konuşmamaları için baskı yapılmaktadır. Türkçe yayınların çıkması engellenmekte, vicdan ve ibadet hürriyetleri kısıtlanmakta, bunlara uymayanlara çeşitli psikolojik ve fizikî şiddet tedbirleri uygulanmaktadır."

Somut kanıtlara dayandığı anlaşılan bu eleştiri gerçekten haklıdır. Bir devlet, kendi ülke sınırları içinde yaşayan bir azınlığın dinî özgürlüğünü kısıtlamamalı, kendi dilinde kültürünü istediği gibi geliştirmesini hiçbir şekilde yasaklamamalıdır. Ayrıca, bu azınlığın kendi kimliğini ortaya çıkarmaya çalışmasını fiziksel şiddet ve baskı yoluyla engellemek, çağdaş dünyada hoşgörülemez bir ayıptır. □

Doğu'da

Ağustos ayından bu yana Doğu'da cereyan eden silahlı eylemler bu ayın ilk yarısında da devam etti. 8 Şubat günü Genelkurmay Sıkıyönetim Koordinasyon Dairesi Basın ve Halkla İlişkiler Şubesi'nden konuya ilişkin olarak yapılan açıklama şöyle :

"7'nci Kolordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı'nca 7 Şubat 1985 günü elde edilen bir istihbaratın değerlendirilmesi sonucu, Siirt ili Şirvan ilçesi Maden köyü Hürmüz mezrasında, içinde bölücü çete mensuplarının bulunduğu bir bina güvenlik kuvvetlerimizce kuşatılmış, mükerrer teslim ol çağrılarına devamlı surette ateşle cevap verilmesi üzerine girişilen müsademe sonucunda bölücü çete mensuplarından üç kişi ölü, iki kişi de yaralı olarak ele geçirilmiştir.

İlk değerlendirmelere göre bu kişilerden bazılarının 15 Ağustos gecesi Eruh'daki olaylara katıldıkları ele geçen silahlardan anlaşılmıştır.

Bölgede operasyon devam etmektedir."

Mimar Sinan Türk'tür

Hatırlayabilirsiniz;

TRT, Ankara Televizyonu, 3 Kasım 1984 Cumartesi günü 20.20'deki (Uykudan önce) saatinde milyonlarca ve milyonlarca Türk çocuğuna sordu: (Ben Kimim?) Soruyu güzel bir dekor ve giysi içinde, uzun beyaz sakalı ile bizzat Mimar Sinan, en güzel eserlerinden bir camî silüeti önünde durarak sordu. Sonunda kendi ağzından kendisini tanıttı: (Kayserinin... köyünde doğdum. 17 yaşına kadar köyümde çobanlık ve tarım ile uğraştım, o yaşta (DEVŞİRME OĞLANI OLARAK ORDUYA ALINDIM...vb..) dedi.

TRT'nin sayın ilgili ve sorumluları, Mimar Sinan'ın Türk olmadığı, işte böyle bir yolla orduya ve mesleğe girip başarılı ve şöhretli olmuş bir Ermeni olduğu iddiâsını, esâsen Osmanlı-Türk edebiyâtı, sanatı, müziği mimârisi bulunmadığı, bu konularda ne varsa Ermeniler tarafından Türke kazandırıldığı mahiyetinde, özellikle son altı yedi ay içinde kitap, dergi ve gazete yayın ve karşı yayınları halinde kamu oyunu işgal eden maksatlı Ermeni çırpınışlarından haberli değilmidirler? Bu hazırlık yayına girinceye kadar hiç bir görevli ve sorumlunun dikkatini çekmemişmidir? Beyandaki (Devşirme oğlanı olarak orduya alındım) yerine (O zamanın usulleri içinde orduya alındım) dedirtemezmi idi? Bu suretle Ermenilerin Koca Sinanı kapmak gayretkeşliğine TRT ağzı ile bir dayanak da verilmemiş olamazmı idi? □

Bulgaristan'da yaşayan Türklerin Türkiye'deki yakınları

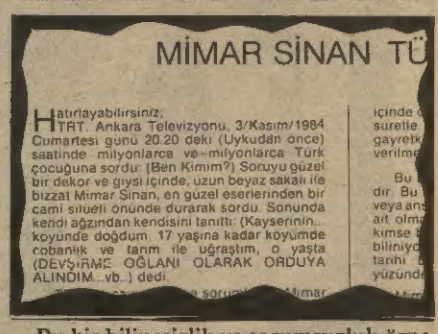

Bu bir bilinçsizlik ve sorumsuzluk örneğidir. Bu kimseler şimdi (Bu beyanı filan kitap veya ansiklopediden aynen aldık. Kusur onlara ait olmak gerekir..) diyebileceklerdir. Lütfen kimse böyle yapmasın. Devletler ve sistemler biliniyor ki, millî yararları ve maksatları uğruna tarihi bile yeniden yazdırmaktadırlar. Yer yüzünde (Doğrucu Davut) bizmiyiz?

Mimar Sinan, şüphesiz bir kan bağı ile irtibatlıdır. Bunun Türk kanı olmadığının bir isbâtı yoktur. Olsa bile, onu Mimar Sinan yapan ortam, Osmanlı-Türk devletinin kendisine bahşettiği imkân ve görevlerle hasıl olmuştur.

Bu yayın olayı TRT'ce 1973'den beri içinde yaşanılan Ermeni iddiâ tutum ve davranışlarının bilinç ve esprisine nüfuz edilemediğini belirtmiştir. Bunun nasıl bir manevre ile düzeltilebileceğini kestiremiyorum. Bir yolunun bulunacağını umut ederim. □

MAYA* Dergisi'nin Aralık 1984 tarihli 74'üncü sayısında ***Emekli Korgeneral Kemal Taran'ın yazısının tümüdür.*

Orhan Büyükseven, Kamil Topal (Üstte ve yanda)

Orhan Büyükseven daha bir genççe. Ayakkabı boyacılığı yapıyor. *"Biz şimdi burada oturuyoruz. Birbirimize dert yanıyoruz. Ailevi davaları konuşuyoruz. 'Ah'la 'vah'la vakit geçiriyoruz. Yarınımızın ne olacağını konuşuyoruz. Şimdi biz meyhaneye filan gidemiyoruz tabiî. Burada böyle oturuyoruz. İçiyoruz."*

Üçüncüsü arkadaşlarının da tüm ısrarlarına rağmen konuşmamakta direniyor. Zaten fotoğraflarda yüzünü göstermemek için de elinden geleni yapıyor.

"Yarının ne olacağını konuşuyoruz" demiştiniz. Ne olacak? Birisi *"Sonumuz belli; mezarlık"* diyor. Öteki; *"Hamal Kamil'in kazandığı para belli, ne olacağı da belli. Boyacı Tatar Şükrü gitti. İlyas gitti. Sezai vardı o da gitti. Hamal Kamil de gider..."*

(Bu minval üzere konuşma epeyce sürdükten sonra:)

— Uğur Dündar'ın programları hakkında ne düşünüyorsunuz?

O.Büyükseven: *Uğur Dündar bize doğru yolu göstermeye çalışıyor. İyi güzel de, vaziyet bu işte. Biz de biliyoruz doğru yolu, ama vaziyet de bu.*

K.Topal: *Bizim içmemiz TV programı oluyor, zenginlerinki nedense olmuyor. Zengin adam daha kuvvetli mezelerle içiyor, biz böyle üç beş zeytinle içiyoruz. Onlar viski filan içiyorlar, biz köpek öldüren içiyoruz. Bize alkolik diyorlar, hiç zengin alkolik yok mu? Çoook, dolu...*

— Siz de o programlara çıktınız, TV'de göründünüz mü?

O.Büyükseven: *Biz bulunmadık, ama arkadaşlarımız bulundular. Tophane'den filan arkadaşlarımız var onlar çıktılar televizyona.*

— Sonra konuştunuz mu onlarla?

K.Topal: *Konuştuk.*

— Polislerle ilgili bir şeyler söylediler mi?

O.Büyükseven: *Polislerle beraber geliyorlarmış.*

— Ne söylüyorlar başka?

O.Büyükseven: *Polisle gelmeleri iyi olmuyor tabiî. Onlar konuşmaya hazırlar zaten. Biz de hazırız. Bak işte sizle nasıl konuşuyoruz. Ama o at, eşek filan kesenler polis olmazsa konuşmazlar, kaçarlar. Ama bizim için öyle değil. Amq Uğur Dündar polislerle filan geliyor. Geçen gün de işte o evden kaçan çocukları filan seyrettik. Onların hepsini tanıyoruz. Hep polisle filan basıyorlar, sonra evlerine teslim ediyorlar. Olmuyor tabiî. Programları Uğur Dündar yapıyor, ama hepsi polis, hepsi polis, hepsi polis... Polis olmazsa daha iyi olur aslında yani.* □

Sağda yeni arayışlar

DP, AP kökenli sağda birleşme, "yeni kan" verme çabaları her geçen gün yeni boyutlar kazanırken, hem de iktidar olduğu halde ANAP'ın ve yöneticilerinin tartışma gündemine getirilmemesi çok ilginç.

AYDIN KÖYMEN

"Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik."

Yahya Kemal'in bu nostaljik dizeleri, 1946 ruhuyla beslenip, gelişmiş sağ kesim politikacılarının gönüllerinde yatan aslanı ifade etmek için yazılmış adeta. Öyle değil mi ya, neydi o 1950'ler, 1961'ler, 1965'ler... O tarihlerde sağ, milliyetçisi, mukaddesatçısı, liberali, muhafazakârıyla yekvücud olmuş, ilk bakışta "yenilemez" gibi gözüken güçlerden, iktidarı söke söke almıştı. Hoş 1970'lerde radikal milliyetçiler ve İslâmcı sağ bu bütünden koparak kendi bağımsız siyasal örgütlerini kurmuşlardı ama, 1946 ruhunun esas temsilcileri yine de AP ile bir "kitle partisi" esprisini sürdürebilmiş ve seçmen çoğunluğunu temsil edebilmişlerdi. Oysa şimdiki manzara hiç iç açıcı değil. Eski AP çizgisi, ANAP'ıyla, MDP'siyle, DYP'siyle en azından üç parçaya bölünmüş durumda. Bu durum sol karşısında bir sağ boşluk yaratıyor ve erken ya da zamanında yapılacak bir seçimde, sağ için büyük bir dezavantaj oluşturuyor. Öyle ise, sağın gündemindeki en önemli sorun birleşme, bütünleşmedir!

DP, AP geleneğine sahip çıkan tüm sağ kesim politikacıların "parlak geçmiş"e özlem duydukları bir gerçek. Ancak bir kısmı değişen koşulların farkına vararak birleşme sorununa çok farklı bir düzeyde yaklaşırken, bir kısmı tüm politik çalışmalarını bu sorun etrafında yoğunlaştırmaya özen gösteriyor. Politik tavırlarını birleştirmeye, bütünleştirmeye adamış gibi görünen sağ kesim politikacılarının başını MDP'nin muhalifleri çekiyor. Misbah Ongan, Ahmet İhsan Kırımlı, Neşet Çağatay gibi eski AP'den gelen ve MDP'de kitle bağları olan ender kişilere örnek olarak gösterilen bu muhalifler, MDP'nin her şeye rağmen sağda bir bütünleştirme fonksiyonu yüklenebileceğine inanıyorlar. Ama tek bir şartla: Sunalp'in Genel Başkanlık'tan uzaklaştırılması. Çünkü bunlara göre, Sunalp bir siyasi formasyona sahip olmadığı gibi, insan psikolojisinden de, hasbelkader Genel Başkanı bulunduğu kuruluşun niteliğinden de habersiz. Sunalp, siyasi partiyi emir-kumanda zinciri çerçevesinde yönetmeye çalışıyor. Bu haliyle Sunalp "lider olmak bir yana, baş bile olamaz." Muhaliflerin yaptıkları Sunalp değerlendirmesinde hakikat payının büyük olduğu muhakkak. Nitekim Sunalp'in lider olarak gösterdiği kötü performans, başlangıçta yakın adamları olan Doğan Kasaroğlu, Musa Öğün gibi kişileri bile kendisinden uzaklaştırmış. Onlar da şimdi muhalif grupla birlikte hareket ediyorlar.

Muhalif gruba göre, MDP daha şimdiden birçok yerde fiili varlığını yitirmiş durumda. Kongreler kâğıt üzerinde altı-yedi kişi ile yapılıyor. Ne var ki, TBMM'de azımsanmayacak bir gruba sahip olunması MDP'yi bir kalemde silip atmayı, hiç olmazsa şimdilik, güçleştiriyor. Son küçük kurultayda birçok mensubunun MKYK'ye seçilmesi, muhalif grupta MDP'de bazı olumlu gelişmelerin olabileceği yönünde bir umut yarattı. Şimdi hedefleri Sunalp'in Başkanlık'tan düşürülmesi. "Bu başarılabilirse" diyorlar, "MDP, TBMM'deki varlığıyla bir bütünleştirme fonksiyonunu yerine getirebilir."

Çoğunluğunu eski AP'li parlamenterlerin oluşturduğu

ANAP İlçe Kongreleri:
Bilinen eğilimlerin post paylaşımı

S.BİLDİRİCİ/T.BORA

ANAP'ın Malazgirt'te başlayan partileşme ve demokratikleşme yolu Çankaya'da kavgalı-gürültülü devam etti. Özal'ın "ANAP'lılaşma" formülünün ağırlıkla hissedildiği Çankaya ilçe kongresinde de dört eğilimin (bazılarına göre iki buçuk) "uyum"u güçlükle sağlandı.

Kabine değişikliklerinin, Özal'ın kurduğu parti içi dengeleri radikal sağ grubun lehine bozması üzerine, iktidar partisinin kongreleri olağanüstü önem kazandı. Parti teşkilatı içinde en gelişmiş ilişkiler radikal sağınkilerdi. Dolayısıyla, kongrelerde yine bu eğilimin "başarı" kazanması, ANAP'ın dengelerini onarılamaz bir biçimde bozacaktı. Parti içindeki eğilimlerin iktidar kavgalarını genellikle "uzaktan" izlemeyi yeğleyen Özal, bu noktada devreye girmenin gerekliliğini hissetmiş olacak ki, özellikle önemli ilçe kongrelerine ağırlığını koydu. ANAP'ta MSP'nin eski Konya Belediye Başkanı Keçeciler'in, öbür görüşlerin de koalisyonu ile oluşan listeleri, radikal sağa karşı bizzat Özal tarafından desteklendi.Özal'ın iktidar partisi içinde hâlâ "birleştirici tek adam" işlevini başarı ile yürütmesi ve belki de radikal sağ grubun henüz hedeflediği ölçüde gelişememesi, ilçe kongrelerinin ANAP Genel Başkanı'nın istediği biçimde tamamlanmasını sağladı.

Bu aşamada iktidar nimetlerinin ve çıkar ilişkilerinin eğilimler ötesi bir önem taşıdığını da unutmamak gerek. Adana merkez ilçe kongresinde bu olay bütün açıklığıyla ortaya çıktı. Adana'da seçime 9 liste katılacaktı. Kongreden bir gece önce Adana'ya gelen Şıvgın ve Taşar, liste sayısını ancak altıya indirebildiler. Kazanan liste bünyesinde bir miktar eski MHP'liyle birlikte eski AP'lileri ve CHP'lileri barındıran, Belediye Başkanı Aytaç Durak'ın "her delegenin yakınına iş" vaadiyle kesin desteğini verdiği Ersin Koçak listesi oldu. Koçak'ın karşısındaki listelerin en güçlü olan üçü radikal sağ eğilimliydi; aralarındaki ayrılık da en az doktrin farklılığı kadar kişisel hesap ve çıkar ilişkilerinden kaynaklanıyordu. Nitekim kazanan koalisyon listesinde bir grup eski MHP'linin bulunması bunun en açık göstergesiydi. Bu listelerin toplam oyları Ersin Koçak'ınkinden düşüktü, ama radikal sağ eğilimliler kongreye egemen oldukları görünümünü yaratmayı başardılar. Bunda en önemli etken, salonda neredeyse delegelere eşit sayıda bulunarak, eğilimlerini gürültülü biçimde temsil eden "misafirlerdi". Bunun yanında, Özal'ın gıyabında onun birleştiricilik misyonuna vekalet ettiği izlenimini başarıyla sunan Mustafa Taşar, "misafirler" için önemli bir teselli kaynağı oluyordu. Kaybeden eğilimin üç listesinden birini oluşturan Kalender Cemek'in propaganda broşüründe kullandığı slogan bu durumu iyi özetliyordu: "Kazanmak kaybetmek farketmez, parti bizimdir diyoruz".

ANAP Ankara İl Örgütü'nün oluşturulduğu günlerde, Çankaya ilçesine ANAP'ın "sol" eğilimi tarafından başkan olarak getirilen Yavuz Berkmantekin, daha sonra bazı yolsuzluk iddiaları yüzünden görevden alınmış ve yerine genel merkezdeki radikal sağ grup tarafından İlhan Bartu getirilmişti. Geçtiğimiz günlerde yapılan Çankaya ilçe kongresinde ilçe başkanlığına yine Berkmantekin "seçildi". Genel merkezdeki eğilimler Özal'ın isteği üzerine anlaşmaya varmıştı. Ancak genel merkezdeki anlaşma, kongrenin havasını pek etkileyemedi. Yumruklaşmalara kadar varan tartışmalar, divana başkanlık eden Adalet Bakanı Necat Eldem tarafından bile yatıştırılamadı. Hatta Eldem'in müdahaleleri zaman zaman "yuh" sesleri arasında kayboldu. Eldem'in tedirginliği, gerek genel başkanından aldığı "görev" ve "gerek kongrenin olağanüstü havası yüzünden ilerleyen saatler boyunca o denli arttı ki, delegelerin sözlerini gerekli -gereksiz kesmeye başladı. Adalet Bakanı'na bile hiç çekinmeden sert tepkiler gösteren kongrenin radikal sağ misafirleri, Başbakan Özal'ın salona girmesiyle birlikte sustu. Başbakan'ın "birleşmeye davet" havasını taşıyan konuşması, kongrede sessizlikle dinlendi. Ancak Özal'ın salonu terketmesiyle birlikte kavga yeniden başladı.

ANAP'ın ilçe kongreleri Özal'ın isteğiyle genel merkezde sağlanan "uyum" sayesinde ağırlıkla radikal sağ cephenin aleyhine noktalandı. Ancak parti içi iktidar kavgası henüz bitmedi. Belki de bazıları için yeni başlıyor. Sanırız, ANAP Genel Sekreteri Mustafa Taşar'ın sözleri, gelecekteki umutları son derece net bir biçimde ifade ediyor:

"Senin kurduğun partinin tabanı seni seçmeyebilir. Bu millet omuzlarda getirdiğini indiren bir millettir." □

bu muhalifler, "harekât"larının başarısız kalabileceğini de gözönünde tutuyorlar. Nitekim bir yandan MDP içinde, belirtilen doğrultuda çalışırlarken, öte yandan yeni bir parti için nabız yokluyor, tabandaki ilişkilerini sağlamlaştırmak ve genişletmek için çaba sarfediyorlar. Ankara, İstanbul ve Ege'de sayıları 30'u bulan üç ayrı ekip, koordine bir biçimde çalışıyor. Yine bu ekipler, Mehmet Yazar'la da temas imkânı arıyorlar. İfade edildiğine göre, Şubat ayının ikinci yarısında bir yeni parti ihtimalini tartışmak üzere Mehmet Yazar'ın da katılacağı genişletilmiş bir toplantı düzenlenmesi düşünülüyor. ANAP'tan da 15-20 kişilik bir parlamenter grubun yeni parti arayışı içinde oldukları ayrıca belirtiliyor.

Mehmet Yazar, son aylarda sağın bütünleşmesi, sağda örgütlenmelere "yeni kan" çerçevesi içinde adı en sık geçen kişi. Aslında Mehmet Yazar'ın etrafında bu kadar gürültü koparılması "parlak" kişiliğinden çok, çoğunu eski AP'lilerin oluşturduğu Odalar Birliği tabanı üzerindeki hâkimiyetinden dolayı. Ancak bu hâkimiyeti, tabanın Mehmet Yazar'ın gözüne baktığı biçiminde de yorumlamamalı. ANAP'a üye olmayan ama "sağın iktidarı koruması için sağda en güçlü olanın desteklenmesi" gerekçesiyle ANAP'a oy veren Odalar Birliği'nin eski AP'li tüccar ve sanayici tabanı, Mehmet Yazar'ın politikaya girmesini de aynı gerekçeyle arzuluyor. Ve bu tabanın büyük çoğunluğu da Mehmet Yazar'ın politikaya DYP saflarında atılmasını gönülden istiyor. Böylece hem eski liderlerin gönlü alınmış olacak, hem de DYP biraz daha "ehlileştirilmiş", sivriliklerden arındırılmış olacak. Yazar'ın 12 Eylül yönetimiyle iyi ilişkileri, taraflar arasındaki buzların erimesine yol açabilecek. Yazar'ın başında olduğu daha yumuşak DYP, bu haliyle aynı zamanda MDP'yi ve bağımsız olarak sağın birleştirilmesi için çalışan grupları da bünyesinde toplayacak bir platform haline gelecek.

Ancak DYP'yi bugüne kadar sırtında taşımış olanların Yazar konusundaki tavırları oldukça net ve ilkeli. Örneğin, Mehmet Yazar'ın "Bölge Toplantısı" yaptığı ama bir yandan da politika için nabız yokladığı Adana gezisi sırasında, DYP'nin MKYK üyesi Adanalı müflis sanayicilerden Fatih Özgür, **YeniGündem** muhabirine şunları söylüyordu: "Şu andaki kadronun bekleneni vermekten uzak olduğunu düşünerek Mehmet Yazar'ın başkanlığını önerenler olaya yüzeysel bakıyorlar. Sayın Yıldırım Avcı için kimse, müsait bir ortamda başarısızlık gösterdi diyemez. Süleyman Bey dışında, eski AP yönetim kadrosu bile DYP'nin başında olsaydı, 25 Mart'ta bir şey değişmezdi. Bu nedenden ötürü, Mehmet Yazar önerisinin altında yatanları araştırmak lazım. Mehmet Yazar, 6 Kasım'dan önceki politika teşebbüslerinde her yerden müsaade alarak davranmıştır. O zaman onun bir Özal'dan, hatta bir Sunalp'den ne farkı vardır? Mesele Özal'dan daha iyi ekonomi bilgisine, ekonomi reçetesine sahip olmak değildir. DYP bir misyon partisidir... Ben sayın Yazar'ın söylediklerine bir sanayici olarak bütünüyle katılıyorum. Ama siyaset başka. Bugün Türkiye'de sağ-sol değil ama demokrasi/anti-demokrasi mücadelesi yapılıyor. Kişileri bu çerçevede değerlendirmek lazım."

Öyle görülüyor ki, Mehmet Yazar da DYP saflarına katılmayı, yeni bir parti girişiminden daha akıllıca bir davranış olarak görüyor. Ama yine Adana gezisinde bir DYP üyesi işadamının söylediği şu laflar hiç yabana atılır cinsten değil: "Siyaset bir yürek, cesaret ve fedakârlık meselesidir. Kimse bir koltuğa durup dururken oturtulmaz. Bu fedakârlığı göstermeyi bilmek gerekir. Kişi fedakârlık gösterir, kendisini kanıtlar, ondan sonra davet edilmeyi bekler."

DP, AP kökenli sağda birleşme, "yeni kan" verme çabaları her geçen gün yeni boyutlar kazanırken, hem de iktidar olduğu halde ANAP'ın ve yöneticilerinin tartışma gündemine getirilmemesi, çok ilginç. Bunun nedeni, birleştirme-bütünleştirme çabaları içinde bulunanlar tarafından ağız birliği halinde şu noktalarda toplanıyor:

- ANAP dörtlü yapısıyla bir fikri temsil edebilmekten çok uzaktır.
- Biz medeni, demokrat bir sağ görüşün temsilcileriyiz. Oysa ANAP içinde bu vasıfları taşımayan ve her an parti yönetimini ele geçirebilecek olan aşırı sağ akımlar yuvalanmıştır.
- ANAP, oyunu aldığı kitleye ihanet içindedir.

ANAP ve yöneticilerine yer tanımayan sağdaki hareketlilik içinde şimdilik iki ayrı tablo göze çarpıyor. Bir yanda "uzlaşmayı" da öngören birleştirme taraflılarının fırçalarından çıkan ve hiç de yabancısı olmadığımız zevksiz bir tablo, öte yanda da "demokrasilerde elemeyi seçmen yapar, birleşmeleri seçmen gerçekleştirir" diyenlerin yapmaya çalıştığı yeni bir tablo. Bu yeni tablo biter mi, bittiği anda birincisinden ne denli farklı olur, şimdilik bilinmiyor. Ama Mehmet Yazar anlayışının egemen olduğu bir toplumsal tabanla, bu yeni tabloyu gerçekten yeni olarak bitirmek biraz zor galiba... □

Vetolu MDP Kurucusu Misbah Ongan:

Sunalp değişmezse erime kaçınılmaz

Sayın Sunalp "Kaldığımız yerden devam edeceğiz, Sayın Ulusu ile mevcut çalışmalarınızı benimle yapmanız için emir aldım..." dedi.

— Sayın Misbah Ongan, bize MDP'nin kuruluş öyküsünü kısaca anlatır mısınız?

— Siyasi yasağın henüz kalkmadığı günlerde, eski parlamenterlerden bir grupla bir araya gelerek çalışmalara başladık. Başlangıçtaki çalışmalar *hücre* hüviyeti içerisindeydi. MDP'nin kuruluşuna tekaddüm eden günlerde aynı amaç için fakat değişik yerlerde, değişik gruplar halinde çalışan arkadaşlar biraraya geldik. Bizim amacımız ve hedefimiz 12 Eylül'ün yanında olmak, Anayasa'ya evet demekti. Çünkü 12 Eylül'ün zaruretine inanıyorduk. Bunun için de 12 Eylül'ü yapanların tasvibini alacak bir parti içinde yer almak istedik. 40 yılı aşkın parti hayatımızda ayrılmadığımız yolumuz ve arkadaşlarımızdan 12 Eylül'ün sebeplerine inanmadıkları için ayrılmış idik. Ve o zaman bu dilek ve amacımıza uygun bir parti kurma girişiminde bulunan Sayın Bülend Ulusu'nun arzu ve istekleri üzerine kendisini ziyaret ettik. 6 kişiden ibaret olan heyetimizle Sayın Ulusu'nun yanından tam bir mütabakat ile ayrıldık. Fakat teşebbüs ve müzakerenin olumlu sonuç doğurmamasının nedeni, Sayın Ulusu'nun sebepleri bizce meçhul olan ve "parti kurmayacağım" şeklinde beyanatı ile noktalanan durum oldu. İşte bunu takip eden günlerde Sayın Sunalp koltuğunun altında dosyalarla gelerek "kaldığımız yerden devam edeceğiz, Sayın Ulusu ile mevcut çalışmalarınızı bundan böyle benimle yapmanız için *emir aldım*. Kabul ederseniz, bundan böyle birlikte çalışalım" dediler. Sayın Sunalp'e kendisini hiç tanımadığımız halde "hayır" dememiz mümkün olmadı. Çünkü Sayın Ulusu ile anlaşmaya varmıştık. Onun devamı hüviyetinde olan bir mahiyet ve anlayış karşısındaydık.

— Sayın Sunalp ile ilk anlaşmazlığınız ne zaman oldu?

— *İlk emri vakiyle* Kurucular Kurulu'nun rakamı ve niteliğini tespit konusunda karşılaştık. Sayın Genel Başkan'ın alışageldiği ve müzakereci olmayan çalışma tarzını, demokratik anlayışa ters düşen görüş ve düşünüşlerini kısa zamanda müşahade etmiş olmamıza rağmen, demin belirttiğim emri vakilerin devamı hüviyeti içinde çalışmaları sürdürme durumunda kaldık. Çünkü artık dönüşü olmayan bir nehrin içindeydik. Ve çünkü siyasi platformda tecrübesi mevcut olmadığına inandığımız Sayın Genel Başkan'ın kısa olmasa bile belli bir zaman periyodu içinde eğitilerek, uyum sağlama konusunda bir sonuca ulaşabileceğimize inanmıştık. Bizi bu düşünceye iten rahmetli Gümüşpala ile ilgili geçmişimizdir. Rahmetli Gümüşpala çok kısa bir süre içinde politikaya uyum sağlamış ve "Bu memlekette düşük ve kuyruk yoktur" diyerek partisini büyük başarıya ulaştırmıştır.

— MDP içindeki muhalefet ne zaman oluştu?

— MDP 16 Nisan günü kuruldu ve 17 Nisan günü iki grup oluştu. Turgut Sunalp'le birlikte emekli askerler, Halk Partililer ve diğer grupta da eski politikacılar. Kuruluşu takip eden günlerde eski parlamenterlerin oluşturduğu bizim grup, Sayın Genel Başkan ve ekibi tarafından dışlanmak istenmiştir. Bunun sebebi de Sayın Genel Başkan'ın şu ana kadar içinden atamadığı ekarte edilme korku ve kuşkusundan kaynaklanmaktadır. Çok iyi ve yaygın bir kuruluşa sahip olmasına rağmen, eski parlamenterlerin veto edilmesine göz yumulması ve bunun için Genel Başkan'ın diğer partilerde yapıldığı gibi veto edilenlere sahip çıkmaması yüzünden teşkilatta tereddüt ve tedirginlik başlamış, Genel Başkan'ın söz ve davranışında yadırganan bir tutum içinde bulunması ve diğer parti başkanları yanında zayıf kalması seçimlerin kaybında büyük pay sahibi olmuştur.

— Peki Sayın Ongan, sizce MDP'nin başarısızlığının tek sebebi Sunalp midir?

— Türk toplum hayatında ve bilhassa siyaset alanında partileri parti yapan, geliştiren ve büyüten liderler olmuştur. İnsanlar önce baş, sonra kendilerini topluma kabul ettirerek lider olurlar. Atatürk bunun en büyük örneğidir. Bu nedenle eğer bir parti başarıya ulaşamıyorsa bunun sebebini liderde ve liderin seçemediği kadrosunda aramak gerekir. Lider değil, henüz baş olma niteliklerine sahip olamamış bir Genel Başkan'a sahip olan bir partide ise gelişme yerine her gün biraz daha erime kaçınılmaz.

MDP MKYK Üyesi A. İhsan Kırımlı:

MDP yanlış takdim edildi

Taban DYP/MDP birleşmesini arzu ediyor. Çünkü fikir yapımızda benzerlikler var. Her iki tarafta da samimi, vazgeçilmeyecek arkadaş.klar var.

— Sayın Kırımlı, DYP ile MDP'nin birleşmeleri konusunda ne düşünüyorsunuz? Sayın Sunalp'ın bu birleşmeden yana olduğu ve girişimlerde bulunduğu söyleniyor.

— Taban bu birleşmeyi arzu ediyor. Çünkü fikir yapımızda benzerlikler var. Her iki tarafta da samimi, vazgeçilemeyecek arkadaşlıklar var. Ancak bugünkü kanunlar çerçevesinde realize edilebilme güçlükleri var. Partiler geçmişteki birleşmelerden elde edilen tecrübelere göre, böyle hareketlerin realize edilebilmesi için az veya çok karşılıklı fedakârlık göstermelidir. Bu iş, asgari müşterek hattı bulmakla olur. En azından birbirini onore etmekle olur. Esasta büyük bir fikir ayrılığı yoktur. Aynı arzu, ANAP içindeki bir kitlede de vardır. Ama şimdilik nasıl realize edilebileceğini söyleyen yok. Sadece "birleşin" deniyor. Teşviklere göre, bu işin bir orta yolunu bulmak siyaset yapanlara düşen bir vazifedir. Nerede ve nasıl birleşileceğini siyasetçiler kafa yorarak bulmalıdır.

— Efendim, DYP'nin böyle bir birleşmeden yana olmadığını, yöneticilerinin çeşitli ifadelerinden biliyoruz.

— Doğru Yol'un halkı bu birleşmeyi istiyor. İstemeyen yöneticileri.

— Peki Sayın Kırımlı, siz DYP ile benzeştiğinizi söylediniz. Ancak DYP yöneticileri bu konuda sizinle aynı fikirde değiller sanırım. Özellikle iki parti arasında demokrasiye yaklaşım açısından önemli farklılıklar olduğu görüşünü savunuyorlar.

— MDP ve DYP'nin demokrasi anlayışları arasında hiçbir fark yoktur. Hatta, birçok konuda, ufak tefek detay dışında bir farkları yoktur.

— Tüm siyasi çevrelerin ortak düşüncesi, MDP'nin beklenen başarıya ulaşamadığı yolunda. Bu başarısızlığın tek nedeni, iddia edildiği gibi Sunalp midir?

— Kuşkusuz, tek nedeni bu değildir başarısızlığın. MDP'nin yanlış takdim edilmesi, bazı yanlış anlaşılmalar nedeniyle de bu iş bu hale gelmiştir. Başarısızlıkta bunların da rolü vardır. □

nılmaz kaderdir. Ve Türk siyasi tarihi bunun misalleri ile doludur.

— Bize kısaca MDP'de kamuoyunda önce "35'ler Harekâtı" olarak tanınan ve son olarak da küçük kurultay vesilesiyle kendinden söz ettiren muhalefet hareketinin çalışmalarını, hedeflerini anlatır mısınız?

— Genel Başkan'ın aynı menfi tutumu devam ettirmesi yüzünden parti, her gün biraz daha geriye gitmiş ve erimeye yüz tutmuştu. Bu menfi tutuma dur demek ve açılan yaraları onarmak amacına yönelik olarak ve teşkilattan gelen sese kulak vererek bir hareket başlatılmış ve harekete "35'ler Harekâtı" denmiştir. MDP'nin parlamento dışı grubu "35'ler Harekâtı"nı başlatan gruptur. 35'ler Harekâtı başarıya ulaşmıştır. Çünkü o zamana kadar müzakereci olmayan ve belli koşullar içinde yetiştiği için demokrasiye uyum sağlayamayan Sayın Sunalp'in mevcut anlayışını teşkilat kavramıştır. 35'ler Harekâtı teşkilatın sesidir. Meclis grubu içinde bu sesi dinleyen sadece birkaç milletvekili olmuş ve bu yüzden daha büyük sonuçlar doğurmamıştır. Fakat her harekâtta olduğu gibi nüve hüviyeti taşımış ve bunu geliştiren karargâh, parlamento dışı muhalefet grubu olarak çalışmalarını sürdürerek ikinci merhaleye ulaşmıştır. İkinci etap çalışmalar, Meclis grubu içinde de başarı sağlayarak 31 imzaya kadar yükselmiştir. Şimdi son merhalede karargâhın hedefi Genel Başkan'dır. Partinin her gün biraz daha erimesine sebep olan unsurun izole edilmesi gereği artık açık-seçik hale gelmiştir. Bu son etapta, halkla ilişkilerde başarı unsurunu ön planda tutacak bir Genel Başkan ile partiye yeni bir hüviyet ve dinamizm kazandırılacaktır.

— Sayın Ongan, Küçük Kurultay öncesinde MDP Merkez Karar ve Yürütme Kurulu'nun istifasının nedeni neydi?

— İstifa etmezlerse, yapılan toplantıda, tüzük gereği onda bir imza ile gündem değişikliği yaparak, Genel Başkan için de seçim istemek imkânı mevcut olduğundan ve Sunalp'in bundan çok çekinmesi sonucu olarak istifalar gerçekleşmiştir. Yani bir anlaşmaya varılmış, Kâmran İnan iki grup arasında aracı olmuştur. İstifalar gerçekleşmediği takdirde, ayrıca asgari 12, azami 24 parlamenterin istifa edeceği belirtilmiş ve bu baskı karşısında MKYK istifa etmek zorunda kalmıştır. Daha sonra yine İnan'ın aracılığı ile seçimlere tek liste halinde girilmiştir. Böylece Yönetim Kurulu'nda eskisine nazaran fikrî çoğunluğun sağlanması gerçekleştirilmiştir. □

Türkan Arıkan sıralıyor:

Önce; Anayasa Sonra; Siyasi Partiler Yasası Daha Sonra; Parti Disiplini

— Sayın Arıkan, ANAP milletvekili olduğunuz dönemde içinde muhalif, sözünü sakınmayan bir milletvekili olarak temayüz ettiniz. Bu tutumunuza gerekçe olarak da çok ciddi sorunlar olduğunu söylediniz. Bu çok ciddi sorunları, partinizin çeşitli kademelerinde, meclis grubunda hangi ölçüde dile getirebildiniz?

— Biliyorsunuz, bir yıla yakın bir süre ANAP grubunda milletvekili olarak görev yaptım. Bu dönem içinde birçok iyi şeyler yapılmıştır. Ancak bu dönem içerisinde aynı zamanda da hem yürütme kadamesinde, hem de parti yönetiminde bazı sakıncalı uygulamalar olmuştur. Ve ben bunları parti grubunda sürekli dile getirmişimdir. O dönemlerde bu konuşmaları basına vermedim, vermek de istemedim. Karşı çıktığım konuların başında, parti iç yönetmeliği geliyordu. Şimdi yeniden hazırlanıyor. Ama bir sene oldu, hâlâ ortada yok.

— Sayın Arıkan, dile getirdiğiniz bu sorunlar o dönemde nasıl bir tepki gördü? Sizinle aynı görüşü paylaşan milletvekilleri oldu mu?

— Bu eleştirilerimin bir kısmını arkadaşlarımın açıkça tasvip ettiklerini gördüm. Bazı arkadaşlar da çok fazla eleştiri yapılmaması gerektiğini ve benim haksız olduğumu söylüyorlardı. Ama bu tepkiler bana kişisel olarak iletiliyordu. Grupta tam bir tartışma ortamı yaratılamıyordu. Sorunlar kürsüden tartışılamıyordu.

— Partinin 12 Eylül'e neden olanlara teslim edilemeyeceğini söylemiştiniz. ANAP'a girerken çalışma arkadaşlarınızın bu kişiler olacağı ve bu kişilerin görüşleri konusunda açık bir bilginiz yok muydu? Yoksa, birlikte çalışmaya başladıktan sonra mı farkettiniz bunları? Bu sözleriniz araştırmalara, gözlemlere mi dayanıyor?

— ANAP'ın bir işareti vardı. İki el birleştiriliyordu. Türkiye'de birleştirici, bağlayıcı ve huzur dolu bir idareyi amaçlamıştık. 12 Eylül'den önce ülkemiz çok büyük sıkıntılarla karşılaştı. O günlere dönmeyi hiçbirimiz istemiyoruz. Partiler kurulurken, Anavatan'ın felsefesinde, birleştirici rol oynamak ve kamplara bölünmüş olan grupları tekrar ülke menfaatleri etrafından birleştirmek yer almıştı. Böyle olunca, eskiden herhangi bir partiye gönül vermiş insanlara da Anavatan'ın kapısı açık bulunuyordu. Ama çok etkili olan kişilerin, çok etkili olan yerlere getirilmesine ben karşı çıktım. Yoksa üye olmalarında bir sakınca yok, herkes üye olabilir. Eskiden herhangi bir partiye üye olmuş vatandaşlarımıza "yurt dışına çıkın" diyemeyeceğimize göre, yeni kurulan bir partiye üye olmaları, görev almaları doğal bir şey. Şimdi benim sorumluluğum bitmiştir. Bunlar artık Anavatan'ın sorunudur. Ben görevimi yaptığıma inanıyorum.

— İstifanızdan önce, geç kalmaktan korktuğunuzu söylemiştiniz. ANAP'ta sizin istifanızdan sonra bazı gelişmeler oldu. Bu gelişmeleri, geç kalma açısından nasıl yorumluyorsunuz?

— Vallahi çok açık söyleyeyim, onu ben bilemem. Ne gruplarına giriyorum, ne de izliyorum.

— Basından da izlemiyor musunuz gelişmeleri?

— Biliyorsunuz, kongreleri yapılacak. Bu kongreler sırasında bazı hizipleşmelerin, kazanmak isteyen taraf-

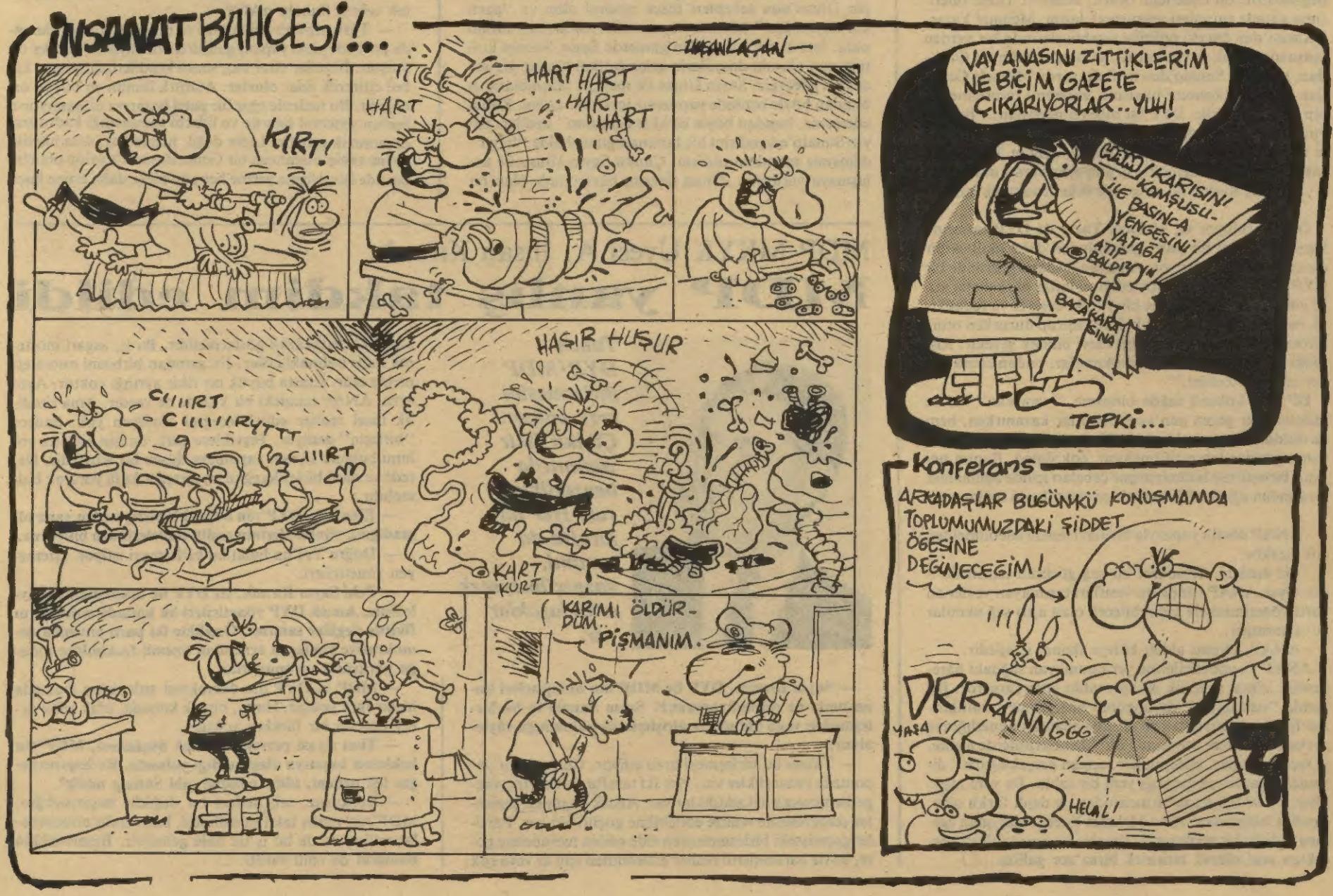

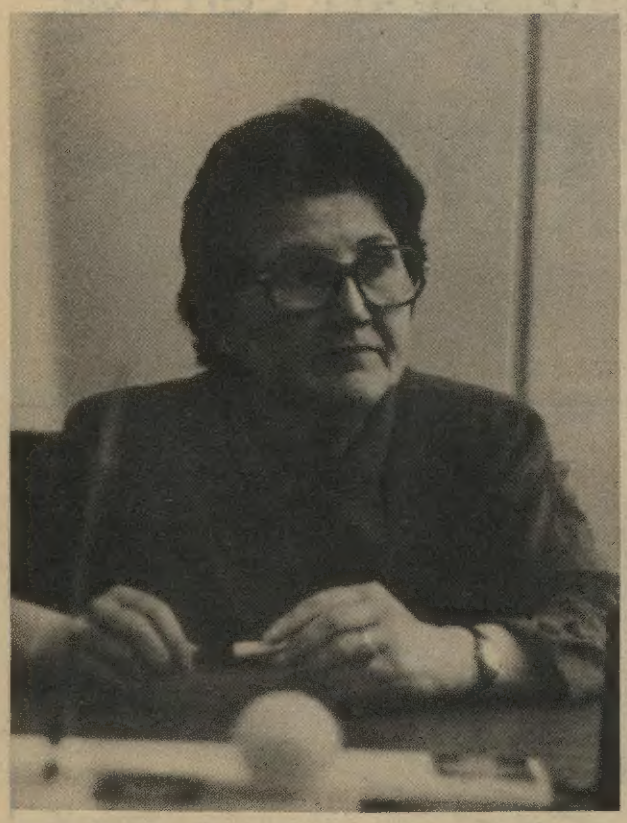

ların olmasını doğal karşılıyorum. Ben politikaya fiilen ilk kez atıldım. Politikanın, özellikle bu dönemde çok daha başka düzeylere oturtulması gerektiğine inanıyorum. Her şeyden önce parti içinde demokrasinin işlemesi lâzım. Partiden ayrılmama yol açan konuların başında, parti içi demokrasinin bulunmaması geliyordu. Açın siyasal partiler yasasını, açın anayasayı. Parti için çalışmaların demokrasi esasına uygun olması gerektiği açıktır. O zaman eleştirilerin de çok açık olması gerekiyor, eleştirilerin tepkiyle karşılanmaması gerekiyor. Oysa ANAP içinde birtakım kişilerin eleştirilere açık olmadığını görüyoruz. Parti içinde demokrasiyi uygulamadığınız zaman, genelde demokrasi zedelenir kanımca.

— Bu, partilerin yapısından dolayı mı oluyor, yoksa kişilerden mi?..

— Vallahi hem bundan oluyor, hem de çok daha derinlere gitmek gerekir belki. Bizim eğitim sistemimizden, belki örf ve adetlerimizden de kaynaklanıyor. Biz yetiştirilirken daima başkalarını kırmamayı ön plana alırız. Bunu ön plana aldığımız zaman da, eleştirirken çok dikkatli davranırız. Şimdi gençler çok daha açık yürekle eleştiri yapabiliyorlar.

— Kırmama geleneğine hükümet pek dahil değil galiba. Kendi bakanlarını epey kötü hırpaladılar.

— Bilemiyorum o kadarını. Ama parti içinde demokratik yöntemlerin mutlaka yerleştirilmesi gerekiyor.

Parti içi mekanizmalar

— Efendim böyle bir iç işleyişin mekanizmaları sizce nasıl sağlanabilir?

— Meclis grubu oluşturuyor partiler. Neden? Birtakım sorunların tartışılması için değil mi? Hatta hükümetin getirdiği tasarıların, hükümetin alacağı bazı kararların önceden grupta tartışılması gerekiyor. Öneriler grupta tasvip de edilebilir, red de. Çünkü Meclis'te el kaldıran kişiler milletvekilleri. Milletvekillerini her konuda aydınlatmak gerekiyor, fikirlerini almak gerekiyor. Bunlar pek yapılmadı ANAP grubunda da. Bir iki yasanın dışında, ben gruba yasanın getirilip tartışıldığını hatırlamıyorum. Bilgi verilirken de sadece bilgi verilmiştir. Belirli konular açıkça tartışılmamıştır. Bana göre, madem ki biz partinin seçim bildirgesini, kabul etmişiz, madem ki genel kurulda bu uygulamaları, tasarıları kabul ediyoruz, o zaman bunlar yapılmadan önce hiç olmazsa belirli konularda bizim görüşümüzün alınması gerekir. Bu sadece iktidar milletvekilleri için değil. Aynı şey muhalefet milletvekilleri için de geçerli.

— Bu ilk kez görülen bir uygulama değil mi?

— Ne gibi?

Üsluba ilişkin

— Yani eskiden de partilerde kusursuz bir demokratik işleyiş olmamakla birlikte...

— Hayır, hayır. Ben eski milletvekilleri ile konuşuyorum. Eskiden grupta çok ağır eleştriler yapılır ve dinlenirmiş. Çok saygı duyduğum bir milletvekili arkadaşımın eskiden milletvekili olan babası hatıralarını bize nakletti. Bütçe komisyonu üyesiymiş kendisi. Bütçe komisyonunda kendi partisi aleyhine oy kullanmış. Ondan sonra da genel kurula inmişler, orada da tasarının aleyhine oy kullanmış.

— O partilerin, o eski partilerin kitle ile olan bağları farklı nitelikteydi galiba. Seçmenin parti yönetimi, milletvekilleri ve hükümet üzerindeki ağırlığı daha fazlaydı. Bu durumda lider, istemese de parti grubuyla, örgütle daha bir dayanışma içinde bulunmak gereğini hissediyordu.

— Liderlerin kişiliklerinden de kaynaklanıyor bu farklılık. İnsanların yapısı da etkiliyor bu olayı. "Her şeyi en iyi ben bilirim" psikozundan çıkmak lâzım. En iyi'nin ölçüsü yok ki. Meseleye buradan girmek lâzım.

— Her şeyi en iyi ben bilirim tavrı, parti içinden topluma karşı da yansıyor galiba. Şu santral konusundaki tartışmalara bakın. Daha önce karar verilmiş de sadece tartışma olsun diye sunuluyor gibi. Tartışmanın anlamını fazla kavrayamayan bir yapı var galiba.

— Efendim genelde Türk toplumu tartışmaya pek açık değildir. Şu an ben sizi eleştirsem, sizin de içinizde hemen bir kıpırdanma olur. Rahatsız olursunuz. Biz henüz eleştiriye tahammül aşamasına gelmedik. Ne üniversite düzeyinde, ne basın düzeyinde, ne siyasi partiler düzeyinde, ne de aile düzeyinde.

Benim söylemek istediğim, özellikle bu dönemdeki milletvekillerinin çok özel sorumlulukları var. Ülkenin sorunlarını çözebilmek için, kavgalı dövüşlü olmamak lâzım bir kere. Eleştirilerde yapıcı olmak lâzım.

— Peki, bu nasıl olacak? Eleştirileri dinlemek istemeyen bir hükümet yapısı varken...

— Eleştirerek yapacaklar, zorlayacaklar. Bunu grup yapabilir. Siyasi parti grupları güçlü olduğu zaman bu yapılabilir. Nitekim o yöne doğru gidiyor yavaş yavaş. Biliyorsunuz ben hükümeti eleştirmemiştim. Ben daha çok parti yönetimini, bir de grup yönetimini eleştirmiştim. Ve ilk tepki bir yıllık ihraç oldu. Halbuki benden sonra, birtakım arkadaşlarım hükümetin birtakım uygulamalarını eleştirdiler. Ama ihraçları sözkonusu değil. Görüyorsunuz yavaş yavaş gidiyor bazı meseleler. Demek ki ben öncülük yapmışım. Bu da iyi bir şey. Daha önce de arkadaşlarımın rahatsız oldukları birçok konu vardı. Belki zamanlama açısından bekliyorlardı. Ama görüyorsunuz milletvekilleri yavaş yavaş grupta, hatta genel kurulda söylemeye başladılar.

İktidar ve muhalefet

— Muhalefetin iktidara bir eleştirisi var. Diyorlar ki, hükümet parlamentodan kaçıyor. Bütün bu anlattıklarınız çerçevesinde, bu eleştiri haklılık kazanmıyor mu?

— Muhalefetin niye böyle söylediğini bilemem, bunu onlara sormak gerekir. Yalnız ben size şu kadarını söyleyeyim. TBMM yasama gücünü elinde tuttuğuna göre, saygınlığını artırmak milletvekillerine düşen bir görevdir. Bu da en başta parti gruplarında etkili olarak, bir de çok ters olan durumlarda kendi partisinin getirdiği bir yasa tasarısına cesaretle karşı çıkarak olur. Buradan şu noktaya gelmek istiyorum. Parti disiplini mi ön planda gelir, yoksa Anayasa mı? Birinci sırada Anayasa vardır. İkinci sırada Siyasi Partiler Yasası ve ancak üçüncü olarak parti disiplini gelir. Halbuki biz uygulamalarda neyi ön planda alıyoruz? Parti disiplinini. Şüphesiz hepimiz mensubu olduğumuz partilerin seçim bildirgesini, tüzüğünü okuyarak girdik bu partilere. Demek ki hepimiz kabul ettik o partinin yapacağı işleri. Ama uygulamada birtakım aksaklıklar gördüğümüz zaman hayır da diyebilmeliyiz.

— Şimdi efendim, bu hayır deyip dememekten çok...

— Sizin sorunuzun cevabı benim sözlerimde yatıyor. Meclisi üçüncü, dördüncü plana atmamak gerekir. Meclis çalışmaları en önemli çalışmalardan biridir. Diğer konuları muhalefete sorun.

— Siz de muhalefet milletvekili değil misiniz, bir çeşit?

— Ben kendi görüşümü söyledim. Ben ANAP milletvekili iken, bütçe komisyonunda birçok yasa teklifine muhalefet şerhleri koydum.

— Sizin dışınızda muhalefet şerhi koyan olmadı mı?

— Bir ikisi koydu sanıyorum. Bir iki madde üzerinde mutabık kalmamıştık. Ortak imzalı olarak koyduk. Ayrıca birçok arkadaş hiç çekinmeden, ANAP'tan arkadaşlar, muhalefet milletvekillerinin getirdiği yasalar için de el kaldırdık. Önümüzdeki dört yıl boyunca çok yapıcı olmak lâzım. Eleştirilere açık olmak ve fikirleri sadece dinlemekle kalmayıp bunlardan yararlanmak lâzım. Nitekim Gökova olayında bunu görüyorsunuz. Çok iyi incelenmesi lâzım meselelerin. Konu grupta başlıyor. Grupların çok etkin olması lâzım. Parti yönetiminin ve grupların tamamen demokratik çerçeve içinde olması lâzım.

— Niyet olmazsa bu nasıl sağlanabilir? Bunu sağlayacak bir mekanizma var mı?

— İşte milletvekilleri yavaş yavaş etkili olmaya başlıyor.

— Atılma tehlikesi var.

— Ne zamana kadar atabilirler? Biliyorsunuz, Burdur ANAP milletvekili Erdem vefat etmişler. Sayı da çeşitli nedenlerle azalıyor. 7'ye indi, 8'e indi. Herkesi atamazsınız.

— Dört tane eğilim olunca bir partide, bir şeyi düşünmek zorlaşıyor herhalde bir süre sonra?

— Sorunuza kişileri ele alarak değil, genel olarak cevap vereyim. Bu aslında bir yönetim sorunudur. Yönetim tamamen tarafsız, kişilerüstü davranmayıp şu veya bu kişiyi destekler mahiyette olunca, bu tür sorunlar ortaya çıkar. Aslında burada lider sorunu ortaya çıkıyor.

Demokrasiye geçiş süreci

— İktidar partisi demokrasiye geçiş konusunda gerekli çabayı gösteriyor mu?

— Milletvekilleri tek tek göstermeye başladılar. Bunun etkisine bağlı. Daha çok milletvekili gruplarında bu tür çabalara girişirse, olumlu sonuçlar yaratabilir.

— Siz hep parlamento içine ağırlık veriyorsunuz doğal olarak. Ama bir de parlamento dışında yüzde 40'a yakın oy almış partiler var. Bu partilere nasıl bir yer ve riyorsunuz demokrasiye geçiş süreci içinde?

— Onların da genel başkanları gayet rahatlıkla eleştiri yapabiliyorlar. Basında yer alıyor. Parlamentodaki iki muhalefet partisinin dışındaki muhalefetin de aynı şekilde eleştirilerinde yapıcı olmaları gerektiğini düşünüyorum. Erken seçim konusunda düşüncelerini söylediler, ama seçim pozisyonuna girmek hoş değil. Kimlerin seçileceği belli değil, koalisyon mu çıkar, belli değil. Bir de belli bir istikrar programı uygulanıyor. Bakalım sonuçları ne olacak. Ekonomik uygulamaların sonuçlarını bir yılda, bazılarını iki üç yılda almak mümkün değil. Bu açıdan erken seçime taraftar değilim.

Gelelim TRT konusuna, onlar da fikirlerini TRT'de duyurmak istiyorlar. TRT, kamuoyu oluşturmada en etkili araçlardan biri. Ama Anayasa'da bir kural var. Eğer istiyorsa iktidar bunu değiştirebilir. Ben meclisteki muhalefetin buna hayır diyeceğini sanmıyorum.

— Niye istemiyorlar acaba?

— Bilemiyorum, onu kendilerine sormak lâzım. Ama izleyebildiğim kadarıyla çok net değil bu konuda sayın Başbakan. Bence hakikaten yürekten istiyorsa dışardaki partilerin yer almasını, TRT kanununda hemen bir değişiklik yapılabilir. Ben belirli özellikleri olan partilerin TRT'de temsil edilmesini yararlı görürüm. TRT'de sadece belirli gruplara yer verip diğer grupları dışlamayı sakıncalı buluyorum. Yüzde 40 oy, kabul edersiniz ki epey önemli. Bunlar dışarda kaldıkça, parlamentonun etkenliği konusunda kuşkular olacak, rahatsız edici bir unsur olacak.

— Yeni bir partiye girmeyi düşünüyor musunuz?

— Biliyorsunuz Anayasa'ya göre partisinden istifa eden bir milletvekili mevcut partilere giremiyor. Ama kurucu olmak koşulu ile yeni bir partide yer almak mümkün. Böyle bir oluşum içinde değilim henüz, ama tek başıma etkisiz kaldığım da bir gerçek. Ben milletvekili etkinliği açısından bakıyorum meseleye. O açıdan bir parti grubunda bulunmanın yararları var. İleride nasıl bir şey oluşur bilemiyorum, ama şimdilik bağımsız milletvekili arkadaşlarım gibi ben de Anayasa çerçevesinde görevlerimi ifa etmeye çalışıyorum. □

SERPİL BİLDİRİCİ

Üye ülkelerin uymakla yükümlü olduğu asgari çerçeve:

ILO İLKELERİ

Türkiye, 1981 yılından bu yana ILO'nun gündeminde. Üç uluslararası işçi konfederasyonu ile Norveç İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun, onayladığı ILO sözleşmelerine uymadığı gerekçesiyle ILO Anayasası gereği Türkiye hakkındaki şikayetleri ILO organlarınca sürekli inceleniyor.
ILO, yeni sendikal yasalar çıkmadan önce yeni taslaklarını Türkiye'den istedi. 11 Nisan 1983'te taslaklara ilişkin görüşlerini Türk Hükümeti'ne bildirdi. Hükümet 24 Mayıs 1983'te ILO'ya yazdığı yazıda ILO uyarıları dikkate alınarak yasa taslaklarında yapılan değişiklikleri belirtti.
ILO, 1982, 1983 ve 1984 yıllarında Türkiye'ye heyetler gönderdi. Gelen heyetler hükümet yetkilileri, TİSK, Türk-İş ve DİSK yöneticileri ile görüştü.
***ILO Sendika Özgürlüğü Komitesi'nin** Türkiye hakkındaki gözlemleri, tavsiyeleri ve vardığı sonuçları son olarak komitenin 12-16 Kasım 1984 tarihli 237 sayılı raporunda yer aldı. Türkiye'deki son sendikal yasaların ILO'nun sendika özgürlüğü ilkeleriyle çeliştiği belirtilen ve sendikal yasaların ILO ilkelerine uygun olarak değişmesi istenen raporda şu görüşlere yer verildi :*

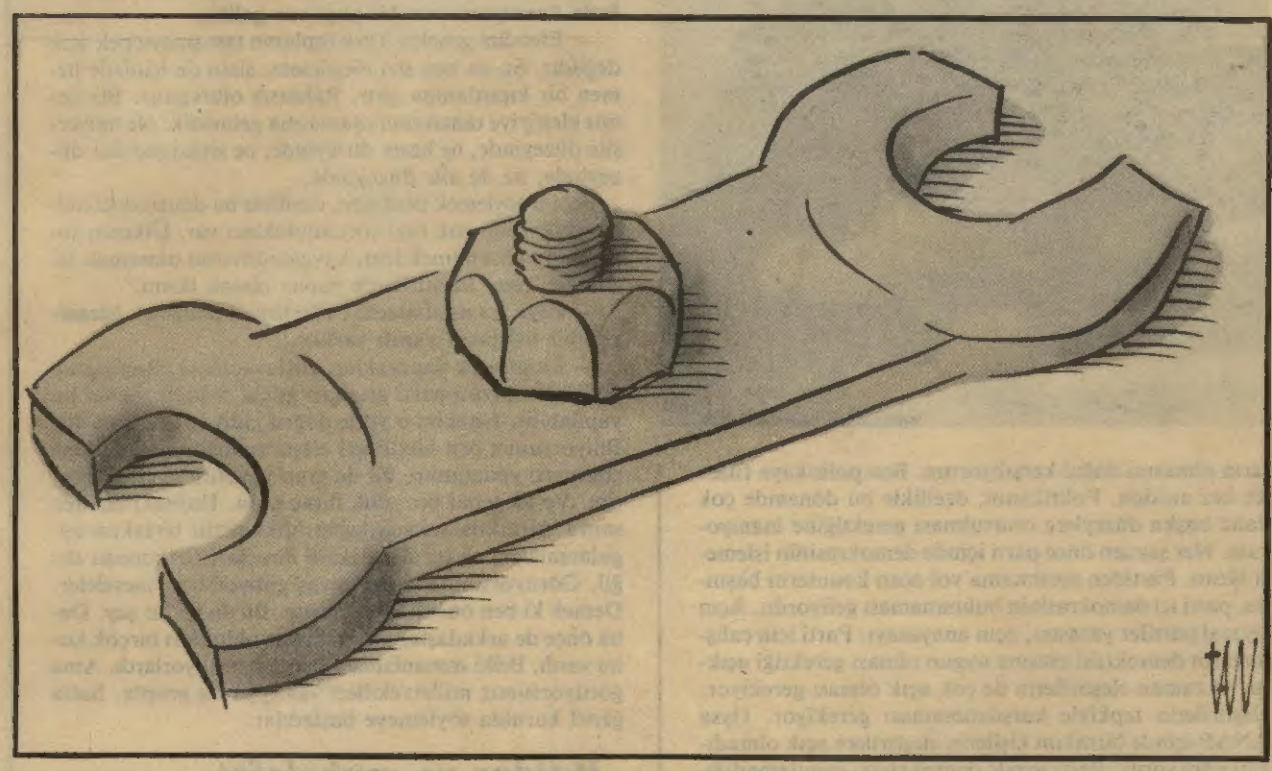

İncelemeler

13. ...ILO Genel Müdürü Temsilcisi'nin Eylül 1983'te Türkiye'ye yaptığı ziyaretten sonra verdiği raporda belirtildiğine ve şikayetçilerin iddialarında yer aldığına göre, sürmekte olan dava örgüt olarak DİSK'e karşı açılmıştır, tutuklulara birey olarak suçlama getirilmemiştir. Ancak daha önce komiteye sunulan bilgilere ve hükümetin raporuna göre, şikayet konusu olan sendikacılar, doğrudan ya da dolaylı terör olaylarına karıştıkları için bireyler olarak suçlanmaktadırlar. Komite, bu çelişkiyi vurgulayarak hükümetten, davanın faaliyetleri durdurulan sendikal örgüt DİSK'e karşı mı, yoksa kişisel ehliyetleri dikkate alınarak bireylere (bu kuruluşun ya da üye sendikaların yönetici ve üyeleri) karşı mı açıldığını sormuş ve cevabını delillendirmesini istemiştir.

Kararlar

26. ...Davalara ilişkin sunulan bütün bilgilerden ve özellikle davaların birleştirilmesinin ortaya çıkaracağı zorluklar ve pratik sonuçlardan komite ancak şu karara varabilir: DİSK ve üyelerini kapsayan dava tümüne ilişkin son karar -ki, bir kuruluş olarak DİSK'in gelecekteki varlığı, mal varlığının tasarrufu ve sanıkların özgürlüğü buna bağlıdır- oldukça gecikebilir. Komite sendikacıların salınmasından duyduğu memnuniyeti belirtmekle birlikte, birleştirilen davaların sonucunun, söz konusu kişilerin özgürlüklerinin devamını ve DİSK'in bir sendikal örgüt işlevini görecek biçimde eski durumuna getirilmesini ve mal varlığının iadesini sağlayacağına ilişkin pekişmiş umudunu belirtir...

27. ...Komite, ILO Genel Müdürü Temsilcisi'nin raporundan, davanın avukat ve tanıkların mahkemede herhangi bir engelle karşılaşmadan serbestçe davrandıkları bir hava içinde sürmekte olduğunu öğrenmiştir...

31. ...Bir sendikanın feshi durumunda komite, yalnızca bu sendikanın mal varlığının eski üyeleri arasında dağıtılması ya da onun yerine geçen sendikaya devrini kabul etmektedir. (Örneğin bkz. Yunanistan ile ilgili -519 sayılı olay- 110 sayılı raporun 82. paragrafı.) Şu andaki durumda, komite, DİSK'in faaliyetini durduran kararın en kısa zamanda kaldırılıp, ona ve yöneticilerine tüm sendikal işlevlerin tanınacağına kuvvetle inandığından, söz konusu kuruluşlar sendikal çalışmalarını mal varlıklarına tam sahip olarak sürdürmelidir. Komite, bu amaca yönelik olarak faaliyetin durdurulması kararının kalkması ile birlikte gerekli adımların atılacağını ummaktadır. Komite bu arada kayyımların elindeki sendika mal varlıklarının korunması ve elden çıkarılmaması için gerekli bütün önlemlerin alınacağını umduğunu belirtir.

33. ...Konunun yasal yönüne ilişkin olarak komite, bu konuları son olarak Kasım 1983 ve Mayıs 1984'te incelediğinde 2821 sayılı (sendikalara ilişkin) ve 2822 sayılı (toplu pazarlık, grev ve lokavta ilişkin) yasaların sendika özgürlüğü ilkeleriyle bağdaşmayan çeşitli hükümlerine hükümetin dikkatini çektiğini hatırlatır. Komite özellikle, bu yasaların aşağıdaki maddelerinin ILO'nun sendika özgürlüğüne ilişkin ilkeleri ile çeliştiğini belirterek, hükümetin bu çelişkileri ortadan kaldırıcı bir yaklaşımla parlamentoya yasa taslağı sunmasını tavsiye etmiştir.

1) 2821 Sayılı Sendikalar Yasası'na İlişkin Olarak:

- 3. madde: işyeri esasına göre sendika kurulması yasağı;
- 14. madde: (Anayasa'nın 51. maddesi 7. fıkrasına uygun olarak) sendika yöneticisi seçilebilmek için işkolunda fiilen 10 yıl çalışmış olma zorunluluğu, hesaplamada yurt dışında işçi olarak çalışılan sürenin en çok beş yılının alınması;
- 19. madde: (5. madde kasdedilmektedir-ç.) yönetici seçilmek için Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu'na göre suç işlememiş olma koşulu;
- 21. madde: din ve ibadet işlerinde çalışanlar ile öğretmenlere sendikalara üye olma yasağının getirilmesi;
- 25. madde: emeklilik ile sendika üyeliğinin sona ermesi;
- 46. madde: feshedilen sendikaların mal varlığının hazineye devri.

2) 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu'na ilişkin olarak:

- 12. madde: toplu sözleşme yapılabilmesi için işkolunda % 10'u, işyerinde % 50'yi aşma koşulu;
- 13. ve 14. maddeler: her yeni toplu pazarlık için yeniden yetki alınması koşulu;
- 25. madde: (Anayasanın 53. maddesine uygun olarak) iş yavaşlatma ve oturma grevi kadar, siyasi, genel ve dayanışma grevinin yasaklanması;

Türk-İş ILO'ya ne zaman başvuracak?

Türk-İş'in 25 Eylül 1984'te yapılan Genişletilmiş Başbakanlar Kurulu'na sunulan raporunda "kaygıları artıran tavırların" sürdürülmesi halinde ILO'ya başvurulacağı belirtilerek şöyle denilmişti: "Toplu iş sözleşmesinin temelinde işçi ve işveren temsilcilerinin serbest iradesi yatar. Bu engellendiği takdirde serbest toplu pazarlık hakkının özü zedelenir. Yönetim Kurulu'muzca gelişmeler izlenmekte olup, kaygıları artıran tavırın sürdürülmesi halinde, sorunun bir yandan ILO Ana Statüsü'nden doğan 'resmî şikayet' hakkı kullanılarak Uluslararası Çalışma Teşkilatı'na yansıtılması kaçınılmaz olacaktır." (**Cumhuriyet**, 20.9.1984.)

Gerçekten de ILO Statüsü'nün 24. maddesinde şöyle denilmektedir: "Üyelerden herhangi birinin, katılmış olduğu bir sözleşmenin memnuniyet verici şekilde uygulanmasını sağlamadığı beyanı ile mesleki bir işçi veya işveren teşekkülü tarafından Milletlerarası Çalışma Bürosu'na yapılan her şikayet, Yönetim Kurulu tarafından, bahis mevzuu hükümete ulaştırılabilecek ve bu hükümet mesele hakkında uygun göreceği beyanatta bulunmaya davet edilecektir." (**Resmi Gazete**; 16.2.1948, sayı: 6833)

Türk-İş'in ILO Statüsü'nden doğan bu en doğal hakkını kullanıp kullanmaması ya da ne zaman kullanacağı konusundaki temel sorun **kaygının derecesi.** □

- 31. madde: şu anda 54 ilde yani ülkenin büyük bir kısmında sürdüğü gibi sıkıyönetim ve olağanüstü hal durumlarında grev hakkının kullanımının geçici olarak yasaklanması;
- 52-55. maddeler: grev yasağı olan işyerleri ve ertelenmiş grevler için mecburi tahkim kurumunun getirilmesi (YHK);
- 72. madde: grev çalışmaları yüzünden 18 aya kadar hapis cezası getirilmesi;
- 81. madde: suç sayılan yukarıdaki eylemlerin cezalarının yarıya kadar artırılması...

36. Komite daha önce belirttiği gibi, sıkıyönetimin varlığı, sendikal hakların kullanımı ile bağdaşmaz...

41. Bu düşünceleri Sözleşme ve Tavsiye Kararlarının Uygulanmasına İlişkin Uzmanlar Komitesi'nin dikkatine sunarken komite, yeni yasal düzenlemenin ILO'nun sendika özgürlüğü ilkelerine uygunluk açısından sorun yaratan ve yukarıda sözü edilen sendikaların yapısına, sendika üyeliğine ve sendikaların çalışmalarına ilişkin maddelerinin değiştirilmesinin gerekliliği üzerinde tekrar ısrar etmektedir.

Tavsiyeler

42. Komite, bu koşullarla, ILO Yönetim Kurulu'na bu geçici raporu özellikle de aşağıdaki kararları onaylamasını tavsiye eder.

a. Komite, doğrudan ilişki heyetlerini kabul etmede gösterdiği işbirliği anlayışı ve Genel Müdür Temsilcisi'nin görevini yerine getirmesini sağlayan tüm olanakları sunması nedeniyle Türk Hükümeti'ne teşekkürlerini sunmak ister.

c. DİSK Davası ve DİSK üyesi sendikalara ilişkin davaların birleştirilmesinin etkilerine ilişkin olarak, komite, birleştirilen davaların sonucunun söz konusu kişilerin özgürlüklerinin devamını ve DİSK'in bir sendikal örgüt işlevini görecek biçimde eski durumuna getirilmesini ve mal varlığının iadesini sağlayacağına ilişkin pekişmiş umudunu belirtir...

h. 2821 sayılı Sendikalar Yasası'nın geçici 5. maddesiyle faaliyetleri durdurulan DİSK ve üyesi sendikaların yöneticilerine sendikal çalışmada bulunma yasağı getirilmesi, hem sendika özgürlüğünün inkarıdır, hem de diğer kişiler gibi sendikacıların da haklarında ileri sürülen suçlamalar kanıtlanıncaya kadar masum sayılacaklarına ilişkin ilke ile doğrudan çelişmektedir. Komite, bu maddeden etkilenen sendika yöneticilerine sendika haklarının iadesinin sağlanması için geçici 5. maddenin zaman geçirilmeden feshedilmesinde kuvvetle ısrar eder.

ASK* DİSK'i üyeliğe kabul etti

Abdullah Baştürk

CAFER TAYYAR/Brüksel

Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun geçtiğimiz günlerde Brüksel'de yapılan Yönetim Kurulu Toplantısı'nda halen faaliyetleri durdurulmuş ve yöneticileri hakkında dava açılmış olan DİSK'i oybirliği ile üye kabul etmesi önemli gelişmelere yol açtı.

ASK tarafından kamuoyuna yapılan açıklamada, DİSK'in üyelik için 1979 yılında yaptığı başvurunun dikkate alınarak incelendiği ve DİSK'in ASK'ın amaçlarına ve sendikal ilkelerine uygun çalışmalar yapan bir kuruluş olarak değerlendirilip üyeliğe kabul edildiği ve DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk'ün de Yönetim Kurulu üyeliğine seçildiği belirtildi. Açıklamada, Türk-İş'in 1986 yılında yapılacak genel kuruluna kadar beklenilmesine karar verildiği yer aldı.

ASK'a ilk üyelik başvurusunu 1974 yılında yapan DİSK'in bu istemi o zamanlar ASK'ın üyelik kapsamı dar tutulduğu için kabul edilmemişti. 1979 yılında yeniden başvuran DİSK, ASK'la ilişkilerini belirli bir düzeyde geliştiren bir örgüt oldu. ASK ise 12 Eylül 1980 sonrasında DİSK davasını izlemek üzere Türkiye'ye heyetler gönderdi. Gelen heyetler tutuklu DİSK yöneticileri ile görüştü. DİSK yöneticilerinin tahliye edilmesinden sonra da ASK Genel Sekreteri Mathias Hinterscheid ve Genel Sekreter yardımcısı Bjorn Petterson Türkiye'ye gelerek Genel Başkan Baştürk ve Yürütme Kurulu üyeleri ile görüştü. Bu arada ASK tutuklu DİSK yöneticilerinin ailelerine de maddi yardımlarda bulundu.

Üyelik Gerekçesi

Uluslararası sendikal çevreler DİSK'in ASK'a üyelik kararının şu anda görülmekte olan davanın gelişimine paralel olarak alındığını belirtirken, Türkiye ile Batı Avrupa ülkeleri arasında süregelen bazı siyasal tartışmaların bu kararla birlikte olumlu noktalara gelebileceğini ve bu konuda Türkiye'nin demokrasi yolundaki adımlarını hızlandırabileceğini de dile getirmekteler.

DİSK davasının açılmasıyla birlikte tüm gelişmeleri yakından izleyen, dava konusu iddiaları inceleyen, Türkiye'de hükümet yetkilileri ile birkaç kez görüşen ASK yöneticileri de bu kararın Türkiye'deki demokratik gelişmeler açısından önemini ortaya koyarken, böyle bir sonuca bir günde gelmediklerini, uzun süren gelişmeler sonucunda kárar verdiklerini belirttiler. Öte yandan Batı Avrupa sendikal çevreleri, ASK'ın DİSK'i üye olarak kabul ederken hangi ölçütleri gözettiği ve neye dayanarak böyle bir karara vardığı sorularına "DİSK'in savunmuş olduğu bağımsız ve özgür sendikacılık ilkelerinin genel olarak Batı demokrasileri ve ASK için vazgeçilmez bir uygunluk taşıdığı" yolunda cevaplar vermekteler.

Bu arada Türk-İş de ASK Yönetim Kurulu toplantısından önce ASK'a gönderdiği yazıda ASK'a üyelik konusunda genel kurul kararı olmadığını ve bu nedenle gelecek genel kurulu beklediklerini bildirdi. Ancak Türk-İş'in II. Çalışma Raporu'nda "ASK'a üyelik müracaatı yapılmıştır" (Türk-İş II. Dönem Çalışma Raporu s.375) biçiminde bir ibare olduğunu bilen sendikal çevreler bu durumu ilgi ile karşıladılar.

5. Kongresi 13-17 Mayıs 1985 tarihlerinde Milano'da yapılacak ASK'ın Genel Kurul toplantısına DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk ve DİSK avukatı Ercüment Tahiroğlu da çağrıldılar. Ancak Baştürk, pasaport için yapmış olduğu başvuruya olumsuz yanıt verildiği için ASK Genel Kurulu'na katılamayacak. □

(*) Avrupa Sendikalar Konfederasyonu

ASK (Avrupa Sendikalar Konfederasyonu)

Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ASK-European Trade Union Confederation) 1973 yılında kuruldu. Kuruluşunda 15 ülkeyi temsilen 17 konfederasyon vardı. Şu anda Türkiye'nin de örgüte kabul edilmesiyle 21 ülkeden, 35 konfederasyon ASK'a üye durumda. ASK bölgesel bir sendikal kuruluş olarak 43 milyon işçiyi temsil ediyor.

ASK'ın kuruluş hazırlıkları 1969'a kadar gider. Uluslararası Özgür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU) bünyesindeki Avrupa sendikaları arasında kopukluğu giderme, özellikle çok uluslu tekeller karşısındaki mücadelede eşgüdüm sağlama ve sorunları Avrupa düzeyinde çözme çabaları ASK'ı yarattı.

ASK, Avrupa Topluluğu içinde, Avrupa Konseyi'nde, Avrupa Parlamentosu'nda, EFTA'da, OECD düzeyinde etkin çalışmalar yapıyor. Bu kuruluşların çeşitli danışmanlık komitelerinde söz sahibi.

ASK'ın Avrupa çapındaki gücü şuradan geliyor. İngiltere'nin 10 milyon üyeli işçi konfederasyonu TUC, Federal Almanya'nın 7 milyon üyeli sendikalar birliği DGB, İtalya'da toplam 8 milyon işçiyi temsil eden üç önemli sendikal kuruluş CISL, UIL, CGIL başta olmak üzere Fransa, Danimarka, Avusturya, Finlandiya, Hollanda, İskandinavya ülkeleri, Yunanistan, İspanya, Portekiz'in en önemli sendikaları ASK üyesi durumunda.

Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan, Malta, İtalya, Fransa, İspanya ve Portekiz sendikal kuruluşlarının üye olmasıyla ASK içinde ayrıca bir Akdeniz kuşağı oluştu.

İşçilerin Avrupa düzeyinde ekonomik, sosyal ve kültürel çıkarlarını savunmakta olan ASK, aynı zamanda demokrasi ve temel hak ve özgürlüklerin savunulması için mücadele etmektedir. ASK'a göre demokratik ve özgür

ASK Genel Sekreteri Mathias Hinter Schid

bir sendikacılık, demokrasinin ve temel özgürlüklerin hem şartı, hem de güvencesidir.

Bu noktalardan hareketle ASK, Uluslararası Yeni Ekonomik Düzen, ekonominin demokratikleştirilmesi kavramlarını kullanmakta, bütün ülkelerde gerçek bir ekonomik, siyasi ve sosyal demokrasiye ulaşılabilmesi için mücadele ettiğini belirtmektedir.

1978'de Avrupa Sendikalar Enstitüsü'nü kuran ASK'ın üyelerinin büyük çoğunluğunun sosyal demokrat eğilimli sendika konfederasyonları olması, çok sayıda sendikacının ülkelerinde milletvekili bulunması, ASK'ın Avrupa düzeyinde siyasi etkinliğini artırmaktadır.

ASK'ın ekonomik konulardaki görüşlerini yansıtan "Avrupa Toplumları Bunalımda" adlı son bir raporda şu görüşlere yer verildi:

"Dayanışma ve işbirliği yerine korku ve çatışma üzerine kurulu toplumların başına neler geleceğini sormalıyız... 1920'lerin ve 1930'ların derslerini unutabilir miyiz?

"Ne yazık ki çok sayıda hükümet, 1970'lerin ve 80'lerin sorunlarını, 1920'lerin ve 1930'ların iflas etmiş monetarist ve bırakınız yapsınlarcı politikaları ile aşmaya çalışmaktadırlar... Bu tavsiyeye uyan hükümetler, para arzını denetim altına almakta, şimdiye kadar başarı sağlamış değillerdir; oysa, istihdam ve üretimde yıkıma uğramışlardır...

"Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun önerdiği Ekonomik Düzelme Programı, altı temel talebi içermektedir:

— Hükümetler, çok daha yüksek yatırım düzeylerinin sağlanması için aktif müdahalede bulunmalıdırlar.

— İş yaratma ve meslekî yetiştirme programları önemli ölçüde sağlamlaştırılmalıdır.

— Çalışma süresi anlamlı ölçüde düşürülmelidir.

— Gelişmekte olan ülkelere yardım özlü bir biçimde artırılmalıdır.

— Değişmenin yükü, adil bir biçimde dağılmalıdır.

— Enflasyon, işsizlik yoluyla değil, özel ve toplumsal açıdan doğru politikalarla çözülmelidir...

"ASK, ücret artışlarının enflasyonun sebebi olduğunu kabul etmez. Öte yandan, başka unsurların neden olduğu fiyat artışları yüzünden aşınmaya karşı, üyelerimizin yaşam standartlarını korumaya çalışmış olduğumuz için özür dilemiyoruz... sendika temsilcilerinden... 'itidal' için edinilen ricalara veya üyelerinin çıkarlarını bir yana bırakmak ve 'sorumlu' hareket etmek yolunda yapılan çağrılara olumlu yanıt vermeleri beklenmemelidir." □

Atanlar, atılanlar ve YÖK

YAHYA ZABUNOĞLU

Prof. Dr. Bilgen Taneli, Tıp Fakültesi'nden mezun olduktan sonra, hep psikiyatri alanında çalışmıştı. Doktorası, doçentlik çalışması hep psikiyatri ile ilgiliydi. 1976'da o zamanki adı ile Bursa Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne Nöropsikiyatri Kürsüsü'ne öğretim üyesi olarak atanmıştı. Daha sonra psikiyatri profesörü olan Bilgen Taneli, Nöroloji ve Psikiyatri kürsüleri ikiye ayrıldıktan sonra, 1977 yılından itibaren 'Psikiyatri Kürsüsü'nde çalışmalarını sürdürdü. 6.11.-1981'de YÖK yürürlüğe girdiğinde, Bilgen Taneli bu üniversitede Psikiyatri Kürsüsü Başkanı idi.

YÖK yürürlüğe girdi. Bursa'daki üniversitenin adı Uludağ Üniversitesi oldu. Bir süre sonra da rektörlüğüne Prof. Dr. Nihat Balkır getirildi. Rektör, Tıp Fakültesi mensubu ve nörologdu. Bir süre sonra Tıp Fakültesi'nde, bir temel tıp bilimi dalı olan fizyoloji dersinin hocası vefat etti. Tıp Fakültesi'ne ivedi bir fizyoloji hocası gerekiyordu. Tıp Fakültesi Dekanı ve Rektör Balkır, alanının uzmanı, gerçek bir fizyoloji hocası bulacak yerde, bu göreve Prof. Taneli'yi münasip gördüler. Ama, Prof. Taneli, bir miktar sinir fizyolojisi biliyordu. Onun dışında bildikleri fizyoloji için yeterli değildi. Asıl ilginci, bu yeni göreve atanmakla Prof. Taneli, başarılı bir biçimde yürüttüğü psikiyatri alanındaki tedavi, araştırma ve klinik çalışmalarından kopartılmış oluyordu. Öte yandan, Nörolog Rektör, bu arada kliniğinde tam dört adet EEG cihazı bulunduğu halde, Psikiyatri Kliniği'nden de bir EEG cihazını kendi kliniğine naklettiriyordu. Prof. Taneli, bu yapılanlara itiraz etti. Kimse kendisini dinlemedi. Son çare yargıya başvurdu.

Bursa İdare Mahkemesi'nde görülen davada, Uludağ Üniversitesi rektörü 2547 sayılı yasanın 13. maddesine dayanarak, üniversite içinde istediğini istediği yerde görevlendirebileceğini savunuyor, ayrıca Prof. Taneli'nin fizyoloji öğretimi ve eğitimini de pekâlâ yürütebileceğini ileri sürüyordu. Mahkeme, sav ve savunma karşısında iki yanın görüşlerini aldı. İş anlaşılmıştı. Duruşma yapıldı. Karar aşamasına gelindi. Tam karar verileceği sırada, Rektör Balkır, 17.10.1983'te davacı Prof. Taneli'yi eski görevine, yani Psikiyatri Anabilim Dalı'ndaki görevine iade ettiğini bildirdi. Dava konusu kalmamıştı. Uludağ Üniversitesi, işlemini geri almıştı. Bu durumda ve usul kuralları gereği, işin esası hakkında bir karar verilmesine yer yoktu. Bursa İdare Mahkemesi de öyle yaptı. Ne var ki, davalı üniversiteyi, davaya sebebiyet verdiği için 1350 TL yargılama gideri ile 5000 TL avukatlık ücreti ödemeye mahkûm etti.

Rektör Balkır, bu kararı beğenmedi. Ona göre, gider ve avukatlık ücreti ile yükümlülük haksızdı. Temyiz etti. Danıştay bu tutarsız temyiz istemini reddetti ve Bursa İdare Mahkemesi kararını onayladı. Böylece iş bitti mi? Hayır... Prof. Taneli'ye Psikiyatri Anabilim Dalı'ndaki görevine döndüğü gün, odasında arkadaşlarının kutlamalarını kabul ederken Dekan, Rektör Balkır'ın bir sarı zarf içindeki yazısını tebliğ etti: Prof. Taneli bu kez de rotasyonla Sivas'a gönderiliyordu.. Prof. Taneli çaresiz gitti, görevini yaptı. Vekili olarak, rektörlükten bari şu giderlerle avukatlık ücretini ödeyin, diye istemde bulunduk. Rektör Balkır imzalı 13 Ocak 1984 tarihli yanıt, doğrusu çok ilginçti: Karar kesinleşmemişti ve ilgili **harcama kalemi**nde para yoktu. İyi, bekleyelim dedik. Fakat, Rektör Balkır'ın yanıtının bir bölümü çok ilginçti: Bizim açtığımız dava, Rektör Balkır'a bakılırsa, "Haklı ve kanuna uygun olarak yapılmış bir idarî tasarrufa karşı açılmış olan..." bir dava idi. Buna şaşmamak elden gelmiyordu. Böyle düşündüğüne göre, Rektör Balkır neden dava konusu idarî tasarrufunu geri almıştı. Uygulamada, genellikle sakat ve yanlış işlemler geri alınırdı. Rektör Balkır, haklı ve kanuna uygun saydığı işleminin yargının sınavından geçmesine neden razı olmamıştı?

Şu bizim 6350 TL'yi, ödenek geldi ise artık öder misiniz Sayın Balkır? □

Manisaspor mu önemli, tütün başfiyatı mı?

HAKAN KENİ

"Sayın Akhisarlılara duyurulur; pazar günü Manisaspor'a ilk golü atacak Akhisarsporlu futbolcuya bir vatandaşımız Alman malı araba hediye edecektir. Bu araba dört tekerlekli bir pazar arabasıdır..."

Maliye ve Gümrük Bakanı Ahmet Kurtcebe Alptemoçin'in Akhisar'da sembolik alımlarda bulunmasından yarım saat sonra belediye hoparlörlerinden bu anons yapılıyordu.

Hem Bakan hem de başfiyat Ege'de en fazla tütün üretilen bölge olan Akhisar'da kayıtsızlıkla karşılandı. Ne geçen yıl dut ağaçlarının üzerine kadar meydanı doldurduğu söylenen ne de 465 liralık başfiyat açıkladı diye Vural Arıkan'ı protesto eden bir kalabalık vardı.

Akhisar'da başfiyatın kayıtsızlıkla karşılanmasının sebebi üreticinin ürününü çok daha önceden tüccara satmış olması. Yetkililerin verdiği bilgiye göre tüm Ege bölgesinde 1983 yılında 143 bin hektarda 250 bin üretici aile 150 bin ton tütün üretmişken bu yıl 125 bin hektarda 249 bin üreticinin 110 bin ton tütün üretmiş olduğu sanılıyor. Geçtiğimiz yılki düşük fiyatın da etkisiyle bu yıl tütün ekimi azalmış. Bu yılki ürünün kalitesi hava şartlarının uygun olması nedeniyle oldukça yüksek. Bu nedenle örneğin Akhisar'da tüccar iki-üç ay önce hatta ürün daha tarladayken 2200 liraya varan fiyatlarla önemli miktarda tütün satın almış (Tüccarın verdiği ortalama fiyat 1000-1500 lira arasında değişiyor). 1970 yılında çıkan 1170 sayılı Tütün Tekeli Kanunu'na göre bu uygulama yasal değil. Çünkü kanuna göre piyasa Tekel tarafından açılmadan tüccarın tütün alması yasak. Fakat tüccarın önceden alımları yetkililer tarafından da biliniyor. Örneğin Bakan'ı dinlemeye gelenlerin neden az olduğu sorusuna Akhisar Belediye Başkanı ANAP'lı Hüsnü Kahraman, "Akhisar'da rekolte yaklaşık olarak 15 bin ton. Bunun 14 binden fazlası için tüccar anlaşma yaptı. Tekel Akhisar'da 1000 balya tütünü zor alır. Niye kalabalık olsun" diye cevap veriyor.

Akhisar'da piyasanın ikinci gününde Tekel'in verdiği bilgiye göre tüccar 229.000 balya (bir balya ortalama 50 kg) tütün almışken, Tekel'in aldığı tütün yalnızca 500 balya. Tüccar iyi tütünü önceden almış, Tekel'e kalan tütünler ise oldukça düşük randımanlı. İhraç fiyatının 4 dolar 25 sent olması tütün alımını özel şirketler için cazip hale getiriyor. Bu yıl Yaşar Holding de tütün alımına başlamış. Akhisar'da tütün alımı yapan özel şirket sayısı 34'ü buluyor.

Başfiyatın etkisi

Bu yılki başfiyat geçen yıla göre yüzde 53 artışla 710 lira olarak açıklandı. Üreticinin Tekel'e satacak tütünü kalmamış olmasına rağmen, başfiyatın rekabet ögesi olarak önemi var.

Tüccar 1170 sayılı kanun yasakladığı için piyasa açılmadan önce kontrat yapıp tütün alamıyor. Ürüne önceden bakıp bir fiyat sözü veriyor ve üreticiden tütün ekim ruhsatını (bölgede koçan olarak tabir ediliyor) alıyor. Yani tek taraflı bir anlaşma yapılmış oluyor. Başfiyat açıklanmadan önce kilo başına ortalama 1000-1500 lira veren tüccarlar piyasa açıldığı gün İzmir'de ödemelerin hangi tarihte yapılacağı konusunda toplantı yaptılar. Tütünü tüccara satan üretici halen anlaşma yapılmasını (yöredeki deyimiyle kontrat kesmek) bekliyor. Başfiyatın 710 lira olması nedeniyle üretici tüccarın daha önce söz verdiği fiyatı düşürmesinden korkuyor. Nitekim tüccar kontrat kesme işini sürekli olarak erteliyor. Turgutlu'da tüccarın bu şekilde davranması sonucu çeşitli olaylar meydana geldi. Akhisar'da ise üretici bekliyor.

Tekel tüccarlaşıyor

Bakan Alptemoçin piyasayı açarken yaptığı basın toplantısında Tekel'in önümüzdeki yıldan itibaren başfiyat tespit etmeyip, tüccar gibi piyasaya girip istediği fiyatı vererek rekabet edeceğini açıkladı. Tüccarlar bu tür bir uygulamayı Tekel'in gerçekleştirebileceğine inanmıyorlar.

On üç ay süren tütün tarımı hava koşullarına çok bağlı olduğundan hem zor hem de biraz kumar işi. Ege Tütün Üreticileri Kurultayı Başkanı Mehmet Ali Orta'ya göre 1 kg tütün, tarlası kendinin olmayan bir üreticiye 1018 liraya maloluyor. MDP'nin maliyet tahmini ise 850 lira. İyi tütün 1500-2000 liraya kadar satılabiliyor. Ama düşük randımanlı tütüne, örneğin Tekel'in verdiği destekleme fiyatı yalnızca 60 lira.

Tütün üreticisi tütün tarımının zorluğundan işin bürokrasisine (kredi, ekim ruhsatı, ürün miktarını Tekel'e bildirme zorunluluğu vb.) kadar pek çok sorunla başetmek zorunda. Sonucun ne olacağı ise Allah'a kalmış.□

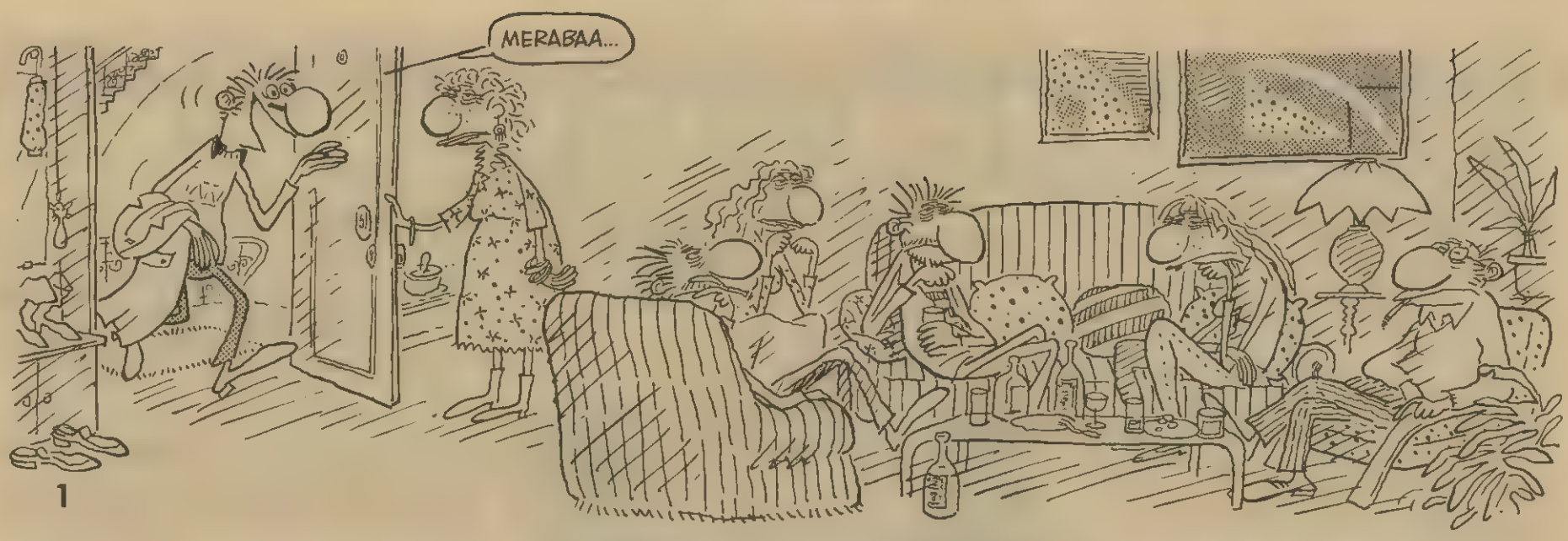
MERABAA...

1

NAABER YAV.. NASILSINIZ?.. KEHKEH.. NASIL GİDİYO HAYAT... ÖZAL'IN KONUŞMASINI DİNEDİNİZ Mİ DÜN TELEVİZYONDA?.. HERİF NE BİÇİM SALLIYO BE... KAH KAH... KDV'DEN NAABER?.

2

EH BEN KALKİİM... HEHHE... BİRAZ ZENGİN KALKIŞI GİBİ OLUCAK AMA... ZATİ ŞÖÖLE Bİ UĞRAMIŞTIM GEÇERKEN. HADİ CÜMLE-TEN EYVALLAH...

3

HERİF GER-GİNLİKTEN ÖLÜCEK HA. BEŞ DAKKA DURAMIYO YERİNDE...
GİT SİTRESİNİ EVİNDE GEÇİR YAV... BİZE Nİ-YE YÜKLÜYOSUN Kİ... Dİ Mİ AMA?
RESMEN SİTRESİN DORUK NOKTALARINDA YAŞIYO... SONU KÖTÜ OLUR VALLA... Bİ DOKTORA FİLAN GÖRÜNSE BARI...
AY PATLIYCAKTIM AYOL... ADAM İKİ DAKKA RAHAT DU-RAMIYO... KARISI NE ÇEKİYODUR KİMBİLİR...
BÖÖLE ADAMLAR ARTTIKÇA TOP-LUMSAL SİTRESİN BATAĞINA GÖMÜ-LÜCEZ ŞÜPHESİZ..
HATİF DEMİRCİ

4

Çağdaş yaşam tarzının öbür adı:

*Bugün, dünya nüfusunun yüzde yirmisinin ruh hastalıklarından şikayetçi olduğu tahmin ediliyor. Sözü edilen yüzde yirminin çok azı psikozlu, yani gerçek dünyadan kopma ve kendine ayrı bir dünya kurma aşamasında. Yüzde yirminin geri kalan kısmına gelince; bilinçleri ve akılları açık olan bu kategoriye girenleri bilim, psikonevrozlular olarak tanımlıyor. Akıl hastası olarak değerlendirilemeyecek bu insanların gösterdikleri arazlardan uykusuzluk, uyumsuzluk, kaygı, sinir, sıkıntı gibi bazıları, çoğumuza hiç de yabancı değil. Kuşkusuz, insanın ilkel atalarından devraldığı en önemli özellik; "tehlike halinde kaçmak ya da savaşmak". İlkel insan, tehlikeyi altedebileceğini düşündüğü an tercihini savaşmaktan yana yapıyordu. Gireceği mücadelede başarılı olabilmesi için de; kalp atışı, kan basıncı, solunumu, adale gerginliği artıyordu. Bu hal, vücuttaki kanın iç organlara çekilmesine, beyne ve adalelere daha fazla kan pompalanmasına neden oluyordu. Giderek yoğunlaşan ve karmaşıklaşan "çağdaş hayat tarzı" günümüz insanını, ilkel atalarının "vahşi hayat tarzı"ndan daha fazla zorluyor. İlkel savaşlar karşısında geçtiği bu savunma hali, "çağdaş hayat tarzı"nın hemen her anı için geçerli. Karşı konulması imkânsız doğanın, ilkel savaşların yerini alan "çağdaş hayat tarzı" günümüz insanını, ilkel atalarından daha güç durumda bırakıyor. Bu durumda çağdaş insanın artık, hem yalnız başına, hem de toplu halde bugüne kadar verdiği o iki tepkiden farklı bir tepki üretmesi gerekiyor. Tıbbın, "çeşitli olumsuzlukların, organizmada, iç organlarda ve metabolizmada meydana getirdiği hastalıkların tümü" olarak tanımladığı stresten, çağdaş hayatın içinde yer alıp da etkilenmeyen yok gibi. Davranış bilimcilerse stresi, "yaşama tarzının bizzat kendisi" olarak tanımlıyorlar. Gerçekten de stres, vücudun savunmaya geçtiği bütün duygusal haller için söz konusu. Yapılan araştırmalara göre; Avrupa'da son yıllarda aile doktorlarına yapılan şikâyetlerden üçte ikisi stres kaynaklı. Aynı araştırmaların son otuz yıla yayılması halinde, bu hastalıklar üçte bir oranına düşüyor. Bu, stresin her geçen gün yaygınlaştığının kanıtı. Amerika'da yapılan araştırmalarsa 18-47 yaş arasındaki 5 milyon insandan 856 bininin "endişe verici psikoz"la karşı karşıya olduğunu gösteriyor. Yine Amerika'da en çok kullanılan üç ilaçtan biri ülsere karşı önerilen Tagamet, biri yüksek tansiyona karşı alınan İndereal, öbürüyse bir sakinleştirici olan Valium. Sorunun ekonomik boyutuna gelince; hemen bütün iş kollarında stresten kaynaklanan işe gelmemeler, tıbbi giderler ve üretim düşüşü her geçen gün artıyor. Artık, yalnızca Amerikan ekonomisi için stres her yıl kişi başına eksi 750 dolar demek. Özellikle son yıllarda, bilimin, strese yoğun bir ilgi gösterdiği gözlemleniyor. Bilim adamlarına göre; bütün korkunç sonuçlarına ve ürkütücülüğüne karşın, insan vücudu strese karşı son derece dayanıklı. Ancak, yeterli dirence sahip olması halinde bile, vücudun yoğunluğu artan stresle zorlandığı, giderek arazlar göstermeye başladığı da gözardı edilmemesi gereken bir gerçek. **YeniGündem**'in bu sayısında **araştırma/inceleme** sayfalarını yukarıda da belirttiğimiz nedenlerle **stres**'e ayırdık. Konuyla ilgili olarak, SSK Ankara Dışkapı Hastahanesi Psikiyatri Kliniği Şefi Doç.Dr. **Haluk Özbay**, İ.Ü. Çapa Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı Profesörü Prof.Dr. **Özcan Köknel** ve Adalet Bakanlığı Adli Tıp Merkezi Daire Başkanı Dr. **Kriton Dinçmen**'in görüşlerine başvurduk. Ayrıca konuyu Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi **Ayşe Öncü** ve A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Psikolojisi eski Öğretim Üyesi Doç. Dr. **Türker Alkan**'la toplumsal açıdan irdeledik. Yine bu sayfalarımızda Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Psikosomatik Hastalıkları Tedavi Merkezi Bölümü Doktoru **Nihat Alpay** ve Transandantal Meditasyon Derneği İkinci Başkanı **Vesile Baruh**'la yapılmış birer küçük röportaj da yer alıyor. Çeşitli toplum kesimlerinden insanların stres'le ilgili görüşlerinin de ilginizi çekeceğini umuyoruz. Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Öğretim Üyesi Doç.Dr. **Ünsal Oskay**, konunun bir devamı olmak üzere **tartışma** sayfalarımızda "düşünmeyi öğrenen insanın, gerçekliğin karşısında bir yandan acı duyarken, öte yandan olayı yaratan gerçekliği daha iyi anlayacağı"na ve "içinde bir umut belireceği"ne işaret ediyor. "Böylece" diyor Oskay "mutlu robotlar veya mutlu ahmaklar arasına karışmak yerine, çok daha sağlıklı bir sabır kaynağı da bulunmuş olacaktır." □*

STRES

OSMAN BALCIGİL

Çeşitli nedenlerle insanlar, bundan yaklaşık üç kuşak önce, eskisinden farklı bir yaşama tarzının da habercisi olan, sanayi çağına geçişi "kabul ettiler". İnsanlık açısından bir dönüm noktası niteliği taşıyan bu değişim, kuşkusuz onlara devasa olanaklar sağladı. Ama yine bu değişim, aynı zamanda, devasa sorunlarla tanışmalarının da vesilesi oldu. Bu arada, zaten varolan sorunları da başka biçimler alarak, yeniden karşılarına dikiliverdi.

Bu öyle bir alt-üst oluştu ki; insanlar, maddi ve manevi ihtiyaçlarını, çalışma koşullarını, çevrelerini, ilişkilerini, zevklerini, ... kısacası kendilerini, artık bütünüyle ve yeniden tanımlamak durumundaydılar.

...

Sözü edilen kapsamlı alt-üst oluş, kendiliğinden "insanların ruh sağlıklarını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen faktörlerin" değişmesi anlamına da geliyordu.

Strese doğru

Uzunca bir zamandır insanlar, "seçtikleri" yeni hayat tarzının bir gereği olarak, kuralları zaman zaman kendileri, ama çoğunlukla başkaları tarafından konulan ve bir kere konulduktan sonra da neredeyse ömür boyu dışına çıkamadıkları belli bir rutini, belli bir tempoda sürdürüyorlar.

Her sabah işe, okula, ... yetişmek için kurduğu saatin "kalk" sinyalini alır almaz yatağından fırlayan, evinden apar-topar kendini dışarıya atan, kalabalık mı değil mi bakmadan bir otobüse ya da dolmuşa atlayan -arabası varsa trafiğe giren- çağımız insanı; yol boyunca, ilerlemeyen insanlara ya da trafiğe, ya küfrediyor ya da içerliyor; iş yerine ulaştığındaysa yine "çağdaş hayat tarzı"nın bir gereği olarak, beraber olmayı seçmediği birtakım insanlarla, günboyu, beraber, "üretimde bulunmak" zorunda.

Sabahtan akşama kadar yöneticisinin kötü bir davranışına maruz kalmamak ya da "yönettiği insanlara karşı kaba davranıyor" dedirtmemek ve daha binlerce nedenle dişleri kenetli çalışan çağımız insanı, bir yandan da kurulmuşçasına sürekli: "Ne yapsam da daha çok maaş alsam?", "Nasıl daha itibarlı bir mevki edinirim?" gibi sorularla mesaisini (kendisini) tüketiyor, tüketiyor...

Mesai bitiminde, işyerinin merdivenlerinde başlayan itiş-kakış ortamında bir yandan evine donmeye çabalayan çağımız insanı, bir yandan da sabahleyin evinden çıkarken varolan yüzlerce sorundan herhangi biri nedeniyle karısıyla ettiği kavgayı düşünmeden, rutine binen bu kavgalarının nereye varacağına kafa yormadan da edemiyor; beynine bir bıçak gibi saplanan korna sesleriyle bitkin bir biçimde bu düşünceden "kurtulduğunda"ysa, kafasını bu kez başka bir kemirgen, "çocuklarının gelecekleri" oyuyor, oyuyor...

"Günümüz insanının bir gününden derlenen bu olaylar acaba onun fizyolojik ve psikolojik yapısını nasıl etkiliyor?" Bu soruyu **Özcan Köknel** şöyle cevaplıyor:

"İnsan hayatının ve içgüdülerle getirdiği güçlerin bütün amacı, fizyolojik ve psikolojik dengeleşimini sürdürmektir. Bir başka ifadeyle, doğuştan getirdiği dengeleşiminin ve sonradan oluşturduğu benliğinin varlığını devam ettirmektir. Bu varlığını sürdürürken, insan, her dönemde büyük tedirginlikler yaşamaz. Ancak bu, kuşkusuz, doğadan ve toplumdan aldığı olumlu ve olumsuz tepkilerle belirlenir. İnsan her an dışardan bir uyaran alır. Dışarıdan aldığı bu uyaran onun fizyolojik yapısına (irade dışı çalışan sinir sistemi), ve ruhsal yapısına (benlik) etki eder. İnsan, bir sınır dahilinde fizyolojik ve psikolojik dengesini koruyabilir. Bu gelen uyaranın şiddet ve süresine bağlıdır. Gelen uyaran, şiddet ve süre bakımından normallerin üstüne çıktığındaysa bir stres hali söz konusu olur. Bugün denilebilir ki, pek çok ruhsal ve fiziksel rahatsızlığın tek nedeni strestir."

"Acaba 'stres hali'ni somut bir biçimde tanımlamak mümkün mü?" Bu sorumuzu yine **Özcan Köknel** şöyle cevaplıyor:

"Öncelikle fizyolojik olarak bazı değişiklikler olur: Sinir sistemi fazla çalışmaya başlar (bu mücadele etmek üzeredir), kalp atışları hızlanır, tansiyon yükselir, hafif terleme belirir, ağız kurur, eller titremeye geçer."

Köknel'in tanımı pek çoğumuza hiç de yabancı değil: **"Bu hal heyecanlı bir film seyrederken, önemli bir maçı izlerken, ya da sınav kapısında yaşanılan heyecanların, heyecan hallerinin tıpkısı değil mi?"**

Cevap yine Özcan Köknel'den; *"Evet ama, düşünün ki bu 'sınav kapısı hali' hep devam ediyor. O zaman insanlar tansiyonu sürekli olarak yüksek olan, kalbi sürekli olarak fazla çalışan, durmadan elleri titreyen, midebağırsak sistemi düzensiz, kasları hep gergin bir halde yaşıyorlar demektir. Bu tepkiler psikonevrozların habercisidir. Başka bir deyişle; 'sürekli olarak* ***kaçmak*** *ya da* ***savaşmak*** *zorunda kalan insanın varacağı nokta kaçınılmaz olarak psikonevrozlardır' da denilebilir."*

"Çağdaş hayat tarzı"nı kendinden öncekilerden ayıran önemli kıstaslardan biri de bu olsa gerek. İlkel insan da karşısına çıkan tehlikeye karşı bugünün insanı gibi, iki tip tepki veriyordu: *kaçmak* ya da *savaşmak*. İlkel insanın her iki durumda ürettiği tepkiler de **Köknel**'in özetlediği gibiydi.

Ancak günümüz insanı, atalarından farklı olarak, karşısına çıkan tehlikelerle arada sırada boğuşmak değil, onun günümüzdeki temsilcisi "çağdaş hayat tarzı"nın kurallarına göre *yaşamak zorunda.*

Kendini gerçekleştirme

İnsanların psikolojik yapılarını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen faktörleri araştırırken sorulması gereken sorulardan biri de **"Psikolojik yapının kendisinin ne olduğu?"** Bu sorumuzu **Haluk Özbay** şöyle cevapladı:

"Psikolojik yapıyı oluşturan çeşitli faktörler vardır. Bu faktörlerden ilki insanın doğumla getirdikleridir. Dürtüsel istekler, yaşama enerjisi, belli bir kişiliği oluşturmak üzere hazır olan potansiyel bu ilk faktörlere dahildir. Ayrıca yine doğumla gelen birtakım yetenekler vardır; zekâ, öğrenme, bellek gibi. Psikolojik yapıyı oluşturan bir başka faktör de duygusal yapıdır. Bunların dışında psikolojik yapıda bir de düzenleyici sistem ve yasaklar sistemi bulunur. Kısacası; yetenekler, duygusal yapı, düzenleyici sistem ve yasaklar sistemi psikolojik yapıyı oluştururlar. Sözü edilen faktörler karmaşık bir organizasyon içinde, bedenle birlikte, kişiliği meydana getirir."

Kuşkusuz **Haluk Özbay**'ın tanımını verdiği psikolojik yapıyı oluşturan "duygusal yapı, düzenleyici sistem ve yasaklar sistemi" çeşitli toplumlarda ve toplumların çeşitli kesimlerinde farklı tezahür eder. Modern toplumdan örneklenecek olursa, sanayileşmesini tamamlamış ya da tamamlamakta olan toplumların modern ya da modernleşme sürecini yaşayan kentleri -çağdaş birer yerleşim birimi olarak- sakinlerine bir yandan; düğmeye basınca ışık, musluğu çevirince su, havagazı, geniş cadde, apartman, telefon, gazete, TV gibi imkânlar sağlarken, öte yandan; "kendilerini gerçekleştirmek" üzere fırsatlar vermek zorundadır.

Modern şehir insanı, "çağdaş bir hayat" sürdüğünü; yoğun gürültü, çevre kirliliği, akmayan sular, insanı çileden çıkartan telefonlar, köşe başlarında kokuşmaya yüz tutmuş çöp yığınları olarak görmeye; eline geçen parayla yetişemediği fiyatlar, kötü televizyon programları olarak değerlendirmeye; izleyemediği, katılamadığı kültür-sanat-eğitim-spor faaliyetleri olarak düşünmeye başladığında, **(dahası; modern toplumun olmazsa olmaz koşulu olan istediği sözü söylemek, istediğini seçmek ya da istediğinde seçilmek üzere aday olabilmek hakkını kendisinde bulamamaya başladığında), Haluk Özbay**'ın deyimiyle; "kendisini gerçekleştiremediğinde", kaçınılmaz olarak *psikolojik arazlar* göstermeye başlayacaktır.

"Şu mahut denge meselesi"

"Nedir bu psikolojik arazlar ve nasıl oluşurlar?" Cevap **Kriton Dinçmen**'den:

"Esas olarak insanın ruhsal ve fizyolojik yapısı bir denge halindedir. Bu denge zaman-zaman bozulur. Vücud esasen sürekli olarak kendi kendini dengeler; şeker bir seviyede kalır, kalp atışları belli bir düzen içinde gerçekleşir, uyunur, uyanılır... Ancak zaman zaman bu denge halini bozan bazı faktörler devreye girer, ruh ve beden sağlığını, yani kişide mevcut olan ve titizlikle koruduğu ruh ve beden dengesini bozacak bazı gelişmeler olur: işinin devamından endişeye düşmek, karısı tarafından aldatılmaktan kuşkulanmak, zaman zaman bir kaçamak yapabilmeyi tasarlamak... bütün bunlar, insanların her zaman verdikleri tepkilerden farklı tepkiler göstermelerine neden olur. İşte bunlar, psikolojik arazlara yani ruh sağlığının bozulmasına yol açar. Sözünü ettiğimiz tüm hallere de stres denir."

"İşinin devamından endişeye düşmek, karısı tarafından aldatılmaktan kuşkulanmak, zaman zaman bir kaçamak yapabilmeyi tasarlamak." **Dinçmen**'in bıraktığı yerden biz devam edelim; vergi kuyruğunda saatlerce

beklemek, öğrencilerini doğru olduğuna inandığı biçimde eğitememek, istediği haberi istediği biçimde yayımlayamamak (anlaşılan **Dinçmen** üç nokta koyarak kesmekte haklı, saymakla tükenecek gibi değil)...

"Bu denge zaman zaman bozulur": Bu sözler de **Dinçmen**'in. Ancak, yukarıda konulan noktaların miktarından da anlaşılacağı üzere, sözü edilen "mahut denge", sanki zaman zaman değil de, çoğu zaman bozulmaya daha bir meyyalmiş gibi görünüyor.

Doğu-Batı stresi

"Kendini gerçekleştirme" başlığı altında, **Haluk Özbay**'ın psikolojik yapı tanımından hareketle; "Psikolojik yapıyı oluşturan 'duygusal yapı, düzenleyici sistem ve yasaklar sistemi' çeşitli toplumlarda, toplumların çeşitli kesimlerinde farklı tezahür eder" demiştik. Orada değinip geçtiğimiz bu konuyu, burada biraz açmaya çalışalım.

Farklı ülkeler, farklı zamanlarda sanayileştiler. Dünyada sanayileşme sürecine henüz girmemiş ya da tamamlama aşamasında olan çok sayıda ülke var. Bu nedenle, bugün pek çok başka konuda olduğu gibi "ruh sağlığı" konusunu ele alırken ülkeler arasındaki bu farkı, hatta aynı ülkenin çeşitli bölgeleri açısından da gözönünde bulundurmak gerekiyor.

Sanayileşme sürecini tamamlamış bazı Batılı toplumlarla, 50'li yıllarda bu sürece girmiş Türkiye'yi ve henüz bu sürece hiç girmemiş bazı toplumları aynı ölçütlerle karşılaştırmak da kuşkusuz mümkün değil. Hemen bir örnek verilecek olursa: Batılı toplumlarda adım başında karşılaşılan atomizasyon kaynaklı streslere karşılık, Türkiye'de bugün yaşanan streslerin önemli bir kısmını; yakın aile ilişkileri oluşturuyor.

Sorunun bu kısmıyla ilgili olarak görüşlerine başvurduğumuz da **Ayşe Öncü**, sözlerine başlarken, *"konuyu ikiye ayırarak değerlendirmenin uygun olacağı"*nı ifade etti. **Öncü**, konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Bir, toplumun getirdiği hiyerarşik yapıdan kaynaklanan stresler; bir de, yakın insan ilişkilerinin örgüsünden kaynaklanan stresler var. Toplumun getirdiği hiyerarşik yapıdan kaynaklanan streslerin bir kısmı maddi

TM Derneği II. Başkanı Vesile Baruh'a göre:

Stres'ten kurtuluş "derin dinlenme"de

Günümüzde, hemen her ekonomik kesimden, yaş grubundan, sosyal statüden pek çok insan, ruh sağlığını yitirme tehlikesiyle karşı karşıya. Bunlardan bir kısmı hiçbir şey yokmuş gibi davranmayı seçiyor. Bazıları ise çeşitli yöntemlerle ruh sağlıklarını korumaya, kazanmaya çalışıyorlar. Ruh sağlığı uzmanları, tedavi merkezleri, sinir ilaçları bu kesimin başvurduğu yöntemlerden sadece bazıları.
Sayıları çok fazla olmayan bir başka müdahaleci kesimse Türkiye'de de 1967'den bu yana öğretilen "Transandantal Meditasyon Tekniği"ni uyguluyor. Avrupa'da ve Amerika'da 50'li yılların sonlarında yaygınlaşmaya başlayan TM'yi uzmanları "kişilerin tüm yaratıcı potansiyelini geliştiren, doğal ve sade bir dinlenme tekniği" olarak tanımlıyorlar.
Yöntem, pek çok insan tarafından ya "tebessüm"le anılıyor, ya da "Batı'nın, bunalımını, Doğu'nun mistisizmiyle aşma çabası"na bir örnek olarak gösteriliyor. TM uzmanlarına göreyse "bu eleştiriler gayrı ciddi, önerilen yöntem son derece bilimsel".

— Sayın Vesile Baruh, derneğinizin uzmanları Transandantal Meditasyon Tekniği'ni 'kişilerin tüm yaratıcı potansiyelini geliştiren, doğal ve sadece bir derin dinlenme' olarak tanımlıyorlar ve strese karşı bir çözüm olarak öneriyorlar. 'Çağdaş yaşam tarzı'nın ürünü olarak stresi nasıl tanımlıyorsunuz?

— Stres, zihnin ve bedenin işleyişini engelleyen, zihinle beden arasındaki dengeyi bozan, bünyede basınç meydana getiren bir hastalık hali. İnsan vücudu, bir noktaya kadar çok dirençli, doğanın en mükemmel işlerinden biri. Ancak yaş faktörüne bağlı olarak bu direnç giderek azalıyor, kırılıyor. Kişiler yaşları ilerledikçe daha az toleranslı, daha az esnek oluyorlar. Bu sadece sinir sisteminin bozulmasına değil, çeşitli hastalıkların ortaya çıkmasına da neden oluyor. Çünkü, sinir sistemi tüm metabolik oranının, tüm zihinsel-bedensel iletişimin en önemli merkezi. Bu durumda; stres alma eğilimine, dıştan gelen bütün gerilimlere, çevrenin bütün etkilemelerine -biliyoruz ki çevreyi değiştiremeyiz- karşı kendi direncimizi artırmamız gerekiyor.

— Geçerken değindiğimiz *'çevreyi değiştiremeyiz'* şeklindeki yaklaşım tarzından anlaşılması gereken, tümden yaşanandan daha çok, tek-tek insanlara yönelik çözümlerin daha önemli olduğu mu?

— Her şeyin kaynağı insan bilinci. İnsan bilincinin kaynağı da düşünce. Eğer birey düşünce vasıtasıyla kendi yaratıcılığını, zekâsını, aktivitesini ortaya koyma imkanını buluyorsa, yaşantısı da olumlu olacaktır. Birey toplumun temel taşıdır. Hastalıklı ve gerilimli bireylerden oluşan bir toplumdan sağlıklı davranışlar beklenilemez.

— Bireylerden hareket ediyorsunuz. Bireylerin davranış biçimlerini belirleyen, içinde yaşadıkları ortam, başka bir deyişle 'çağdaş yaşam koşulları' değil mi? Dolayısıyla öncelikle bu koşulların dönüştürülmesi gerekmiyor mu?

— Düşünün ki, toplumu oluşturan bireyler, şimdi zihinsel kapasitelerinin sadece yüzde 5 ya da 10'unu kullanıyorlar. Ortaya çıkacak işler ve davranış biçimleri bu potansiyellere göre olacaktır. Öncelikle bu gidişin dönüştürülmesi gerekiyor. Bu da zihnin kullanım kapasitesini artırmakla olabilir. Beyin dalgalarındaki uyumun giderek artması, öncelikle dıştan gelecek etkilere karşı bireylerin dayanıklı bir hale getirilmesi gerekiyor.

— Strese karşı insanlar çeşitli yöntemlerle mücadele ediyorlar; doktora gitmek, sinir hapları almak vs... İnsan bünyesini de gözönünde bulundurarak siz bu yöntemleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Maalesef ilaç, günümüzde insanların başvurdukları ilk araç. İnsanlar ilaç aldıklarında, sorunları bitiyormuş gibi geliyor. Aslında bir yanılsama söz konusu.

Psikologlar için de aynı şey geçerli. Yüzeysel olan her şey gibi, burada da sorunun temelinden halli söz konusu değil. Araştırılıyor, varolan etkileri kişinin bünyesine hangi olay sokmuş olabilir... Doktor bir karara varıyor: *"sende şu olaylar şu etkiyi yaratmıştır"*. Başvuruda bulunan kişi *"aydınlanmış"* oluyor. Ama zihinde ve bedendeki etki ortadan kalkmış olmuyor. Asıl önemli olan temeldeki aksaklığın ortadan kaldırılmasıdır.

— İnsanların, olumsuzluklara karşı oluşturdukları savunma mekanizmaları hakkındaki düşünceleriniz?

— İnsanlar, üzerlerinde çeşitli nedenlerle devamlı bir baskı hissediyorlar. Bu hastalığı gidermek için bir sistem, bir yöntem gerekmektedir. Bu yöntem *"derin dinlenme"* dir. Derin dinlenmeyi uygulayan birey, yorgunluklarını, gerginliklerini yenmeyi becerecektir. Bilindiği gibi sinirli bir insanın algılama yeteneği, tahammülü, ötekilerine göre daha düşüktür. Sinir sisteminin işleyişinin her zaman için dengede tutulması gerekir. Bu da onun doğal olarak böyle bir dengeye sahip olmasıyla mümkündür. İstenildiği kadar ilaçlar, psikolog tedavileri, kendini başka olumluluklarla, beklentilerle oyalama çabalarına başvurulsun, eğer *"doğal denge"* sağlanamazsa dayanma sınırına ulaşılacaktır. *"Doğal denge"*yse ancak dinlenmekle gerçekleşebilir. Ama *"ayakları uzatıp dinlenme"* şeklinde değil, *"bilinç düzeyinde dinlenme"* şeklinde.□

bozukluklar temelinde yükseliyor. Bunlara, özellikle alt katmanlarda çok rastlanıyor. Ayrıca, her katmanın kendine göre stres nedenleri var ve farklı tepkiler veriyorlar. Yine hiyerarşik yapıdan kaynaklanan bir stres türü de, bazı toplumlarda özellikle ağırlıklı olan şeref-namus gibi tanımlara gösterilen hassasiyet temelinde yükseliyor. Bunlara kısaca toplumsal normlardan doğan stresler diyebiliriz. Yakın insan ilişkilerinin örgüsünden kaynaklanan streslere gelince; akrabalık, arkadaşlık gibi ilişkilerden kaynaklanan baskılar sonucu doğan stresler bunların en tipik örnekleri."

Ayşe Öncü'nün önerdiği bu ayrım gözönünde bulundurulduğunda bir Doğu-Batı karşılaştırması yapmak daha kolaylaşıyor.

Batılı toplumlarda insanların *başarılı olmak isteği*yle düştükleri stresler hatırı sayılır rakamlara ulaşıyor. *Yaratıcılık, kendi kendini aşma* gibi kavramlar Batılı toplumlarda insanlara çok şey söylüyor. *Başarısız olma*nın *kendi kendini hor görme*ye tekabül ettiği bu toplumlarla Türkiye toplumunu ruh sağlığı açısından karşılaştırmak pek mümkün değil. Batılı toplumların toplumsal düzeyde yaşadıkları bu ruh hali, Türkiye'de sadece çok küçük bir azınlık için geçerli.

Batılı toplum insanları için büyük anlamlar ifade eden *başarılı olmak* kavramı, bir tüketim toplumu olma savaşı veren Türkiye açısından başka bir anlamda stres nedeni oluyor: Her sabah "daha çok tüketmek" arzusuyla uyanan, ama bu duygusunu bir türlü tatmin edemeyen -çeşitli katmanlar için çeşitli biçimlerde geçerli- Türkiye insanı kendisini stres içinde buluveriyor. Türkiye toplumunun çok büyük oluşumları, çok kısa zaman dilimlerinde yaşaması da stresinin katlanarak artmasına neden oluyor.

Ne yapmalı?

Hatırlanacağı üzere, yukarıda **Özcan Köknel** stres halini tanımlarken bir ikilemden söz etmişti: *kaçmak-savaşmak*. Bu ikilemden hareketle **Köknel**'e şimdi de **"Ne yapmalı?"** diye soruyor, ekliyoruz: **"Acaba sözünü ettiğiniz iki tepkinin dışında bir tepki üretmek ve bu tepkiyle stresi aşmak ya da en aza indirmek mümkün mü?"**

"Evet, uzlaşmak! Ancak, bunun için iki koşul var gerçekleşmesi gereken. Bunlardan ilki; bireylerin kendi yetilerini, yeteneklerini çok gerçekçi bir biçimde değerlendirmeleri. İkincisi de; toplumun aynı bireyi gerçek yeteneğine göre değerlendirmesi ve ona uyarlı bir tavır geliştirebilmesi."

Bir toplum bilimci, **Türker Alkan** ise konuya şöyle yaklaşıyor:

"Akıl hastalıkları ya da davranış bozuklukları adını verdiğimiz olguların hem bireysel-kalıtımsal, hem de çevresel-toplumsal kökenlerinin olduğu bugün genel olarak kabul edilen bir açıklama tarzı. Toplumsal koşulların ağırlaşması, yaşamın zorlaşmasıyla akıl hastalıklarının, davranış bozukluklarının, yabancılaşmanın arttığı da (hem kuramsal olarak, hem de görgül olarak) kabul ediliyor. Bu durumda 'bireyleri bilinçlendirme' yoluyla kısa dönemde anlamlı bir sonuç alınabileceğini sanmıyorum. Tabiî bu söylediklerim, 'akıl hastalığına bireysel çözüm aranmamalıdır' anlamına gelmez. Fakat, toplumsal ortamın etkilerini görmezlikten gelerek, sadece 'bireyi bilinçlendirmenin' bir çözüm olmadığını söylüyorum. Tıptaki 'önleyici hekimlik' anlayışı bu konuda da uygulanmalıdır. Bireyi ezmeyen, yaratıcı gizil güçlerin gerçekleşmesine elverişli özgür bir ortamı sağlayan, aynı zamanda insanların güven ve istikrar arayışlarına yanıt verebilecek bir toplumsal-kültürel-siyasal-ekonomik yapı bu tür olumsuzlukları besleyen toplumsal etmenleri en aza indirici koşulları sağlayabilir."

Gelelim **Kriton Dinçmen**'e:

"Bakınız, bir adalenin kasılması için muayyen miktarda elektrik akımına ihtiyaç var. Her yeterli cereyan birikiminde adale mutlaka kasılacaktır. Bu vücudun cevap verme eşiğinin aşılması demektir. Bir de çözülme noktası var. Bu da her birey için geçerlidir. Psikolojik, sosyal, fiziksel... çeşitli baskıları biriktiren ve çözülme noktasına doğru ilerleyen birey, varoluşunun tehlikeye gireceği -toplum içinde 'patlama' olarak adlandırılan- noktaya doğru ilerliyor demektir. Alkol tüketiminin, sıkıntı giderici ilaç tüketiminin dehşet verici noktalara varması toplumların da bu noktaya doğru ilerlediklerinin açık bir göstergesidir."

"Peki Sayın Dinçmen, toplumsal düzeyde somut olarak ne yapmalı?"

"Biraz evvel size anlattıklarımdan sonra, ben, hastalarıma şunu söylüyorum -bu toplumsal düzey için de geçerlidir-: 'Önce, böyle boktan şey olmaz diyebilmeyi öğrenmen gerekiyor. Astir ulan, eşoğlu eşek demeyi öğrenmen gerekiyor.' Gerçekten de bu tepkileri vermesini bilmeyen insanların yüksek tansiyona, ülsere ve diğerlerine yakalanmalarının ihtimali ötekilere nazaran daha fazladır." □

Doktor Nihat Alpay:
Gelin de hasta olmayın

Bir grup psikoterapisi

— Sayın Nihat Alpay, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Psikosomatik Bölümü ne zaman ve hangi amaçlarla kuruldu?

— Pisikosomatik Hastalıkları Tedavi Merkezi 1983 Eylülü'nde, özel olarak "ruhsal kaynaklı organik hastalıklar"ı tedavi etmek üzere kuruldu. Bilindiği üzere; sürekli sıkıntı, stres içinde olan kişiler, ülsere, bağırsak hastalıklarına, kalp hastalıklarına, astıma ve benzeri pek çok hastalığa yakalanırlar. Biz bu tür hastalıklara "ruhsal kaynaklı organik hastalıklar" yani psikosomatik hastalıklar diyoruz.

Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ne ek olarak böyle bir bölümün kurulmasının belirleyici nedeniyse; bu hastaneye artık eskisinden farklı olarak psikosomatik ve psikonörotik hastaların başvurmaya başlamış olmasıdır.

— Bölümünüze hangi toplum kesimlerinden, hangi yaş gruplarından hastalar geliyor?

— Genellikle hastalarımız; 25/40 yaş grubundan, ekonomik ve kültürel düzeyleri düşük bayanlardan oluşuyor. Gelen hastalarımızın büyük bir kısmı ilkokul mezunu bile olmayan kişiler. Bunda ekonomik düzeyleri yüksek hastaların özel kliniklerde, özel doktorlar aracılığıyla sorunlarına çözüm aramalarının payı büyük, kuşkusuz. Her şeye rağmen gelen hasta sayısının çok az olduğunu ifade etmek istiyorum. Bilindiği üzere psikosomatik hastalıklar toplumumuzda üçüncü, bilemediniz dördüncü sırayı oluşturuyorlar.

— Hastalarınız size hangi kanallarla ulaşıyorlar?

— Merkezimiz genellikle tanınmıyor. Doğrudan hastanemize başvuran, çeşitli üniversite hastanelerinden gönderilen ve daha önce bölümümüzde tedavi gören hastaların yakınları aracılığıyla hastalar bize tedavi olmaya geliyorlar.

— Psikolojik nedenlerle başvuran hasta sayısı mı, yoksa organik nedenlerle başvuran hasta sayısı mı daha fazla?

— Psikolojik nedenlerle başvuran hasta sayısı yüzde 10'u geçmez. Gerisi psikolojik menşeli organik hastalıklar dolayısıyla başvuruyor. Bu, hastalıklarının ilerlemiş olduğunun bir göstergesidir.

— Merkezinizde hastalara nasıl bir tedavi yöntemi uygulanıyor?

— Çeşitli tahliller yapılıyor. Hasta, bir yandan ruhsal, öte yandan organik olarak tedavi ediliyor. Ruhsal tedavileri, grup ve bireysel psikoterapi şeklinde oluyor. Hastalığının ruhsal olduğunu bilen bir bireyi tedavi etmek kuşkusuz her zaman daha kolay.

— Tedavi süresi ne kadar?

— 1,5 ayla 3 ay arasında. Yalnızca terapi dönemi en az 1/1,5 ay sürüyor.

— Sayın Alpay, merkeziniz kurulalı yaklaşık 1 yıl oluyor. Bu süre içinde size başvuran hasta sayısı nedir? Bunların başvurma nedenleri hakkında bir fikir verebilir misiniz?

— Efendim, bölümümüze kurulduğundan bu yana 362'si kadın, 167'si erkek olmak üzere 529 hasta tedavi olmak üzere başvurdu. Bana göre bu hastaların hastalıklarının ağırlıklı olarak nedeni ekonomiktir. Bakınız bir örnek vereyim: Hastalarımızdan birisi -bu kadındı- geldiğinin ilk günü bana şunları söyledi: "Doktor bey, ben 23 bin lira aylık alıyorum. Bunun 11 bin lirasını ev kirası olarak veriyorum, -siz tahayyül edin nasıl bir evde oturduğunu- yol param 6 bin lira tutuyor. Bana geriye 6 bin lira kalıyor. Şimdi, ben bu parayla yiyebilir, giyinebilir ve çocuklarımı okula gönderebilir miyim? Gelin de hasta olmayın." □

SOKAKTA...

HAVVA CAN/İBRAHİM TUNA

HAYDAR KARAHAN-İSMAİL KARAHAN/ (Çiçekçi)

Haydar Karahan - Ruh sağlığı çiçekle korunur. Çiçeği sevenin, ona bakanın ruhu açılır. Çiçekle uğraşmaktan başka güzel şey yoktur. Mesela öğle saatlerinde insanlar çiçekleri seyretmeye, dükkânı gezmeye gelirler. Bunlar dükkânı gezen, ama, çiçek satın almayan insanlardır. Bilmem kaç saat masada oturan, sinirleri bozulan insanlar. Dükkâna gelirler biraz açılırlar.

İsmail Karahan - Ankara'nın yeşil sahalarında bunalmış insanları görürüm. Piknik yerlerine, parka gittiğimizde bir çiçeğin karşısına oturmuş onu seyreden insanlar var. Moral bozukluklarını düşünmüyorlar. Çiçek deyip geçmeyin, insanı dinlendiriyor.

H.K. - Ben kendi şahsıma söyleyeyim. Çiçekle uğraştığım zamanlar domatesin fiyatının 300 lira olduğunu düşünmüyorum.

Kızım küçükken bir gece rahatsızlandı. Saat 03.00'dü. Acil servise götürdüm. Asistanlar ayak ayak üstüne atmış sigara içiyor. İlgilenmediler. Acil olmasa gecenin bir saatinde gelir miyim? Silahım olsa çıkarır vururdum... Ama dükkânda rahatım. Çiçekler, çiçekleri seven insanlarla ilgileniyorum.

ALİ ERDOĞAN/(İşsiz)

Yaşam öldü, hayat çok pahalı. Üstelik bir işim de yok. Askere gitmeyi bekliyorum. Ruhen sıkılıyorum. Ortadirek olarak ezildik.

Ruhen sıkıldığım için evde mantar üretiyorum. Gezmeye ihtiyacım var, pikniğe gitmek istiyorum. Ama gidemiyorum. Bunun için aşağılık duygum var. Herkes gidiyor, ben gidemiyorum. Mantar üreterek zamanımı öldürüyorum. Aynı zamanda aileme de yardımcı oluyorum.

AŞİN KÖKER/(Üniversite de öğrenci)

Her gün hepimiz stres içindeyiz. Ben bu stresin giderilebilmesinde, dini çözüm olarak görüyorum. Yani ben ruh sağlığını din olarak görüyorum. Ben Tanrının insanlar için gerekli olduğuna inanarak ruh sağlığımı sağlıyorum. Ayrıca insanları sevmeye çalışıyorum.

Günlük sorunlarla içiçeyiz. Otobüse binmek, sınavlar... Benim otobüste genellikle sorunum olmuyor. Bindiğim durakta otobüs boş oluyor ve bir yer bulup oturabiliyorum. Ama daha sonra binen insanlar genellikle yüzleri asık, sinirli. Bir gün otobüse bir yolcu bindi. Şoföre 'günaydın' dedi. Otobüsten inerken de 'iyi günler' diledi. Şoför dahil olmak üzere hepimiz şaşırdık. Yolcular garip garip baktı o yolcuya. Sanki o adam uzaydan gelmiş gibi...

ÖZGE ÇAKIR/(Bölge Planlama Uzmanı)

Sanırım insanın ruhsal dengesini bulmasıyla kaybetmesi arasında çok ince bir çizgi var. Bir de her insanın duyarlılık alanı diğerinden farklı. Çoğunlukla birbirimize teğet bile geçemiyoruz.

7'nin 1'inden teknik elemanım. Kazancım göreli olarak iyi. İşimi severek yapıyorum. Mesleğime aşık biri diyebilirsiniz benim için.

İşimle ilgili çözemediğim tek sorun, tüm kazancımı ev kirası olarak kullanmak zorunda oluşum. Aybaşlarında çok gerginleşiyorum. 8 saat sürekli çalışıp, bunun ürününü el değdirmeden ev sahibine vermek çok sinir bozucu. İnanın, ayın birinin gelmesini istemiyorum. Aybaşından başlayarak en az bir hafta çalışma isteğim kalmıyor. Verimim düşüyor. Ancak zorunlu olduğum şeyleri yapıyorum. Sonunda insan unutuyor. Gelecek aybaşına kadar rahatlıyorum. Sonra yeniden başlıyor gerginlik.

İnsan hem irrasyonel bir yapı içinde olup hem de rasyoneli algılayabilir

Düşünmeyi öğrenen insan, gerçekliğin karşısında acı duyarken, bir yandan da o acıyı yaratan gerçekliği daha iyi anladığı için içinde umut belirir. O umuda sarılır. Dolayısıyla mutlu robotlar veya mutlu ahmaklar arasına karışmak yerine, çok daha sağlıklı bir sabır kaynağı bulmuştur.

ÜNSAL OSKAY

Akıl sağlığının olup olmaması bence insanın kendi hayatıyla, kendi beklentileri arasındaki ilişkilere baktığı vakit, o ilişkileri biçimlendirmede kendisini yetkin birisi sayıp sayamamasına bağlı bir olgudur. Buna bir tür kendini yitirme, kendisini gerçekleştirememe, kendisini kendisi açısından biçimlendirememe durumu da diyebiliriz.

Bu anlamda delilik biçimleri çok eskiden beri var. Eski çağda delilik, delinin kendisi için de, deliye bakanlar için de mutluluk ve keyif verici, hattâ seçkinleştirici bir özellik sayılıyor. Açlığın, kıtlığın, veba salgınının, savaşların olduğu bir dönemde delilik gerçekten dünyaya inmiş cenneti yaşamak gibi bir şey sayılıyor. Ama delilik biçimlerinin toplum açısından bir tehdit sayılmaya başlaması, modern topluma geçiş süreciyle birlikte 15-16. yüzyılda başlar. Bunun nedeni, modern topluma geçiş sürecinden itibaren, yani kendisini rasyonel bir toplum haline getirme isteğinin uyandığı andan itibaren, toplumun, insanları da toplum sistemi için gerekli nesneleri biçimlendirircesine rasyonel ilişkiler manzumesine kapatmak istemesidir.

Yeni bir etik

Kültürel bakımdan baktığımız zaman delilik dediğimiz olguya iliştirilebilecek diğer ruhsal sorunların yaygınlık kazanması, **Victoria Çağı**'nın kendi etiğinin kurulmaya başlandığı döneme rastlıyor. Bu dönemde yükselen bir sınıf var. Yükselen bir sınıf, daha önceki yüzyıllarda iktisadî bakımdan biçimlendirdiği hayatı sürekli kılmak için gerekli üstyapı düzenlemelerini ve bu arada yeni insan tipini toplumda yaygın bir biçimde gerçekleştirmiş değil. Bunu yapmak, için yeni bir etik oluşturmak gerekiyor. İşte bu yeni etik, hırslı olanın, başkalarına karşı acımasız olanın, hattâ kendisine karşı acımasız olanın mutluluklarını alabildiğince geniş bir geleceğe bırakıp, yaşadığı her günü toplumsal sistemin etkisini artıracak işlere gerekli olan yetenekleri, sabrı vb. kazanmak için hep çalışmaya dönüştürecek insan tipini arıyor. Bu etik, alt tabakalardaki insanların önünde hem bir ufuk açıyor, hem de onların mutluluğunu da, ruh sağlığını da bilinmez bir geleceğe doğru ertelemelerine yol açıyor. Ertelenmiş doyumlar dediğimiz süreç öyle bir süreç ki, kendine acıma hikâyesi mazoizm dediğimiz bir hal almaya başlıyor. Ve kendine acımayan insan, başkasına hiç acımıyor. Aynı süreç, dünyaya böyle bakarak mutluluğa karar vermiş, bunu uygulamaya çalışan insanın da insan olmaktan çıkmasına yol açıyor. O artık sadece düzenin kendi mantığına göre belli bir hayatı yaşamaya başlayan nesne haline geliyor. Yani insanın kendisini yitirme süreci böyle oluşuyor. Benim ilgilendiğim delilik biçimi bu. Bu çok yaygın. Onun için delilik olayını tıbbi bir olay olarak görmek belki yeterli değil.

Ne yapılabilir?

Yapılacak olan şu: Eleştirel bir tavırla dünyaya bakıp da insanların böyle yaşadığını zaman zaman görebilen herkes öyle düşünür. Böyle bir yaşamın dışında kalmak pek mümkün değil. Bu durumda iki yol izlenir. Birincisi, topyekün böyle bir yaşamaya duyulan, duyulması gereken veya taşınması gereken eleştirel tavrın, rasyonel bir duyarlıktan çıkartılıp, tepkimeci bir davranış biçimine

dönüştürülmesi ki o vakit insanın kendi kendinden nefret etmesine kadar varabilecek olan sağlıksız bir eleştiri biçimine geçilebilir. Yani hoşgörüsüz, mutlaklaştırılmış garip bir eleştirel tavır diyebileceğimiz sadistliğe geçilebilir. Sadist bakış biçimiyse, kendimize baktığımız vakit de mazoistik bir biçim alır. Dolayısıyla, reel dünyayı yıkmak için yaşarken kendimize ve başkalarına duyduğumuz nefret, bugünkü yaşama biçimimizden çıkmak için gerekli olan —gülebilen, kendine, başka insanlara güvenebilen— insan olma olanağını bizden hepten alır. Bunun sonucu, modernleşme sürecinin her eksik yorumlanışında varılabilecek tek tutarlı yol olan, insanın kendi kendisinin hayatına son vermesidir. Bütün bu olguları yaratan bugüne kadarki eksik ve çarpık modernleştirme sürecinin karşısında mantıkî, tutarlı, haysiyetli bir çözümdür intihar. Ama bu, hayatı değiştirme bakımından hiç de tutarlı değil. Toplumsal olarak baktığımızda, çok sayıda insana önerilebilecek bir yol değil.

Tahammül ortamı

Bana doğru gelen ikinci yol şu: Bu hayatı niçin yaşamakta olduğumuzu, niçin bunu yaşamak zorunda olduğumuzu, niçin belli oranda delirmek zorunda olduğumuzu bilerek, bu acıyı duyarak, karşı kültürü oluşturacak ögelerle dolu, edebiyatla, sanatla, fikirle, felsefeyle ilişkilerimizi sürdürerek, bu hayatı asgari bir rezillik düzeyinde yaşamaya tahammül etmemiz lazım. Ama amacımızın bu tahammülden hız alıp, daha iyi bir hayata geçmek için neler yapılabileceğini anlamak olduğunu da bilmemiz gerekir.

Bu nasıl olabilir?

Bu, demokratik bir ortam içinde olabilir. Bu insanca ilişkilerin canlanabildiği sosyal hayat içinde olabilir. Yarışmacı etiğin insana zarar vermeyen alanlara yöneltilmesi gerekir.

Nedir o?

İyi roman yazmakla yarıştırılır insan. Abuk sabuk şeylerle değil. Yani konfeksiyon giyimiyle, kişilik yarışmasıyla, komşu çatlatmayla, bilmem neyle değil. Bunlar, insanı hiçbir şekilde doyuma ulaştırmayacak olan marazî şeylerdir. Azla yetinmeyi söylemiyorum. İnsan bol tüketmeli, bol yemeli, bol keman dinlemeli, bol gezmeli, bol çalışmalıdır. Ama başkası için değil, kendisi için çalışmalıdır. İnsanın her konuda bolluk içinde olmasından yanayım. Bu, sevinç verici bir şey. Ama bu bolluk, insanın kendini yitirdiği bu düzen içindeki bolluksa, bu bolluktan bir yarar geleceğini sanmıyorum. Yani kredili satış imkânlarıyla çok iyi giyinmek ve amacı eğer böyle yapamayan insanların karşısında hiyerarşiyi hatırlatan birtakım toplumsal kimlikler edinmekse, bunlardan yarar yoktur. Böyle yapıp da komşusunu çatlatan, bir başka komşu tarafından kendisi de çatlatılır. Bu huzur verici falan değil. Gerçekte hayatın daha geliştirilebilecek bir hayat olduğunu algılamamaz lazım. Benim düşündüğüm buna benzer şeyler. Bu açıdan baktığımızda, irrasyonel yaşama biçimi, umudu bütünüyle ortadan kaldıracak kadar çok marazî bir şey değil.Yani olumsuz, ama umutsuz değil. Tek insan açısından baktığımızda, tek insandaki görünümüyle bu irrasyonellik toplumsal bir irrasyonelliğe uyabilme yeteneğinin hâlâ varolduğunu gösteriyor. Dolayısıyla toplumsal düzendeki irrasyonelliğe uyabilmek için yapılan irrasyonelleşme, insanın hâlâ aklını bütünüyle yitirmediğini gösteriyor. Dolayısıyla, aynı insan pekâlâ dışında bir nesne gibi görebilirse bu irrasyonelliği, ona karşı eleştirel bir tavır alabilir, değiştirebilir, başka türlü bir insan haline de gelebilir. Bu, tek tek insan olarak yapılabilecek olan bir şeydir diyemem.

Mutsuzluğu bilmenin mutluluğu

İnsan hem irrasyonel bir yapı içinde olup hem de rasyoneli algılayabilir mi?

Algılayabilir. Çünkü insan hiçbir zaman ne yalnızca irrasyonel ne de yalnızca rasyonel. İnsan içinde her şey, siyah-beyaz karmaşası halinde. Çünkü dışındaki hayat da bu karmaşayı sürdürüyor. Dışındaki hayatla kendisi arasındaki etkileşim hep sürdüğüne göre, dışındaki hayat da, kendisi de değişebilir. Hem dışındakinden etkilenerek kendi değişmesi hızlanabilir, hem de kendindeki şimdi önemsemediğimiz küçücük değişmeler çok büyük önem taşır. Dışarıdaki sistemi değiştirdikleri için. Hiçbir zaman insanın dışardaki sisteme indirgenemeyeceğini bilmemiz lazım.

Düşünmeyi öğrenen insan, gerçekliğin karşısında acı duyarken, bir yandan da o acıyı yaratan gerçekliği daha iyi anladığı için içinde umut belirir. O umuda sarılır. Dolayısıyla mutlu robotlar veya mutlu ahmaklar arasına karışmak yerine, çok daha sağlıklı bir sabır kaynağı bulmuştur. Bu bir. İkincisi, bu o kadar hayatımızın 24 saatini kaplayan bir olay değil. Çünkü ne kadar iyi düşünürseniz düşünün, en iyi düşünen insan da bu toplum içinde, hiç düşünemeyen insanların yaşadığı gibi yaşamak zorundadır. Herkes öyle yaşıyor. Dolayısıyla herkes ne kadar deliriyorsa, ne kadar rahatsız oluyorsa, çok iyi düşünenler de öyle delirebilir, rahatsız olabilir. Düşünmenin rahatsızlık getireceğini sanmıyorum. Ama insanların bir kesimi düşünüyorsa, onlar yazar, çizerler, konuşurlar. Yazılanlar, konuşulanlar dururlar. Karar almaya elverişli toplumsal anlar geldiğinde onlara bakılır, onlar hatırlanır, onlar topluca yeniden değenlendirilir ve çok sayıda insan tarafından eyleme dönüştürülür. Yani umutsuz olmakla, mutsuz olmak, umudun veya mutlu olmanın gelebileceği günler için çok bir engel değil. Mutsuz olmak güzel bir şey aslında. Yani mutsuzluğun kaynağını, nedenlerini anlamanın getirdiği bir mutluluk da iyi bir çözüm. Ama ortada mutsuz olmayı gerektiren bir hayat varsa, en büyük mutluluk o mutsuzluğun farkına varmaktır. Bunda korkulacak hiçbir şey yok. Onun ötesinde mevcut etikle karşı karşıya gelmeyi daha şiddetlendiriyor, yoğunlaştırıyorsanız, tabiî bu da olabilir. Ama günümüzün 24 saatinde uyuşmamız gereken zamanlar da vardır. Ve onlardan da tek başımıza biz utanç duymamalıyız. Ona da uymamız gerekir. Gündelik hayatımızı yaşamamız için buna da uymamız gerekir. □

Siyasal yaşamda "seçim" ve "seçme"nin yeri

Yakın siyasî tarihte "seçim"den çok, "seçme"yi görüyoruz. Bunlar birbirleriyle parlamenter demokrasilerde olmaması gerektiği ölçüde içiçe ve sarmaş dolaş. Seçen-seçilen ilişkisinde birileri hep araya giriyor ve bu olgu da pek sorgulanmıyor.

TAHA PARLA

Türk Dil Kurumu'nun **Türkçe Sözlük**'ünde "seçim" maddesi yok. Daha doğrusu, temsilî demokrasinin ana mekanizması olan "seçim"in tanımı yok. Olan şu: "Seçim: 1. seçmek eylemi. 2. huk. Yasalar, yönetmelikler uyarınca yasa koymak ve yönetmek için bir ya da daha çok aday arasından belli bir ya da birkaçını yeğleme."

Seçim mi, seçme mi?

Tanım o kadar eksik ki yok demek yersiz olmuyor. Genel oydan, serbest seçimden, gizli oy-açık sayımdan, seçmenden, siyasal katılımdan, genel iradeden, temsil yetkisi ve vekâletten eser yok. Bu tanıma göre herkesin ve her topluluğun yaptığı seçme/ayırma/belirleme/gösterme fiili seçim olabilir, bu fiilin "seçim"le ilgisi olmasa da. Oysa "2. hukuk" diye verilen dar anlamda, ki I.'deki geniş anlamın (seçmek eylemi) ötesine geçtiği pek söylenemez, yukarıda saydığımız ögelerin hiç değilse bir bölümü yer almalıydı. Hattâ maddenin konusu ciddiye alınıp, bu ögeler de sayılarak seçimin, temsilî demokrasinin temel kurumu olduğu, yasama ve yürütme yetki ve erklerinin ancak belirli asgari kurallara göre seçilmiş kişiler ve kurullarca kullanıldığı zaman demokratik meşruluk taşıyacağı falan da söylenebilirdi.

Türkçe'nin en yetkin sözlüğündeki bu eksiklik bir kaza olarak görülemez. Tersine, siyasal kültür ve yaşamdaki bir sorunu pek güzel simgeliyor. Çünkü gerçekten de seçim, siyasal yaşamda gereken yeri almış ve siyasal kültürde kavramsal bir netlikle yerleşmiş değil. Bu durum dile de yansıyor. Dilde başka sözcüklerle yanyana hattâ eşanlamlı kullanılıyor, çünkü gerçek yaşamda da "seçim" ile çeşitli "seçme" türleri, özde tümüyle zıt olmalarına karşın, birbirine karıştırılarak uygulanıyor. Ya da "seçim"le hiç ilgisi olmayan bir yol izleniyor (adına seçim deniyor veya denmiyor) ve bütün bunlar, özellikle "olağan-dışı" durumlarda, "seçim"in yerini tutabilirmiş ve tutmuş gibi davranılıyor.

> ***"Türkiye'de partiler sık sık sandık yoluyla hizmete gelmişler, ama Cumhuriyetin 60 yılı içinde yalnızca 2 kez sandık yoluyla hükümetten gitmişlerdir. 1950 ve 1977 seçimleri dışında, partilerin hükümetten gidişi hep sandık-dışı yollarla olmuştur."***

Kısacası, seçim, amaçları-kuralları-sonuçları açısından Türkiye'de pek de önemsenegelmiş bir kavram ve kurum olmamıştır. (Buraya kadar söylediklerimiz, "intihap-iraetefrik, hattâ tayin" için de geçerlidir. Siyasal metinler ve olaylar, örneklerle doludur.) Seçene ve seçilene kısıtlamalar konmuş, seçimle gelen kişi ve kurulların da yetki ve görevlerine yasal ya da fiili sınırlamalar getirilmiş, yasama ve yürütme organları seçim-dışı mekanizmaların denetimine sokulmuştur. Sonuç, parlamenter meşruiyetin (yasamanın üstünlüğünün), ulusal egemenliğin, genel iradenin seçilmiş vekiller yoluyla temsilinin zedelenmesi ve yerleşememesi olmuştur.

60 yılda 2 seçim

Söylediklerimizi somutlamaya en çarpıcı örneklerden biriyle başlayalım. Parlamenter demokrasilerde genel seçimlerin temel işlevi (1) siyasal partilerin hükümete gelmelerini ve (2) hükümetten gitmelerini sağlamaktır. Başka bir deyişle, hükümetin belirli barışçıl prosedürler içinde el değiştirmesini sağlamaktır. Oysa Türkiye'de partiler sık sık sandık yoluyla hükümete gelmişler, ama Cumhuriyetin 60 yılı içinde yalnızca 2 kez sandık yoluyla hükümetten gitmişlerdir: 1950 ve 1977 seçimleri dışında, partilerin hükümetten gidişi hep sandık-dışı yollarla olmuştur. (Bu da irkiltici bir genellemeyi kaçınılmaz kılıyor: Genel seçim temel işlevlerinden birini, belki de daha önemlisini, Türkiye'de yerine getirmemiştir.)

Sandıkla gelmiş hükümetlerin, araya "ara-rejimler" girmeden, yani kesintisiz bir süreç ve pürüzsüz bir geçiş içinde, yerlerini yine sandıkla gelen hükümetlere bırakmaları olayına 60 yıl içinde yalnızca 2 kez rastlıyoruz. 1950'de CHP ➡ DP ve 1977'de AP + MSP + MHP + CGP ➡ CHP. Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta var. CHP azınlık hükümeti güvenoyu alamamış ve birkaç hafta içinde yerini bir önceki hükümete bırakmıştır. Başka bir deyişle, 1977 genel seçimi aslında hükümet değişikliğinde belirleyici rol oynayan bir genel seçim olmamıştır.* Oysa hükümet 60 yılda 17 kez (Burada yalnız genel seçimler üzerinde duruyoruz. Hükümet değiştiren önemli bir ara-seçim olmakla birlikte, örneğin 1979 ara-seçimi kapsam dışındadır.) yenilenmiş (ara-rejimlerin atanmış ya da güdümlü hükümetleri dışında), bunlardan 5'inde bir siyasal partinin iktidarı son bulmuş (1950, 1960-61, 1971-73, 1977, 1980) ve bunlardan da sadece 2'sinde sandıkla gelen bir parti gitmiş ve sandıktan çıkan bir parti gelmiştir (1950, 1977). 60'ta 2 ve (17'de 2 değilse de), 5'te 2; bunlar parlamenter partiler demokrasinin kök salması açısından olumlu oranlar değil.

1920-23 Meclisi'ni saymazsak, 1923-50 arasındaki otuz yıla yakın dönem zaten tek-parti ya da devlet-partisi dönemidir; bu dönemde "seçim" yoktur, "seçme" vardır. Seçenler ve seçilenler sınırlanmıştır; seçim bölgesi için CHP "Genbaşkur"unun ismen belirlediği adaylar bir formalite olarak "ikinci seçmenler" tarafından onaylanır. [Genel Başkanlık Kurulu = Değişmez Başkan (Cumhurbaşkanı) + Başkan Vekili (Başbakan) + Genel Sekreter (bir ara aynı zamanda İçişleri Bakanı.)] 1931'den itibaren her seçim bölgesinde bir yer boş bırakılmaya başlanır. İç siyasal dinamiklerden çok, dış siyasal dinamiklerin etkisiyle 1946'da tek dereceli seçime geçilir; bu arada "yerel kontenjan" yavaş yavaş "merkez kontenjanı" ile yer değiştirir...

"Kooptasyon" ve "Konsensus"

Seçene, seçilene ve seçimlere konagelmiş kısıtlamaların öbür yüzü de, temsilî demokrasilerde ancak "seçilmiş" kurulların yapabileceği tasarrufların kısmen ya da tamamen "seçmeyle" gelmiş kurullarca yapılması ve bunun da kanıksanmış olmasıdır. En önemli örneklerden biri anayasaların yapılması ve değiştirilmesidir. 1961'de de, 1982'de de "kurucu" meclislerin "üst kamarası" olarak tasarrufta bulunan kurullar genel oyla seçilmiş kurullar olmamıştır. "Alt kamara"ların bileşiminde ise genel oy kuralının dışında kalan çok unsur vardır. **Yasama** yetkisini en üst düzeyde kullanan bu kurullarda "tabiî üyeler", "kontenjandan atananlar", "valilerce onaylananlar", "meslek temsilcileri" (sayıları, **yürütme** organının önem ve değer anlayışına göre "a priori" belirlenmiş olan) bulunmuştur.

Örneklerin sayısını artırmaktansa şu genel eğilimi (ve kanıksamışlığı) vurgulamak istiyoruz. Yakın siyasi tarihte "seçim"den çok "seçme"yi görüyoruz. Bunlar birbiriyle parlamenter demokrasilerde olmaması gerektiği ölçüde içiçe ve sarmaş dolaş. Seçen-seçilen ilişkisinde birileri hep araya giriyor ve bu olgu pek de sorgulanmıyor. Oysa son zamanlarda sık kullanılmaya başlanan "consensus" sözcüğü, araçlarda ve yöntemlerde (amaçlarda ve değer yargılarında değil) asgari bir uyuşma ve anlayış birliğine, yani prosedüre ilişkin bir terim. Artık "seçim"in ne olup olmadığı konusunda da bir konsensusa varılsa çok iyi olacak. Aksi halde "seçilenler"in kendilerini "seçmen"e karşı değil de "seçme"yi yapanlara -ister parti oligarşileri, ister bürokratik doruklar olsun- karşı sorumlu saymalarının, daha doğrusu onların gözüne girmeye çalışmalarının sonu bir türlü gelmeyecek. Bunun adı da temsilî demokrasi değil, kooptasyon sistemidir. □

(*) 60 YILDA HÜKÜMET DEĞİŞİKLİKLERİ
(Genel Seçimlerde)

	Tek parti dönemi	Devam eden hükümetler	Genel seçim sonucu olmayan hükümet değişiklikleri	Genel seçim sonucu hükümet değişikliği
1920	+			
1923	+			
1927	+			
1931	+			
1935	+			
1939	+			
1943	+			
1946	(+)			
1950				+
1954		+		
1957		+		
(1960/61)			+	
1965				(?)**
1969		+		
(1971/73)			+	
1977				+
1980			+	
	17		3	2

(**) *1965 genel seçimini hesaba katmayışımızın nedeni, hükümetten giden partinin (partilerin) hükümete gelişinin, bir ara-rejimi izleyen ve belli ölçüde kısıtlı bir genel seçim sonucu oluşudur.*

Üst sınırı olmayan demokrasi bir fantezidir

Türkiye'de sağ'ın liberal olamayacağı karinedir. Bu yüzden "sol" liberal olmaktadır. Sonuç: "bir olgunluk hastalığı", Liberal Sosyalizm!

AZİZ ÇEVİK

YeniGündem'in 13. sayısında çıkan başyazısında, Sayın Murat Belge, **YeniGündem**'i "Sol-Radikal-Muhalif" bir dergi olarak tanımladı. Gerek Sayın Belge'nin "muhalefet" ve "demokrasi" tanımlamaları ve gerekse dergiciliğin Türk siyasal yaşamındaki önemi bu yazıyı yazmama yol açtı.

Türkiye'de kalıcı ve etkin bir dergicilik geleneği var. Yeni teorik üretim -edebiyatta, sanatta, politikada- hep dergiler etrafında şekilleniyor. Öyle ki, dergiler sonlarına yapım ekleri alarak siyasal kimlik kartı oluyorlar. 1920'lerde bir **Aydınlık**, 1930'larda **Kadro**, 1950'lerde **Forum** ve 1960'larda **Yön**, kendi dönemlerinin ideolojik-politik "manipülatörleri" oldular. 1970'lerin dergileri ise henüz "tarih" olmadı. Türkiye'nin yakın tarihini çözümlemede dergiler bellibaşlı referansları oluşturuyorlar. Çünkü bu dergiler belli sınıfların, sınıf kesimlerinin ya da sınıf bloklarının görüşlerinin kristalize olması demek. Bu çıkarsama (genelde bu yazı); "siyaset eylem halinde felsefedir" önermesine dayanıyor. Felsefeyi ise teoride sınıf savaşı olarak alıyoruz.

Kadro, Kemalist ideolojinin oluşturulması ve kendi solunun "tasfiye" edilmesinde gösterdi, siyaset-felsefe ilişkisini. **Kadro**, "tasfiyecilik" yaptı. 3. yolculuk, MDD ya da onun değişik tonlarının "milliyetçi-devrimciliği" **Kadro**'nun mirası değil midir? Yeni-Kadrocu **Yön**, 60'ların ve 70'lerin birçok çizgisine az ya da çok renk katmadı mı? Evet, dergi çıkarmak/dergicilik "angaje" olmaktır. "Verili" iddialardan farklı bir iddiaya sahip olmak demektir. Yoksa mevcut dergilerin sayfalarında da yazılabilir. **Kadro**, Kemalizm'e angaje idi ve "CHP'nin sol kanat fraksiyonuna" yol açtı. **Yön**, Doğan Avcıoğlu'nun deyimiyle; "Milli-devrimci kalkınma" yoluna angaje idi. **Yön**, sosyal-pratiğin ısındığı bir dönemde prizma'dan geçmemiş, ışık demeti gibidir.

Bu anımsatmalardan amacımız; dergiciliğin "alt sınırı"nı göstermektir. "Anti-misyoner" tepkileri göze alarak, bunu, belirli bir misyona angaje olmak şeklinde formüle edebiliriz. Her yayın organı örtük ya da açık, iradi ya da "kendiliğinden", belirli bir "şey"e, bir "yer"e angajedir. Özetle her yayın organının bir misyonu vardır, olmalıdır.

YeniGündem ve demokrasi

YeniGündem de belirli bir misyona angaje olarak çıkmaya başladı: Demokrasi. (Bu yargımızı Sayın Belge'nin 13. sayıdaki başyazısı da pekiştiriyor). Sözü geçen yazıda, **YeniGündem**, "sol-radikal-muhalif" bir dergi olarak niteleniyor. Muhalefetin salt, "iktidar dışılık" gibi; genel ve muğlak bir durumu değil, fakat farklı/özel bir durumu anlattığı vurgulanıyor. DYP örneğinde olduğu gibi. Burası oldukça anlaşılır, hatta bunu belirtmeye gerek bile yok. Çünkü, DYP bugün iktidar blokunda yoktur, muhalefeti bu konjonktürden kaynaklanmaktadır. Böyle olunca da DYP muhalefetinden farkı(mız) yapısaldır. Bizce DYP "demokrat" olamaz ve bu yüzden de "demokrasi tartışmasında" muhalefette yer alamaz. Bu yargımıza katılmayanlar, **YeniGündem**'in 15. sayıda Baki Tuğ ile yapılan görüşmeyi okuyup sağ'ın ne kadar "demokrat" olabileceğini yeniden öğrenebilirler. Türkiye'de sağ, demokrat olamaz. Bu eşyanın tabiatına aykırıdır (Sözü geçen görüşmeyi tarihsel bir belge olarak nitelendiriyorum). Bu yüzden, DYP ile muhalefet anlayışındaki fark(ımız), salt bir fark değil zıtlıktır. Muhalefetin ekseni parlamento değil, demokrasi anlayışıdır. Parlamentonun dışında olmak ne gerek koşuldur ne de yeter koşul.

Sayın Belge aynı yazıda **YeniGündem**'i sol bir dergi olarak niteliyor. **YeniGündem** HP ve SODEP'e muhaliftir, çok güçlü bir ihtimal olarak DSP için de bu böyle. Ancak bundan sonra ışığı prizma'dan geçirip renklere ayırmak gerek. Bugün "sol" Türkiye kapitalizminin sorunlarını çözmek gibi, "kapitalizm rehabilitasyonu" gibi bir tartışma patformu kazanmıştır. Bu kendini kısır iktisat politikası ve para politikası tartışmalarında göstermektedir. Konjonktürel sorunların teorisi yapılmaktadır. Türkiye'de sağ'ın liberal olamayacağı karine'dir. Bu yüzden "sol" liberal olmaktadır. Sonuç: "bir olgunluk hastalığı", liberal-sosyalizm! Bu, çok iddialı bir saptama olmasa gerek: Bugün, tartışılan "bütün" aforoz edilmemiş bir bütündür. Bugünkü bütünün, aforoz edilmiş bütüne elastikiyeti yoktur. İşte bu mutlakiyettir ki, muhalefet ve demokrasi kavramlarını simyanın filozofal taşına çeviriyor. Kim bu taşı eline alırsa demokrat oluyor, muhalif oluyor. Oysa demokrasi artık "simyanın değil kimyanın" sorunudur.

Demokrasi tanımı

Türkiye "sol"u bugün yapay bir sınıflama illetine tutuldu: parlamento içi muhalefet - parlamento dışı muhalefet. Bu sorunun sistemin taktik sorunu olduğu görmezden geliniyor. Nüansları olmakla birlikte bu genel bir eğilim. Bu eğilim, bu "müzmin" hastalık, CHP'nin sol kanat fraksiyonu hastalığıdır. "Sol" henüz bu vesayetten kurtulamamıştır. Teşhis; iktidar perspektifinden yoksun olmak. Siyasal iktidar perspektifinden yoksun olmak olsa olsa "belediyecilik"tir, çevreciliktir. Sol'un olmazsa olmaz koşulu iktidar perspektifidir. Bu olmadan yapılacak demokrasi tartışması demokrasiyi kendi içinde bir amaç haline getirecektir. Üst sınırı olmayan demokrasi anlayışı bir "kendinde şey"dir, bir fantezidir.

Demokrasi göreli bir kavramdır. O'nun tarihsel biçim ve toplumsal içeriğini belirtmezsek, "zâhiren" binlerce "demokrasi" ortaya çıkar. Bizce Sayın Belge'nin yazısındaki "demokrasi" tanımı açık değildir. Bu tip kilit kavramlarda "anlam kaymalarına", kavram kargaşasına izin vermemek gerekir. Bir de bakıyoruz, bütün 12 Mart'çılar demokrat kesilmiş.

Muhalif olmak, belirli bir konumdan/koordinattan, bir "yer"e ya da "şey"e karşı olmayı, o'nu aşmayı, alternatif olmayı anlatır. Muhalefet, "tavır" almak demektir. Muhalif tavır bütünsel (global) ve dinamik bir tavır almak zorundadır. Bütünsel bir tavır. Çünkü bunun aksi eklektisizmi ve pragmatizmi getirir. Eklektisizm olguları "şey"lerin çelişkisi olarak algıladığından, doğru şeyleri de içerir, yanlış şeyleri de. (Sayın Belge'nin ANAP hükümeti doğru şeyler de yaparsa varsayımı bu yüzden talihsiz bir varsayımdır.) Oysa şeylerin içinde çelişki vardır. Eklektik muhalefet bir tür ehven-i şer'ci muhalefettir. Pragmatizmin ise iktidar perspektifi olamaz, çünkü o aktüeli aşamaz. Muhalefet dinamik bir tavır gerektirir. Bu ise tarihsel hareketin yönünü anlamanın, anlatmanın ve sosyal pratiğe katılmanın yoludur. Eğer muhalefetin bir "bütün"ü yoksa, dinamik değilse "sistemin aksesuarı" olmaktan öteye gidemeyecektir.

Muhalefet öyle menem bir hale geldi ki artık buna "harbi muhalefet" demek pek ciddiyetsiz bir tavır olmayacaktır. Neredeyse yeni bir aforizma kazandıracağız tarihe; İsa'nın hakkı İsa'ya, Özal'ın hakkı Özal'a. Artık yeni bir karinemiz var: Burjuvazi, iyi işler de yapabilir! Ancak bu neyi ifade eder ki? Sol KDV'nin yararını zararını ya da daha adil nasıl uygulanacağını mı tartışmalıdır ya da "komuta ekonomisinden liberalizme" geçişin olumluluğunu mu? "Hayat ne kadar karmaşık olsa da bazı kalın çizgilerle ayırmak kaçınılmaz oluyor." Ancak muhalefet anlayışımız tarihsel biçim ve toplumsal içerikten yoksun olunca dünyayı ancak "liberal" ve "otoriter" olarak ayırabiliriz. Sayın Belge'nin yazısındaki örnekleri artırırsak vahim sonuçlara varırız. Yazıdan çıkardığımız kadarıyla dünya şimdiye kadar ne "demokrasi" gördü ne de görecek. Çünkü dünya akla-kara ayrılır gibi ayrılamaz: Bir yanda liberal bir dünya bir yanda otoriter!

Muhalefet iktidar ilişkilerine bakarken filantropik-sempatizanlık gözlüklerini çıkarmalıyız. Batı Avrupa aydınının filantropik tavrıyla, acıma tavrıyla muhalefet olmaz. Olsa olsa burjuva toplumuna sübap olur. Bu tavır, **YeniGündem**'in önünde bir tehlike olarak duruyor.

Sayın Belge'nin yazısından çıkardığımız şu ki: **YeniGündem** her yer ve zamanda iktidarda olmayanlara taraf olmak, onları kollamak gibi ilelebet mer-i ve muteber bir anlayışı benimsemektedir.

Sonuç olarak, demokrasinin örnek alınacak şu ya da bu modeli, şu ya da bu sınırı yoktur. Demokrasinin tarihsel biçimi, toplumsal içeriği, iktisadi bir özü ve siyasal bir tezahürü vardır. İşte tüm bunlardan dolayıdır ki demokrasi mücadelesi hep kendini aşmak kendini yenilemek zorundadır.

Şu an en önemli sorun, demokrasiyi "simyacıların" eline bırakmamak, "simyacılarla" tartışmamaktır. "Simyacılar" ancak 19. yüzyılın başlarında demokrat olmuşlardır. Bugün asla!□

TOPLUM

Çağdaş, dinamik bir çalışma ortamında, sınırsız gelir elde etmek ve geleceğe güvenle bakmak istiyorsanız, bizi arayın:

Siz de pazarlamacı olabilirsiniz

MEHMET ŞENOL

Pazarlamacılık kavramı Türkiye'de ilk olarak "Fatoş ve Basri"yle tanındı. Bu iki çizgi roman kahramanını sürekli rahatsız eden, üstüne kapılar kapatıldığı halde yine aynı gülen yüzüyle başka bir delikten çıkan satıcı tipiyle.

Turgut Küçükarslan, **Empaş Pazarlama** şirketinin en fazla satış yapan seçkin elemanlarından biri. Başarısının nedeni, kendisiyle konuşmaya başlar başlamaz anlaşılıyor. Devamlı gülen yüzüyle, pürüzsüz Türkçesini çarpıcı bir tonla bezeyerek, kelimeleri ardarda sıralıyor. Şirketin sahiplerinden Atilla, pazarlamacılık yapmaya Turgut'la çıkmamızı öneriyor; uzun süredir şirkette kalmayı sürdüren bir tek o var. Nedeni açık; en çok resim albümü satan ve şu sıralarda pazarlamacılıktan başka bir iş beklentisi olmayan tek kişi Turgut.

Aynı şirkette çalışanlardan Kazım Özdoğan Gazi Eğitim 4. sınıf öğrencisi. Ailesinden uzun zamandır para gelmediği için burada çalışmaya başlamış. Kardeşi Adnan da aynı nedenden dolayı burada. Ertuğrul Aygün ise taze bir öğretmen. Okulu bitirmiş, ama bir türlü tayini çıkmıyor, ne zaman çıkacağı da belli değil. "Boş gezmekten daha iyi", diyor, niye burada çalıştığını anlatırken. Selçuk Akoğlu ise tornacı. Askerliğini yapmamış diye işe almamışlar. Çok dolaşmış, ama hep aynı soruyla karşılaşmış: "Askerliğini yaptın mı?" Sonunda askerliğine karar aldırtmaya karar vermiş, bu sefer de kendi tertibine sıra gelmesini bekliyor. Arada "boş durmamak" için pazarlamacılık yapıyor.

En fazla satış, devlet dairelerinde olur

Ankara'da karlı bir cumartesi. Sırtımızda birer büyük çantayla yola çıkıyoruz, çantalarda 12'şer tane resim albümü. Evlerin kapılarını çalmaya başlayacağımızı düşünürken, Turgut günlük dolaşma planını çıkarıyor: Hedef, Ankara'nın karakolları. "Eğer fazla mal satmak istiyorsan devlet dairelerini dolaşacaksın", diyor Turgut. "Bugün tatil, ancak karakollar açık olur."

Küçükesat Polis Karakolu'na doğru yürürken, bu işi meslek olarak görüp görmediğini soruyorum Turgut'a. Verdiği cevap daha önce aldıklarımın aynı: "Gazetede iş arayanlar kısmına baksan, Türkiye'de işsizlik yok. Hep pazarlamacı arıyoruz diyorlar. Bu kadar çok talebi olan iş, meslek olur mu? Senin benim gibi adamlar için değil, ancak şirketin sahipleri için meslek pazarlamacılık. Yarın öbür gün iyi bir iş bulursam ben de çıkacağım buradan. Taşıma suyla değirmeni kim döndürebildi şimdiye kadar?"

Sigortasız, maaşsız, çalışma saatleri belirli olmayan bir iş... Bol bol dolaşmayı gerektiren çok yorucu bir iş... Daha önce konuştuğum bir başka pazarlamacı Sadegül Tutal'ın söyledikleri geliyor aklıma: "Bazen öyle çok dolaşıyorum ki, dizkapaklarımın tıkandığını hissediyorum resmen. Tam o halde kapıyı çalıyorum, yüzüme kapatıyorlar, merdivenlerde öyle kalakalıyorum. Oturuyorum bir merdivene..."

Karakola geldik. Turgut burada daha önce de satış yaptığını söylemişti. Kendisini sevdiklerini söylüyor, belirsiz bir gururla. İçeri giriyoruz, ama bir polis durduruyor bizi hemen. Turgut başlıyor: "Abi resim albümü getirdik, bir bakın, beğenirseniz taksitle, uygun bir fiyata verelim." İçerisi kalabalık, bizimle ilgileneceklerini sanmıyorum, ama Turgut devam ediyor konuşmaya. Polis memuru, "Bekleyin", diyor, "Komisere bir sorayım." Turgut, "Komiser beni sever, muhakkak izin verir" derken polis geri gelip, bizi dışarı çıkartıyor...

Pazarlamacının payı

Yüzde 10... Bir pazarlamacının sattığı mal karşılığı alabileceği en yüksek paylardan biri. Sattığımız resim albümlerinin fiyatı 3.500 TL. Bir albüm satarsak elimize 350 lira geçecek. "Her gün en az 5 albüm satmak gerekli, kıt kanaat geçinebilmek için", diyor Turgut. Ama bütün gün ortalıkta dolaştıktan sonra şirkete hiçbir şey pazarlayamadan dönenlerin sayısı çok fazla. Çevre gerekiyor, ağzının iyi lâf yapması gerekiyor, hattâ araba gerekiyor, "ancak 5 tane satabilmek için." Bunlar her pazarlamacının istese de yerine getiremeyeceği koşullar. Şirket için önemli olan, malları satmak; ne kadar fazla pazarlamacı bulundurursa o kadar çok kâr ediyor. Tek sınır var, o da elindeki mal miktarı. Bu yüzden şirketler kendilerine başvuranları geri çevirmiyorlar, üstelik ilânlar verip **hep daha çok** eleman arıyorlar.

Yalnızca elemanlar sürekli değişmiyor pazarlama piyasasında. Şirketler de gelip geçici, birisi kuruluyor diğeri batıyor. Muhlis Huruçkan, **Dilek Reklam-Pazarlama**'nın sahibi. Kendisiyle konuştuğumuzda şirketi batmak üzereydi. "Tamam", diyor Huruçkan, "piyasadaki şirketlerin çoğu kazıklıyor. Ama bunları kimse kontrol edemiyor ki... Kazıklar tabiî, çünkü iş kaymak gibi. Herkes kaymağını yemeye çalışıyor."

"Kaymak" dediği, onlarca pazarlamacıyı şehre salıp, bazen tek haneli yüzdeler karşılığı mal sattırmak... Her pazarlamacının bir tane sattığını düşünün. O "bir tane", satan için hiçbir şey ifade etmiyor belki, ama 20 tane "bir", pazarlamacı şirket için çok şey ifade ediyor. İşte bu yüzden Huruçkan, "Battık şimdi, ama yeniden başlayacağım. Bu işin kaymağını yemeden bırak.. ım," diyor.

Sadece Ankara'da faaliyet gösteren 600'ü aşkın pazarlama şirketinden herhangi birinin çalışkan elemanı Turgut, "Çevik Kuvvetler'e gidelim, orada 3 bin adam çalışıyor, içeri girersek felâket satarız" diyor. Ulus otobüsüne atlayıp yola çıkıyoruz. Ulus'tan da Akköprü'ye kadar yürüyoruz sırtımızda çantalarla. Elimizde yolda aldığımız simitler var. Konuşuyoruz: "Hiçbir şey satamazsak ya da biriki tane satarsak biz zararlı çıkarız. Her gün otobüse bineceğiz, yemek yiyeceğiz, canın isteyecek başka bir şey alacaksın. Bunların hepsi bizim kişisel harcamalarımız. Yani gider hanesinde."

İlânlarda yer alan, "Bize gelin 100 bin kazanın", "70.000 TL aylığınız olur" türünden cazip lâfların gerçeklikle pek ilgisi yok gali-

Sadece Ankara'da faaliyet gösteren 600'ü aşkın pazarlama şirketinin herhangi birinin herhangi bir elemanı.

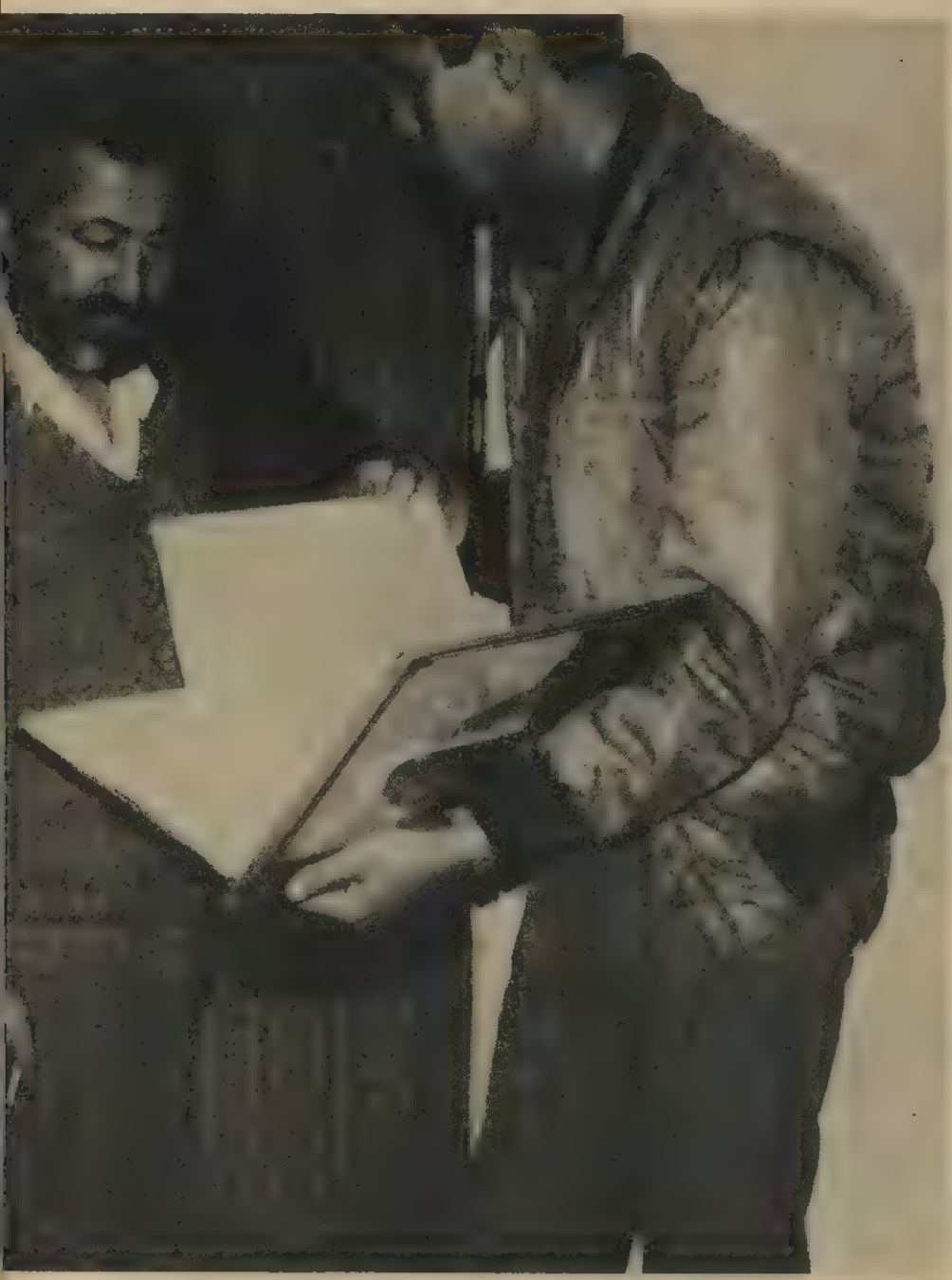

Turgut: "Bu albüm en kalitelisi" diyor. Ve şöyle devam ediyor: "Amerikan bristol kartondan yapılma eskimesi çok zor, yırtılması imkânsız. İsterseniz albüme fazla yaprak ekleyebilirsiniz. Tek yaprak 300 lira. İsterseniz taksitle yapabiliriz..."

ba. Bu rakama yakın bir-iki uç örnekten biri Turgut. O da bunu bir ölçüde "şansına" bağlıyor. Biraz da "çevresinin genişliğine".

Pazarlamacılar birleşin!

Turabi Doğan, çok çekingen bir pazarlamacı. Bir devlet dairesinde memur olarak işe başlayacak, ama "güvenlik soruşturmasının" sonucunu bekliyor. Beklerken de pazarlamacılık yapıyor. "Ben sadece akrabalarıma satıyorum. Kırmıyorlar beni, alıyorlar" diye anlatıyor. "Bir süre sonra onlara da satamayacağım, o zamana kadar da soruşturma biter, işe girerim." "Çevresine satan" pazarlamacılara bir örnek, Turabi Doğan... Turabi gibi örnekler daha da bulunabilir. Bulunamayacak olan, Empaş Pazarlama'nın sahibi Atilla Özcan'ın tarif ettiği pazarlamacı tipi: "Pazarlamacılar birleşip, belirli bir standardı olan bir pazarlamacılar tipi yaratmalıyız. Şu haliyle resmiyete bürünmüş, meslekî bir kimliğimiz yok. Resmî bir kimliğimiz olmalı. En başta, bu rasgele adam alma işine bir son vermeliyiz."

Başka kapıya

Çevik Kuvvetler'e geldik. Hem izin almak, hem de satış yapmak için Nöbetçi Amirliği'nden içeri giriyoruz. İçeride 4 polis memuru var. Turgut bu sefer temkinli başlıyor konuşmaya: "Öğrenciyim" diyor, "Ev geçindiriyorum" diyor, "Ekmek paramı çıkarmaya çalışıyorum" diyor. Başta sert bakan polisler yumuşuyor ve albümleri görmek istiyorlar. Hemen yayıyoruz masaya. Hoşlarına gidiyor, ama fiyatı çok pahalı buluyorlar. Turgut, taksit yapabileceğini söylüyor. Pek ilgi çekmiyor, taksitle resim albümü satışı. Turgut hemen "içeri girip satış yapma" izni istiyor. İzin verir gibi oluyorlar, ama o sırada içeriye bir başka görevli giriyor. Kararı kesin: "Yasak kardeşim, giremezsiniz..." Turgut biraz daha diretir gibi oluyor, o zaman polis memuru bize yeni bir yol gösteriyor: "Gidin Emniyet Sarayı'na... Orada buradan daha fazla insan çalışıyor."

Emniyet Sarayı'na giderken canımız sıkkın. Hiçbir şey satamadığımızdan değil. Daha çok, bize karşı gösterilen davranışlardan.

Dilenci ve satıcı giremez

Pazarlamacılık kavramı Türkiye'de ilk olarak "Fatoş ve Basri"yle tanındı. Bu iki çizgi roman kahramanını sürekli rahatsız eden, üstüne kapılar kapatıldığı halde yine aynı gülen yüzüyle başka bir delikten çıkan satıcı tipiyle. O çizgi-bantta, morali hiçbir zaman bozulmuyordu satıcının. Gerçek bambaşka. Sohbetimiz sırasında Adnan Özdoğan, "Bu iş modern çerçilik gibi bir şey" demişti. "Gittiğimiz yerlerde 'dilenci ve satıcı giremez' yazıyor. Bu işi dilencilikle aynı kefeye koyuyorlar. Biz seyyar satıcı ya da kapkaççı değiliz ki. Hiç kimse bizim burada ekmek paramızı çıkartmaya çalıştığımızı düşünmüyor." Malın alıcının ayağına kadar götürülmesi olayı bu ülke için çok yeni. Alıcı da Fatoş'la Basri'den gördüklerini yapıyor pazarlamacıya karşı; yani kovuyor, kapıyı kapatıyor, hiç açmıyor vb. "Bizim halk böyle bir hizmete alışık değil" diyor konuştuğumuz bir başka işsiz-pazarlamacı Selçuk Akoğlu. "Nazik davranmak yok, illâ tersleyecek bizi. Türkiye'de kültür ne kadar, ne kadar insan eğitimli? Eğer ülkeyi baştan aşağı çevirirsek belki pazarlamacılığı bir meslek haline getirebiliriz."

Mektepli ve sertifikalı pazarlamacılar

Pazarlamacılığı bu yolla meslek haline getirmek çözüm değil belki, ama önerilen çeşitli çözümler var. Kendisiyle konuşmaya gittiğimizde **Aro Pazarlama**'nın sahibi Cengiz Beyazıt, halkın gözünden "sahtekâr" imajının silinebilmesi için şöyle bir öneride bulunmuştu: "Gerçekten pazarlamacı olanların sahip olabileceği resmî bir belge verilmelidir. Biz ancak devletin bu işe el koymasıyla güven sağlarız, yoksa vuran vurmaya devam eder." Bu "resmî belge" konusunda devletten gelebilecek yardım "diploma" olabilir. Ancak zaten yeni açılan üniversitelerdeki pazarlamacılık bölümlerinin mezunları, genellikle büyük kuruluşları tercih ediyor. Ayrıca, "mekteplilerin" varolan pazarlamacılık piyasasının işleyişine ve mantığına uyum sağlamada güçlük çekecekleri söylenebilir. Diğer birçok meslekte olduğu gibi, burada da okulda verilebilecek bilgiler, meslekî pratikte pek bir işe yaramıyor. Bu yüzden çekirdekten yetişme pazarlamacılar piyasada rağbet görüyor.

Son zamanlarda büyük ve güçlü yayın şirketleri kendi ürünlerini pazarlayacak eleman yetiştirmek için kurslar açmaya başladı. Belge sorunu da bu yolla çözülüyor gibi, çünkü kurslar sonucunda bir "sertifika" veriliyor katılanlara. Yeni bir meslek daha çıkıyor ortaya böylece: **Sertifikalı Pazarlama Menajerleri.** Ünvan gerçekten çarpıcı ve güçlü çağrışımlar yapıyor. Nasıl yapmasın; şu ilâna bir bakın: "Şimdi, Sertifikalı Pazarlama Menajerleri daha çok kazanıyor, geleceğe daha güvenli bakıyor..." Atilla Özcan'a göre "Firmanın ismi var, gittiğiniz yerde kovmazlar sizi. Bir de diğer bünyelerden ve piyasadan adam toplamayı amaçlıyorlar. İnsanların resmîlik ihtiyacı karşılanıyor bu yolla." Bu yeni yöntem, pazarlamacılığı binlerce kişinin gelip geçtiği bir ara durak olmaktan çıkarıp meslekleştirmeye yönelik ciddî bir çaba. Ancak bu da sadece belirli bir alanı hedef aldığı için sınırlı kalıyor...

"Akşam oluyor, çok yorgunuz"

Akşam olmak üzere ve biz "resim albümü alabilecek çok fazla insanın çalıştığı" Emniyet Sarayı'nın önündeyiz. İçeriye girebilmek için önce nöbetçi polislerin oturduğu kulübeye uğramamız gerekiyor. Beş görevli var. Malları çıkarırken Turgut "tanıtmaya" başlıyor: "Bu albüm en kalitelisi. Amerikan bristol kartondan yapılma. Eskimesi çok zor, yırtılması imkânsız. İsterseniz albüme fazla yaprak ekleyebilirsiniz. Tek yaprak 300 lira. İsterseniz taksitle yapabiliriz..." Fiyatını pahalı buluyorlar, "3.500 çok, 3.000'den verirsen hepimiz alırız" diyorlar, Turgut yanaşmıyor. İçeriye girmek için izin istiyoruz, buna da onlar yanaşmıyor...

Tekrar sokaktayız. Neredeyse akşam oldu. Yorgunuz ve hiçbir şey satamadık. Şirkete dönmeye karar veriyoruz. Bulunduğumuz yerden otobüs geçmiyor, tekrar Ulus'a kadar geri yürümek zorundayız. Daha da yorulacağız ve sonunda akşam eve geldiğimizde kendimizi "işten geliyormuş gibi" hissedeceğiz. Galiba pazarlamacılık işinin cazip kılınmasında kullanılan en önemli imaj bu. Şirketler pazarlamacıyı belirli saatlerle kısıtlamıyor, çünkü tam gün çalışılacağı, yani bağımlı olacağı biliniyor. Maaş vermemenin gerekçesi de burada. "Bağımsız çalışan" birinin maaş aldığı nerede görülmüş?

Tahsildar pazarlamacı

Pazarlama şirketleri niye özellikle son beş yılda bu kadar çoğaldı? Tek neden var Atilla Özcan'a göre: "Türkiye'nin ekonomik durumu." Özcan bunu şöyle açıklıyor: "Bu son beş yıllık dönemde her şey o kadar pahalılandı ki, hiç kimse peşin para verip mal alamaz oldu." Ansiklopediyi, kitabı, resim albümünü, hediyelik eşyayı, takvimi vb. alıcının ayağına kadar götürüp, taksitle satmak, **Resan Pazarlama**'nın sahibi İhsan Çakıroğlu'nun dediği gibi, "yeni ve Avrupaî bir olay". Ama taksitli satışların getirdiği birçok sorun var ki, onun cezasını da ayaklar çekiyor. "Tahsildarlar" hemen her pazarlama şirketinde var. Görevleri, taksitlerini yatırmayanlardan paralarını tahsil etmek. Sadegül Tutal, pazarlamacılık yaparken çok yorulduğu için tahsildarlığı tercih edenlerden. Ödenmemiş senetleri alıp yola çıkıyor ve çoğunlukla "kapılarını açmayanlar"la, "işte olanlar"la, "güleryüz gösterenler"le, "kadın olduğu için ilgi gösterenler"le karşılaşıyor. Annesi pazarlamacılık yaptığını bilmediği için "neler çektiğini" yazmamızı istemiyor, annesinin üzülmesinden korkuyor...

"Pazarlama iyi de, ben onurumu ezdirmem!"

Artık şirketteyiz. Ötekiler çoktan gelmişler. Çaylar içiliyor. "Günün hem en güzel, hem en kötü saatleri" diyor Kâzım. Herkes birbirine ne kadar sattığını soruyor. Kâzım saat 15.00'te geri dönmüş şirkete. Doğulu, her durumda onurunu korumak isteyen biri Kâzım; dayanamıyor daha ilk kapının yüzüne kapatılmasına: "Kazanmasam da olur" diyor. "Ben onurumu ezdirmem." Şirketin sahiplerinden Atilla Özcan, Kâzım'a bakıyor ve büyük bir olasılıkla içinden, "İşte gelip geçici bir pazarlamacı daha" diyor.

Öbür pazarlamacıların gün boyu yapabildikleri satışlar bizimkinden pek parlak değil, iki'yi, üç'ü geçmiyor. Turabi yine iki tanıdığına satmış. Ertuğrul, "ancak bugünkü masraflarını" çıkarabilmiş. Adnan bir'den ileri gidememiş. Selçuk ortada yok henüz. Birazdan o da geliyor. Çantayı fırlatıyor, hemen gidip bir çay dolduruyor... Merakla soruyorum kaç tane sattığını... Bakıyor, cevap vermeden: "Ya siz?" diyor. □

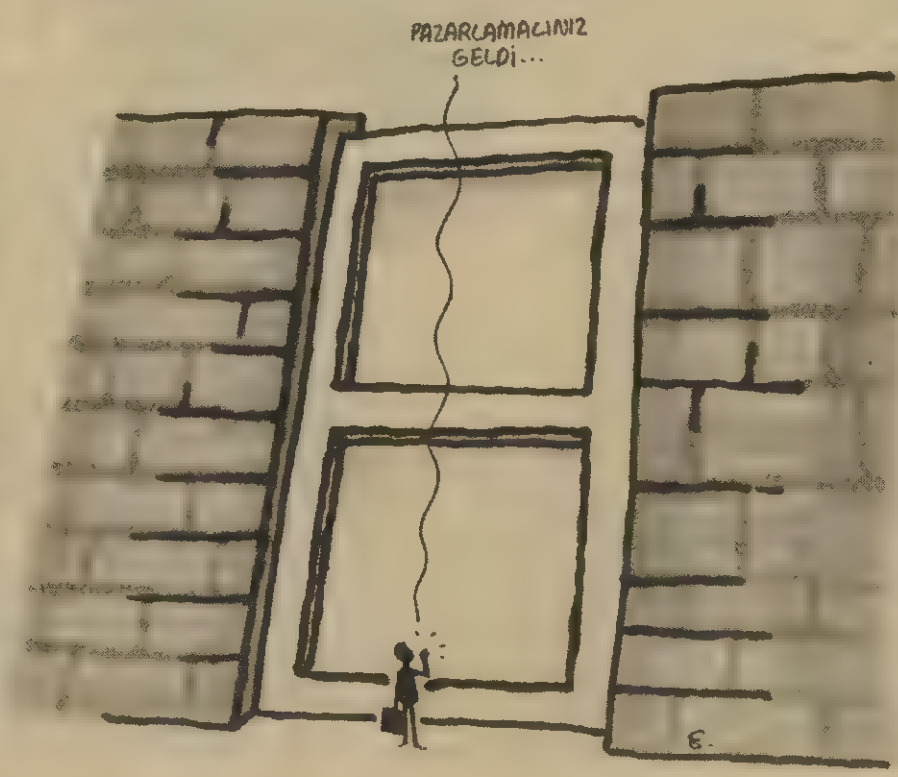

Kuzey İrlanda:

IRA ile Milliyetçi Parti buluşuyor...

Kuzey İrlanda'nın önde gelen milliyetçi siyaset adamlarından John Hume, geçtiğimiz günlerde, IRA liderleri ile buluşmak istediğini açıkladı. Sosyal Demokrat ve İşçi Partisi'nin lideri olan John Hume, talebinin esas amacının, IRA'nın askerî kanadının tedhiş siyasetine son vermesini sağlamak olduğunu açıkladı.

Başbakan Garret FitzGerald, Hume'un **cesaretini** takdir etmekle birlikte, böyle bir buluşmanın İrlanda'da vuku bulması halinde akim kalabileceğini belirtti. İngiltere'nin Kuzey İrlanda işlerinden sorumlu Bakanı Douglas Hurd, davetin IRA tarafından kabul edildiğine dikkat çekerken, bu buluşmanın, IRA'nın meşru bir siyasî kuvvet olduğu fikrini güçlendireceğini öne sürüyor. □

Piskopos Tutu'dan arabuluculuk teklifi

Nobel Barış Ödülü sahibi Piskopos Desmond M. Tutu, Güney Afrika hükûmeti ile isyancılar arasında arabuluculuk yapmayı teklif etti. Tutu, ülkesinin ilk zenci Anglikan piskoposu olarak göreve başlayışı münasebetiyle Johannesburg'da verdiği vaazda, beyaz azınlık hükûmetinin, yirmi beş sene önce kanun-dışı ilân edilen Afrika Millî Kongresi ile görüşmesi gerektiğini vurguladı. Siyâsî gözlemciler ise, Pretoria ile sürgündeki liderler arasında bir anlaşma zemini oluşturulabileceğine ilişkin herhangi bir emâre görülmediğini belirtiyorlar.

Desmond M. Tutu

Daha önce, Güney Afrika Kiliseler Konseyi'nin genel sekreteri olan Tutu, yabancıların Güney Afrika'ya giderek artan oranlarda yatırım yapmalarını sevinçle karşıladığını, ancak hükûmetin en fazla iki yıl içinde **apartheid** siyâsetini terk etmemesi halinde, tecrit yanlısı kanada iltihak edeceğini söyledi. Beyaz papazları, yerli Afrika dilleri ile çeşitli kabilelerin geleneklerini öğrenmeye ve siyah halkın yaşadığı gettolarda oturmaya teşvik edeceğini açıklayan Tutu, çok sayıda beyaz işadamının katıldığı vaazını, "Hepinizi çok seviyorum. Ne kadar çok sevdiğimi göstermeme fırsat verin!" diyerek bitirdi. □

Papa John Paul II

Papa, sadâkat istiyor

Papa John Paul II geniş ilgi uyandıran Latin Amerika gezisini tamamladı. Bu gezinin en heyecan uyandıran olayı, Papa'nın Peru'ya varışından önce, özellikle enerji istasyonlarına yönelik bir dizi sabotaj eylemi gerçekleştiren **Aydınlık Yol**'un (Sendero Luminoso) Papa'nın uçağı havalimanına inerken, alanın bağlı olduğu elektrik istasyonunu havaya uçurmayı başarmasıydı. Gerçi uçak sağ salim indi ama, Papa'nın daha önce gerillalara yönelttiği "Silâhlarınızı bırakınız" çağrısına da, böylece, cüretli bir cevap verilmiş oldu.

Her gittiği ülkede, "Çok yaşa Papa!" diye haykıran on binlerce mümin tarafından coşkuyla karşılanan Papa, Vatikan'ın, insan hayatına "kürtaj" veya "acısız ölüm" ile son vermenin dine aykırı olduğu görüşünü yeniden dile getirdi. Papa'nın Latin Amerika turu, Katolik öğretisini serbest yorumlayan piskoposların kınanması için de yeni bir fırsat yarattı. Papa John Paul II, "Kiliseye sâdık olmak için, kişinin, kendisini Katolik dogmaya aykırı doktrin ve ideolojilerden koruması gerekir" şeklindeki sözleri, yoksul sınıfların mücadelesine katılan papazlara ve onları izlemeye niyetlenen cemaate bir ihtar niteliği taşıyordu. Papa, Marksist ideolojinin yaygınlaştırılmasında Katolik öğretisinden istifade eden din adamlarının, kesinlikle dinden sapmış sayılacaklarını sık sık vurguladı. □

2300 maden işçisi daha grevi bıraktı

Kırk yedi haftadır süren maden işçileri grevinde, geçtiğimiz hafta, 2300 maden işçisi daha grevi bıraktı. Ulusal Kömür Heyeti'nin yaptığı açıklamaya göre, işe geri dönen son parti ile birlikte, madenlerde çalışan toplam işçi sayısı 81.000'i aşmış bulunuyor. Beri yandan, Maden İşçileri Sendikası'nın Başkanı Arthur Scargill, heyetin işe dönen işçiler için verdiği rakamların 4 Şubat günü, tek bir saat içinde, 900'den 2000'e fırladığını, dolayısıyla da bu tür haberlere iltifat etmek gerekmediğini belirtti. Scargill maden işçilerinin yüzde doksanını oluşturan 140.000 sendika üyesi işçinin halen grevde olduğunu iddia ediyor.

Çok sayıda işçinin grevi terkettiği şeklindeki haber, Arthur Scargill'in, Ulusal Kömür Heyeti'nden "aylardır ilk defa, çok uzlaşma yanlısı bir mektup aldığı" şeklindeki açıklamasına rağmen, sendika ile hükûmet temsilcileri arasında sürdürülen görüşmelerin kesilmesi üzerine yayıldı. Scargill'in mektup haberi ise adının belirtilmesini istemeyen bir yetkilinin "hiç böyle bir mektuptan haberimiz yok" sözleriyle karşılandı. Siyâsî gözlemciler Thatcher hükûmetinin, grevdeki işçilerin madenlere dönüşünün yavaşlayacağından korktuğunu ve bu yüzden sendika ile yürütülen görüşmelerde bir anlaşma olabileceği haberlerini hiç hoş karşılamadığını ifade ediyorlar. □

Arthur Scargill

Kim Dae Yung

Kim Dae Yung şimdilik canını kurtardı, ama...

Güney Koreli muhalefet lideri Kim Dae Yong, Seul'e dönüşü öncesinde verdiği bir beyanatta, hükûmetinin "Filipinliler hükûmeti gibi budala olmadığı"nı ve "Aquino suikastinden gereken dersi aldığı"na inandığını söylemişti. Nitekim, haklı çıktı.

Aralarında iki ABD kongre üyesi, şarkıcı Mary Travers, eski Amerikalı diplomatlar, gazeteciler ve bazı taraftarlarının da yer aldığı kalabalık bir heyetle ülkesine dönen Kim Dae Yung, havalimanında bir miktar tartaklandıktan sonra, evine ulaşabildi. Ama, hemen göz hapsine alındı. Kim'i karşılamaya gelen bin nümayişçi ile polis arasında çıkan çatışmalar sonucunda ise, 70 kişi tutuklandı. Seul hükûmeti, ABD'nin olaya ilişkin resmî protestosuna karşı, meydana gelen tüm hâdiselerin, muhalif liderin güvenliği endişesinden kaynaklandığını ileri sürdü.

Kim Dea Jung, **Der Spiegel**'in sorularını cevaplandırırken de belirttiği gibi, ilki Kore Savaşı'nda olmak üzere, dört kez ölümden dönmüş, siyâsî hayatı risklerle dolu bir politikacı. 1971 seçimlerinde devlet başkanlığını Park Çun Li'ye kaptırdıktan sonra, halkı yönetime karşı kışkırttığı iddiasıyla yıllarca tutuklu kalmış; 1980'de çarptırıldığı idam cezasından, ABD ve öbür ülkelerin baskısıyla kurtulabilmişti. Kim Dae Yung'un, toplam yirmi altı aylık sürgünden sonra, Chun Doo Hwan'ın baskıcı yönetimine karşı eski muhalefet cephesini canlandırmak üzere geri dönüşü, kimi siyâsî gözlemciler tarafından pek ciddiye alınmıyor. Kim'in Seul hükûmetinin, dönüşünü 12 Şubat'taki parlamento seçimleri ile Chun Doo Hwan'ın ABD gezisi tamamlanana dek ertelemesi teklifini reddedişi de öyle. Geçen zaman içinde unutulmaya yüz tutan Kim'in, artık eskisi gibi güçlü bir siyâsî tehdit olarak kabul edilmediğine dikkati çeken gözlemciler, bunun başlıca nedeni olarak, ülkenin kaderini belirleyen iş çevreleri ve askerî kanatta Kim'in hiçbir surette desteklenmeyişini gösteriyorlar.

Devlet Başkanı Chun, beş sene önce gerçekleştirdiği bir darbe ile iktidara gelmişti. Zaten, Güney Kore'nin oluşturulduğu 1948'den bu yana, devlet başkanlarının normal yollardan makamlarını terk ettikleri pek görülmüyor. Chun'un sonu nasıl olacak, şimdiden kestirmek mümkün değil. Ancak, parlamento seçimlerinde, dört sene önce elde ettiği yüzde otuz beş buçukluk oy oranını tutturamazsa, muhalefetin biraz olsun sesini duyurmaya başladığına hükmetmek gerekecek. Geçen Aralık ayında, Kim'in eski rakibi ve muhalif Kim Young Sam tarafından kurulan **Yeni Kore Demokratik Partisi,** Kim Dea Yung'un desteğine muhtaç. Eski **Kore Demokratik Partisi**'nin, uzun bir müddetten beri **muhalif** niteliğinin sâdece lâfta kaldığı ve partinin iplerini geniş ölçüde hükûmetin elinde tuttuğu bir siyâsî ortamda, Kim Dea Yung'un desteği daha da önem kazanıyor.

İspanya:

Sosyalistler, İsrail'i tanıma arifesinde

İspanyol Sosyalist Partisi, 1982'de iktidara geldiğinden bu yana, İsrail ile diplomatik ilişkiler kurmanın kaçınılmazlığı fikrini işliyordu. Partinin geçen Aralık'taki kongresinde, temsilciler de bu yönde oy kullanınca, hükûmet İsrail'in en geç 1986'da tanınacağını açıkladı.

Tanımanın bir an önce gerçekleştirilmesini engelleyen en esaslı unsur, Suudî Arabistan'ın menfî tavrı. 1983'ten beri, parlamento üyeleri, valiler ve işçi liderleri gibi yetkililerin İsrail'i arka arkaya ziyaret etmelerine, Madrid ile Tel-Aviv arasında düzenli uçak seferleri başlatılmasına ve muhalefetteki muhafazakâr partinin lideri Manuel Fraga'nın 1984 Ocağı'nda İsrail'de İzak Şamir ile görüşmesine rağmen, Suudî Arabistan'ın meseleyi tartışmaya yanaşmayışı, sürekli ertelemelere yol açıyor.

Kaldı ki, İspanya hükûmeti Arap ülkeleriyle yakın ilişkilerini tehlikeye atmak da istemiyor. Bilindiği gibi, Felipe Gonzales'in 27 Şubat 1984'te Suudî Arabistan'ı resmen ziyareti sırasında, İspanyol sanayiinin

Felipe Gonzales

düşük faizli borç karşılığında Arabistan'ın kalkınma programlarına katkıda bulunması karara bağlanmıştı. Ve, bu gelişme, aslında, Suudî Arabistan Savunma Bakanı Prens Sultan bin Abdülaziz'in, 198[illegible] Ekimi'ndeki İspanya ziyaretinde imzalanan ve İspanya'dan yüz elli milyon dolarlık silâh alımını öngören anlaşmanın bir devamıydı. Madrid ile Tel-Aviv arasında büyükelçi değişimini geciktiren tüm bu gelişmelere rağmen, siyâsî gözlemciler, Madrid'te bulunan Dünya Turizm Örgütü'ndeki İsrail temsilciliğinin düpedüz bir sefaret gibi işlev gördüğünü belirtiyorlar. □

Kanaklar, "bağımsızlık bayrağı"nı dalgalandırmaya azimli...

Yeni Kaledonya'ya çözüm

Geçen kasım ayından bu yana şiddet olaylarına sahne olan Yeni Kaledonya'ya, nihayet, bir çözüm önerildi. Mitterand'ın özel temsilcisi Edgard Pisani'nin başkent Nouméa'da televizyonda açıkladığı plan, kimilerince fazla bağımsızlık yanlısı, kimilerince de aşırı Fransız bulundu. Pisani, ise her iki tarafın da (yani, Fransız asıllı Kaldoşlar ile Malinezya asıllı Kanaklar) kendi taleplerinde ısrardan vazgeçip, kendisinin önerdiği siyâsî uzlaşmayı ciddiye almaya davet ediyor.

Pisani'nin planı, Yeni Kaledonya'nın, Fransa ile mevcut bağlarını tamamiyle çözmeden, bağımsızlığını kazanmasını öngörüyor. Bu çümleden olmak üzere, Fransız birlikleri ve jandarma kuvvetleri, bağımsızlık ertesinde de adada kalacak. Bu birliklerin, önceden olduğu gibi, toplam nüfusun yüzde otuz yedisini oluşturan Fransız asıllıların güvenliğini sağlaması düşünülüyor. Kaldoşlar'ın büyük çoğunluğunun oturduğu Nouméa, idarî ve iktisâdî yönetiminde özerk, farklı bir statüye kavuşturulacak. Bütün bunlara ilâveten, Fransız vatandaşlığını muhafaza edecek Kaldoşlar, yeni devletin "imtiyazlı" yurttaşları olacaklar.

Planın açıklanmasıyla birlikte, bir dizi şiddet olayı patlak verdi. Çok sayıda ev ateşe verildi, bağımsızlık taraftarı Fransızlar'a saldırıldı, on yedi yaşında bir Kaldoş ile F.L.N.K.S. Lideri Eloi Machoro öldürüldü. Nüfusun yüzde yirmisini oluşturan Avusturalya, Endonezya ve Vietnam kökenliler ile öbür azınlıkların, bağımsızlık fikrine karşı çıkışı, Kaldoşlar'ın elini güçlendiriyor. Beri yandan, çoğunluk olmanın verdiği güçle, Kanaklar, adada "Kanak halkının gerçek egemenliği" esasına kurulacak bir devlet için mücadele verdiklerini belirterek, yapılacak bağımsızlık referandumunun yalnızca kendilerini kapsaması gerektiğini vurguluyorlar. □

Mısır, ABD'nin 1986 yardım miktarını artırmasını istiyor

Mısır, 1986 malî yılı için, ABD'nin vereceği iktisâdî ve askerî yardımı bir milyar dolar artırmasını istiyor. Mısır Başbakanı Kemal Hasan Ali'nin bir mülâkat esnasında açıkladığı bu talebin ana nedeni, Mısır'ın bu yılki petrol ve turizm geliri ile yurt dışında çalışan Mısırlıların döviz girdilerinde bir düşüşün beklenmesi. Mısır geçen Haziran'da sona eren malî yılda, petrol satışlarından yaklaşık üç milyar dolar, işçi dövizlerinden ise yaklaşık üç buçuk milyar dolar gelir elde etti. İzleyen yıldaki gelir azalmasının, petrol piyasasındaki arz fazlası ile Körfez ülkelerindeki iktisâdî patlamanın durulmasından ileri geldiği belirtiliyor. Kemal Hasan Ali'nin açıklamasına göre, Mısır 1986 için, ABD'den bir milyar dolarlık iktisâdî ve yaklaşık iki milyar dolarlık askerî yardım ile iki yüz elli milyon dolarlık tahıl ithali talep ediyor. Ki bu da, toplam dokuz yüz elli milyon dolarlık bir fazlaya tekabül ediyor. (Bilindiği gibi, İsrail de, iktisâdî buhranı gerekçe göstererek, sekiz yüz milyon dolarlık âcil yardım yardım talep etmişti.) Mısır'ın talebi, Hüsnü Mübarek'in Mart başında Washington'a yapacağı resmî ziyarette kesin sonuca bağlanacak.

"133 Yıl Sonra Cezayir'e Dönüş"

JÜLİDE ERGÜDER

Yukarıdaki ibare, Semih Günver*'in hâtırâtını derlediği **Tanınmayan Meslek** (Ankara, 1984) adlı kitabında Cezayir'e hasrettiği bölümün başlığı. Bu bölüm, 1516'da Oruç ve Hayreddin Reisler'in işgaliyle başlayıp, 1827'de Cezayir Dayısı İzmirli Hüseyin Paşa'nın meşhur "Yelpaze Olayı"nı bahane eden Fransa'nın, üç yıl sonra, Sidi Ferruş mevkiine otuz yedi bin siyah çizmeli (**Pieds Noirs**) askeri çıkarması (14 Haziran 1830) ile son bulan Osmanlı hâkimiyetini özetlediği gibi, Fransızların Cezayir'in bütününü denetim altına alabilmek için ne kadar uzun bir süre uğraşmak mecburiyetinde kaldıklarını, ardarda patlak veren ayaklanmaları, hem işgal hem de bağımsızlık mücadelesi esnasında nasıl kan döküldüğünü açıklıyor. Ancak, bu bölümü asıl önemli kılan şey, Osmanlı-Rus Savaşı (1809-1812), Tepedelenli Ali Paşa İsyanı, Yunan İhtilâli, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın İsyanı gibi, daha akımındaki gâilelerle boğuşan Osmanlı Devleti'nin, çâr-nâçâr, sahipsiz bıraktığı topraklara, yüz otuz üç yıl sonra dönen ilk sefir olmanın güçlüğünü aksettirmesi. Günver'in, görevi kabul ederkenki ruh hâlini ve Cezayir'e varlığı akşamı anlatan aşağıdaki sözleri hayli mânâlı.

> *"Ankara, Cezayir'de ilk Türkiye Büyükelçiliği'ni açmak üzere beni görevlendirmişti. Bu tayîn, benim için çok şeref verici idi. Ankara'dan ayrılmadan önce, Başbakan İnönü'yü makamında, talîmâtını almak üzere, ziyaret etmiştim. İnönü ailesi ile uzun yıllardan beri tanışırdık. Paşa, beni karşısına oturtmuş ve gözlerini kısarak, boğuk ve kalın sesi ile: 'Söyle bakalım', demişti, 'Tunus, Fas ve Cezayir'den hangisi daha önemli?' Çiçeği burnunda bir büyükelçi için, talîmât almak kolay, fakat İnönü gibi bir kimse tarafından beklenilmedik şekilde imtihana çekilmek zor işti. Verdiğim cevap Paşa'yı tatmin etmiş olmalı ki, fazla ısrar etmedi, 'Haydi yolun açık olsun, başarılar dilerim' demekle yetindi.*
>
> *Dağarcığımda sonsuz bir iyi niyet, çalışma heves ve ateşi, yanımda bir siyâsî, bir idarî iki memur, cebimde iki yüz dolar avans, aşağıda mavi Volkswagen ve şoför Tomruk Ali, ertesi sabahtan itibaren, işe koyulacaktım. Kendimi yatağa attım."* (s.123-4)

"Cezayirlilere müzâheret vaad etmiş iken..."

Günver'in, vazifesinin daha ilk günlerinde yüz yüze gelmeye başladığı güçlüklerin geri planı, Türkiye açısından daha da çetrefil. Cezayirli mücâhitler ile Fransız ordusu arasında sıcak savaşın başlamasından iki sene sonra, BM'in XIII. oturumunda (Eylül-Aralık 1958), Türkiye daimî temsilcisi Seyfullah Esin, Cezayirliler'e müzâheret (yardım, destek) vaad etmiş iken, Cezayir'e **self-determination** hakkı tanınmasını öngören karar tasarısına, son anda aldığı talîmât uyarınca, **mahût** "çekimser" oyu verir. Daha 1938'de Cezayir Halk Birliği'ni, 1943 senesinde ise Cezayir Bildirisi Demokratik Birliği'ni kuran ve 9 Eylül 1958'de kurulan geçici Cezayir hükûmetinin başbakanlığına getirilen Ferhat Abbas, 10 Şubat 1959'da devrin başbakanı Adnan Menderes'e gönderdiği mektupta, bu oya ilişkin hislerini şöyle dile getiriyor:

> *"Asya-Afrika Grubu'nca sunulan Cezayir karar tasarısının Genel Kurul tarafından kabulüne bir tek oy mani olmuştur. Bu tek oy, bugün ülkemizde savaşın devamına, kan dökülmesine, yas ve ıstırabın sürmesine sebep olmaktadır."* (s.122)

Suçlama çok sarih. Uluslararası siyâsî forumlarda, her bir devletin kullandığı oydan kaynaklanan mesuliyeti, kendi içsel değerlerinin yanı sıra, doğurdukları sonuçlardan bağımsız düşünelemez, pek. Bu noktada, Günver'in makalesinde, "müstevlîlere karşı mücadele etmiş" Türkiye'nin o dönemdeki tavrını aydınlatan izâhâtı genellikle makul görünse de, çekimser oyla ilgili olarak ileri sürdüğü, "karar tasarısı geçseydi bile, Fransa buna uyacak mıydı, bakalım?" görüşünü paylaşmak güçleşiyor. Üstelik, Gaulle Cezayir siyâsetini değiştirip, self-determination prensibini kabullendikten sonra dahi, Türkiye'nin dışişleri sözcüsü, 1961'de yaptığı bir açıklamada, "Cezayir'in Fransa'nın bir iç sorunu" olduğunu belirtiyor. (s.122) Türkiye ancak, BM'in XVI. oturumunda (Eylül 1961-Şubat 1962), o zamanki daimî temsilcimiz Turgut Menemencioğlu vasıtasıyla, "Cezayir halkının kendi geleceğini kendisinin saptaması" kararına müsbet oy verecektir.

Başbakan Turgut Özal'ın, yirmi yıl sonra, yapılan hatadan dolayı **alenen** özür dileyişi, uluslararası câmiada lehimize bir **jest** olarak sayılabilir. Yine de, yapılan jestin "telâfi edici" yönünü pek büyütmemek gerekiyor. Yirmi yıl önce, Cezayir Devlet Başkanı Ben Bella'nın, itimat mektubunu sunan Günver'e, merasimin resmî kısmı nihayet bulup da başbaşa kaldıkları sırada söylediği aşağıdaki sözler, **hâlisâne** dilekleri yaşatacak uygun bir zeminin eskiden beri mevcut olduğunu gösteriyor:

> *"Büyükelçi, bugün, kendinizi iki sebeple, kendi vatanınızda telâkki edebilirsiniz. Bu topraklar, ecdâdınızla ecdâdımın, yanyana, omuz omuza, İspanyol müstevlîye karşı, ortak vatanlarını düşmandan kurtarmak için kanlarını döktükleri topraklardır. Cezayir'in her köşesi, Türk ve Cezayirli şehitlerin kanları ile sulanmıştır. İkinci sebep, şu anda içinde bulunduğumuz Saray, Cezayir'deki diğer mimarî eserler gibi, ecdâdınızın yâdigârıdır. Kader, uzun yıllar, kardeş milletlerimizi birbirlerinden ayırdı. Artık tekrar buluşmanın zamanı gelmiştir."* (s.126-127)

Gereken jest ancak yirmi sene sonra yapılabildiğine göre, "buluşma zamanı"nın hayli geciktiği anlaşılıyor.

* 1917 Kütahya doğumlu ve Hukuk Fakültesi mezunu olan Semih Günver, kırk iki yıllık diplomatlık hayatını 1982'de noktaladı. Dışişlerinin çeşitli kademelerinde görev yapan Günver, Türkiye'yi Moskova'da (1962) elçi-müsteşar; Cezayir (1963) ve Kahire'de (1965) büyükelçi; Avrupa Konseyi (Strasbourg) nezdinde (1975) ise daimî temsilci olarak temsil etti. □

Dünden bu

SEMİH GÜNVER

1963 yılının haziran ayının sonunda Cezayir'de ilk Türkiye büyükelçisi olarak göreve başladım.

İşimin zor olacağını daha ilk günden anladım.

Cezayirliler, bize gerçekten küskündüler. Atatürk, istiklâl mücadelelerinde kendilerine rehber olmuştu. Türkler'le, üç asır birlikte yaşamış, Cezayir topraklarını İspanyol müstevlîye karşı birlikte savunmuşlardı. Cezayir'in her evinde Atatürk'ün resmi yıllarca asılı kalmıştı.

Buna karşın, bir buçuk milyon şehit verdikleri ulusal mücadelelerinde Türkiye'nin kendilerine destek olmadığını, Birleşmiş Milletler'de Cezayir lehine oy kullanmadığını, Fransa'yı Cezayir'e tercih ettiğini bana her fırsatta hatırlatıyorlardı.

Gerçekte, Türk hükûmetleri, Cezayir'in istiklâl mücadelesinde, Fransa'yı karşılarına alarak Cezayir'in yanında açıkça yer almak olanağını bulamamışlardı. Bu olumsuz tutum, çeşitli sebeplere dayanıyordu: Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan, fakir ve zayıf çıkmıştı. Türkiye, savaşa katılmamıştı, ama yıllarca büyük bir orduyu hazır vaziyette tutmaya çalışmış ve dar bütçesi, iktisâdî alanlarda ülke kalkınması için, kendisine en ufak bir imkânı tanımamıştı. Savaştan sonra, Stalin rejiminin tazyiki ile üs ve toprak talepleri karşısında tek başına kalan Türkiye, İsrail'in tanınması ve Kore Savaşı'na katılmak gibi iki ağır faturayı ödemek zorunda kaldıktan sonra, Avrupa'nın Kuzey ülkelerinin muhalefetine rağmen, nihayet NATO içinde kendisine bir güvenlik garantisi sağlayabilmişti. Fransa dahil Batı ülkeleri ile iyi ilişkiler içindeydi. Askerî ve iktisâdî yardım alıyor, enfrastrüktürünü gerçekleştirmeye çalışıyordu. Bu sırada, Kıbrıs sorunu birden ortaya çıktı ve Türkiye için hayatî bir dava haline geldi. Cezayir İstiklâl Savaşı ile Kıbrıs bunalımı birbirlerine muvazi olarak gelişmeye başladılar. Cezayir'de **self determination** isteniyordu. Türk hükûmetleri, Kıbrıs'a self determination hakkının tanınmasına, ekseriyet idaresinde istiklâle ve neticede de **Enosis**'e götürecek bir yol olduğu için karşı çıkıyor; ya self determination hakkının Kıbrıs'taki iki cemaata ayrı ayrı tanınmasını veya daha iyisi, taksimi istiyorlardı. Yunan Hükûmeti Kıbrıs sorununu 1958 sonlarında BM'ye götürdüğü zaman, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Krişna Menon ve özellikle Averof'a karşı verdiği çetin mücadelede, bu siyâsî tutum üzerinde direnmiş ve nihayet Zürih ve Londra anlaşmalarına yolları açan bir kararı BM Genel Kurulu'ndan ittifakla geçirtmeyi sağlayabilmişti. Genel Kurul'un aynı oturum devresinde BM'ye sunulan "Cezayir halkına self determination hakkının tanınması" yolundaki karar tasarısı, Türk Hükûmeti'ni bir çıkmaza sürüklemişti. Cezayir halkının haklı mücadele-

güne Cezayir ilişkileri

si Türk kamuoyunca samimiyetle desteklenmekteydi. De Gaulle Fransası ile ilişkiler dostâneydi. Fransa, Türkiye'nin Cezayir'i desteklememesi için Ankara üzerinde büyük baskı yapıyordu. Hükûmet, ister istemez tarafları idare etmek yolunu seçti. BM'deki oylamada, aleyhte oy kullanan NATO müttefiklerinden ayrılarak, çekimser oy kullanıldı. Netice önceden tahmin edilemezdi. Oylama 46'ya karşı 46 olarak tecelli etti. Karar tasarısı Genel Kurul'dan geçmedi. Karar geçseydi Fransa acaba o tarihte bu karara uyacak mıydı? Hiç sanmıyorum. Biz BM'nin aleyhimizde aldığı Kıbrıs kararlarının hangisini uyguladık ki... Fakat, olan olmuştu. Fransızlar, bu olayı, Cezayir kamuoyuna Türkiye'nin kendilerini desteklediği şeklinde aksettirdiler ve bu yüzden dört yıl daha süren kanlı mücadelenin sorumluluğu adetâ üzerimize yüklenilmek istendi. Fransızlar, bu devrede, Türkiye hakkında aldatıcı bilgileri Cezayir halkına radyo ve basın kanalı ile aktarıyorlar, BM'de ve diğer uluslararası forumlarda Türk bakan veya delegelerinin Cezayir'i destekleyen, aynı zamanda Fransa'yı kollayan beyanlarının Cezayir lehindeki kısımlarını sansür ederek yayınlatmaktaydılar. Fransız makamları Cezayir halkının, Türkiye ve Türkler'le irtibatını kesmek için her türlü tedbiri almışlardı: Cezayirliler'e verilen pasaportlarda, "Türkiye ve Osmanlı İmparatorluğu'nun eski toprakları hariç, bütün ülkeler için geçerlidir" damgası konulmaktaydı.

Halbuki, Türkiye, 1958 yıllarında Cezayirli mücâhitlere, iki defa, birincisi Tunus, ikincisi Libya üzerinden olmak üzere, bir Türk şilebi ile gizlice, Kırıkkale yapısı piyade tüfeği, hafif makineli ve havan topları ile mühimmat göndermiş ve bunlar Tunus ve Libya makamlarının aracılığı ile doğu cephesinde çarpışan Cezayirli mücahitlere teslim edilmişti.

Silâhlardan bazıları Fransızlar'ın eline geçmişti. Bunun üzerine, Fransa Ankara Hükümeti nezdinde, sert protestoda bulunmuştu. Bu bilgileri ben de Cezayir'de göreve başladıktan sonra, doğu cephesinde savaşmış olan Diyanet İşleri Bakanı Tevfik El Madani'den öğrenmiş, Trablus'taki büyükelçimiz merhum Burhan Işın ile temasa geçmiş ve büyükelçimizin gönderdiği ayrıntılı askerî malzeme listelerinin suretlerini Cezayir idarecilerine ulaştırmıştım. 1963-65 devresinde Cezayir'de ülkeyi idare eden devlet adamları batı cephesinin eski mücahitleri idi ve Türkiye'nin bu yardımından haberleri yoktu.

Fransızlar'ın, Cezayirliler'e Türk politikası konusunda kasıtlı haberleri yaymakta kendi hesaplarına fayda gördükleri aşikârdı. İki örnek olarak, Dışişleri Bakanı Zorlu'nun 1958 ve 1959 yıllarında BM Genel Kurulu'nda yaptığı yıllık konuşmalarında Cezayir ile ilgili kısımlarını aynen naklediyorum:

24 Eylül 1958: "Cezayir sorununa gelince, bu ülkenin ulusal davasının halli için, âdil bir çözüm bulunması yolunda, BM'nin ciddî yardımda bulunamaması karşısında derin teessür duyuyoruz. Bu bahtsız ülkede insanlığın ızdırabı hâlâ devam etmektedir. Bu sorun daha da kötüye gitmeden önce, hal şeklini kolaylaştırıcı ve uzlaştırıcı gayretlerin içtenlikle teşvik edilmesi ge.ekir."

25 Eylül 1959: "Arap kardeşlerimizden bahsederken Cezayir meselesine temas etmemeye elbette ki imkân yoktur. Türkiye, her türlü manevî ve maddî rabıtalarla bağlı bulunduğu Cezayirliler'le, ananevî dostluğu olan müttefiki Fransa arasında tahaddüs eden bu anlaşmazlıklardan daima büyük elem duymuştur... Fransa Devlet Başkanın General de Gaulle'ün son beyanatını dikkatle tetkik etmiş bulunuyoruz. De Gaulle'ün, bu meseleye, Fransa'nın insaniyetperver ve liberal zihniyetine yaraşır bir hal tarzı bulmak için büyük gayretler sarfettiği aşikârdır. Bu beyanatta, self determination prensibine ve bundan inbias edebilecek teşrik-i mesai ve bilhassa istiklâl vak'asına ve hürriyete yer verilmiş olması bunu göstermektedir. BM âzâlarının ve alâkalıların bu hususları nazarı itibara almalarında her bakımdan fayda görmekteyim."

Türkiye Dışişleri Bakanı'nın bu sözleri Cezayir halkına duyurulmamıştır.

Bunlar tarihî gerçeklerdir. Siyâsî konjonktür, hayatî önemi olan ulusal menfaatler, her zaman hükûmetlere istediklerini yapabilmek imkânını tanımamaktadırlar. Bugün, bu kadar ileri bir Arap dostluğu politikasını yürütmekte olan hükümetimiz, Araplar'ın bizden bekledikleri jesti yapabilmek, İsrail ile ilişkileri kesebilmek kararını alabilir mi? Günün gerçeklerini unutup, dünü toptan suçlamak ne dereceye kadar hakkaniyete uygun olur?

Bütün bunlar, Fransız emperyalizmine karşı cesur ve kanlı bir egemenlik savaşı veren Cezayir'i, o yıllarda, istenildiği kadar destekleyememiş olmamızdan derin üzüntü duymamızı, şüphesiz ki önleyemez. Nitekim, 1963'ten bu yana, fırsat düştükçe, resmî ve özel temaslarımızda, gerçekleri ve üzüntümüzü Cezayirliler'e uzun uzadıya anlattık. Bunu, şahsen ben ve beni Cezayir'de takip eden diğer büyükelçi arkadaşlarım yaptığımız gibi, Cezayir'i ziyarete gelen Başbakan Yardımcısı Hasan Dinçer, Dışişleri Genel Sekreteri Halûk Bayülken, Dışişleri Bakanları İhsan Sabri Çağlayangil, Turan Güneş ve diğer devlet adamlarımız, iki ülke arasında dostluk ve karşılıklı itimadı yeniden tesis için ellerinden gelen gayretleri sarfettiler. Ben Bella ve Bumedyen devirlerinde, geçmiş tarihe mal edildi ve imkânlar ve menfaatlerin gerektirdiği nisbette bir anlayış ve işbirliği devresi başlatıldı. Biz, birden, her ne sebeple ise Cezayir konusunu 1985 yılında keşfetmiş gibi bir tutuma girdik, dünya kamuoyu önünde Cezayir'den alenen özür dilemek lüzumunu hissettik ve iki ülke arasındaki ilişkilerin fazla ılık olmamasına tarihte sorumlu aramaya kalktık.

Cezayir, sosyalist bir rejime sahip tarafsızlar cephesinin faal bir üyesidir. İktisadî politikasında devletçidir. Arap dünyasında, İsrail ve Filistin konularında çok hassas davranmakta ve Arap radikal cephesinde yer almaktadır. Petrol, tabiî gaz ve bağcılığa dayalı iktisadî potansiyeli ile Avrupa'ya ve özellikle dünkü düşmanı, bugünkü iş ortağı Fransa'ya bağlıdır. El emeği ihraç eder. Fransa'da büyük bir Cezayirli işçi kitlesi yaşamaktadır. Kıbrıs davasında, tam istiklâl ve tarafsızlık politikasını destekler. Cemaatler mefhumuna karşıdır. Kendi bünyesindeki Kabil azınlığının muhtariyet isteklerini teşvik edecek siyasî davranışların karşısındadır.

Türkiye, NATO üyesi, laik bir devlettir. Aşırı liberal bir hükümetin idaresindedir. Büyük şirketler ve holdingler Türk ekonomisine hâkimdirler. Cezayir'de ve Türkiye'de demokrasi anlayışı ve uygulaması birbirlerinden farklıdır. Türkiye, İsrail ile ilişkilerini devam ettirmektedir. Filistin davasındaki desteği teorik kalmaktadır.

Tarihte bir arada yaşamış Türk ve Cezayir halkları bugün bir deyişle başka dünyalarda yaşamaktadırlar. Aramızda fazla sıcak rüzgârların esmemesinin gerçek sebeplerini, bugünün gerçeklerinde aramak gerekir. Bununla beraber, Cezayir ile Türkiye karşılıklı anlayış havası içinde, birçok alanlarda aralarında halen mevcut işbirliğini şüphesiz ki, geliştireceklerdir. □

"Batı'nın Ortadoğu'daki akıllı dostu" olmak

HALUK GERGER

"Sezar'ın hakkı Sezar'a" bizde "yiğidin hakkını vermek" biçiminde ifade edilir ve doğrusu pek yerine getirilmese de, sık sık yinelenir. Fakat bazen, son "Cezayir'den özür dileme" konusunda olduğu gibi, ortada "yiğit" olmayıp da bir "yiğitlik" söz konusu olunca, basit bir tekerlemeden çıkıp, karmaşık bir kavrama dönüşüverir.

Başbakan'ın 1950'li yılların çeşitli hatalarından birine işaret etmesi, Türkiye'de pek çok şeyi açığa çıkardı.

Olaya önce dış politika açısından bakarsak, birçok gerçeğin artık iyice su yüzüne çıktığı görülüyor: 1950'li yılların militan soğuk savaşçısı Türkiye'nin dış politikası ülkeye çok pahalıya malolmuştur ve bedeli hâlâ ödenmek durumundadır. Bırakın Cezayir'in bağımsızlık savaşını, Türkiye o tarihlerde Birleşmiş Milletler'de Kıbrıs sorununun bile İngiltere'nin iç işlerine girdiği ve dolayısıyla Genel kurul'da görüşülmemesi yolunda oy kullanılmamış mıdır? Bağlantısızlık Hareketi "gayri ahlakî" ilan edilmemiş midir? ABD'nin Lübnan'ı, İngiltere'nin Ürdün'ü işgali yürekten desteklenmemiş midir? Tüm bunların yarattığı olumsuzluklar sonradan Türkiye'nin karşısına çıkmamış mıdır? Türk dış politika tarihi bunları yazıyor. Aradaki fark, bunları eskiden sadece solcular söylerdi ve başlarına binbir türlü bela gelirdi. Son 20 yıldır, kademe kademe yükselerek devletin yöneticileri de söylüyor. Artık Özal'la iş Başbakanlık makamına kadar uzandı.

Dış politika açısından ortaya çıkan bir başka gerçek, öteki alanlarda olduğu gibi, burada da "devlet politikası"ndan söz etmenin mümkün olmadığı. Kendi politikalarını devlet ve millet politikası olarak "ezelden ebede" uzanan bir çizgiye oturtmak isteyen hükümetlerin önce kendilerini aldattığı ortada. Ama, 1950'li yılların bakanı Celal Yardımcı **Hürriyet**'e verdiği demeçte hâlâ "dış politika devlet politikasıdır" diyor, o başka.

İşte buradan bir başka noktaya geçmek gerekiyor: Türkiye'deki muhalefetin hal-i pür melali. Bu konuda eski demokratlar o denli ileri gidiyor ki, Sebati Ataman ve Celal Yardımcı, Başbakan'ı bu tür bir davranışta bulunmaya "mezun" dahi görmüyorlar. 1946 liberalizminden "ebed ve müebbed devlet" çizgisine geliş ne kadar hazin. "Sol"da da durumun pek değişik olmadığı ortada. Solculuğu soyut bir "devletin haysiyetini koruma" ve "reaksiyoner milliyetçilik" olarak gören Halkçı Parti, Özal'ı neredeyse "vatan haini" ilan edecek. SODEP ise böyle temel bir konuda görüş bildirmekten aciz. Açıklama doğrusu harika: "Şimdilik yorum yok". Sorun bir süratli intikal meselesi olmadığına göre, kimbilir her halde önce "devletin" ya da "devletlülerin" ne diyeceğini bekliyorlar.

Gelelim Özal'a. Yaptığı iş, bir olgunun saptanması açısından doğru. Bu bir. İkincisi, kendisin de söylediği gibi yaptığı "fazilet". Peki, tutarlı mı? Bir anlamda, evet. Önce şunu saptamak gerekiyor. Özal ticaretin en temel kuralına vakıf: zararın neresinden dönülürse kârdır. Daha geniş bir perspektifle bakıldığında, Özal dış politikası da ortaya çıkıyor. Başbakan hep söylüyor: "Türkiye, Batı'nın Ortadoğu'da akıllı dostu" olmaya oynuyor. İki açıdan akıllı. Birincisi Batı'nın militan jandarmalığını yapıp, kendini bölgede soyutlayıp herkesin düşmanlığını kazanmaktansa, iyi ilişki kurup köprü olmak. 1950'li yılların akılcı olmayan tutumuyla Türkiye her halde Batı'nın çıkarlarının iyi bir savunucusu olamadı. Tersine, çok şeyi yüzüne gözüne bulaştırdı. Bağdat Paktı fiyaskosu bunun güzel örneklerinden biri. İkincisi bir "akıllı dost", dostu için iş yaparken, bir ölçüde olsun, kendi çıkarlarını gözeten, hiç olmazsa yok saymayan dosttur. Bu, Doğulu "çıkar gözetmeyen özverili dosttan" Batılı "çağdaş dosta" bir geçiş. Unutmamak gerekir ki, fabrikadaki işadamının malını satan bayi de bu işten para kazanır.

Şimdi sorun Batı'nın ne denli akıllı dost istediği ve kendisinin ne kadar akıllı olduğu. Özal'ın Davos'ta "İran'daki rejim artık yerine oturmuştur" sözleri, biraz da Batı'yı "akıllı olmaya" davet değil mi? Tabiî, 1950'li yıllarda akılcı olmayan Türk dış politikası Batı politikalarını Ortadoğu'ya yaymada başarılı olamadı. Şimdi "akıllı dost" olup aynı işlevi yerine getirebilecek mi, Batı buna razı olacak mı, bölge ülkeleri buna hazır mı, bunlar artık Özal'ın düşüneceği sorunlar.

Yine de Özal doğru saptama yaparak önemli hizmet verdi: Türk dış politikası gereğinde halkın büyük çoğunluğunun istek ve çıkarları doğrultusunda işlemeyebiliyor, Cezayir örneğinde olduğu gibi. Umalım, bunu göstermek için aradan her zaman 25 yıl geçmesin. □

CIA bağlantılı
Paralı serdengeçtiler

SERDAR TURGUT

Yandaki örnekler ABD'de yayınlanan **Paralı Serdengeçtiler** (Soldiers of Fortune) adlı aylık dergide çıkan yüzlerce ilândan sadece birkaçı. 1975 yılından beri neşredilmekte olan Soldiers of Fortune (SOF) dergisinin "yayın siyaseti"ni fanatik bir anti-komünizm ile silâh tapınmacılığının türlü biçimleri belirliyor. Derginin bir kısım yazarlarının Güney Afrika, Afganistan, Latin Amerika ve Güneydoğu Asya'da paralı asker olarak, komünizm tehlikesine karşı, savaştıkları bilinmekle birlikte, "serüven düşkünü serdengeçtiler"in dergide tefrika edilen maceraları birkaç ay öncesine kadar pek de ciddiye alınmamaktaydı. Ta ki, geçen Eylül'de meydana gelen iki olay SOF yöneticilerinin **karanlık** bağlantılarını su yüzüne çıkarıncaya kadar...

CIA-SOF bağlantısı

1 Eylül'de, Honduras'tan Nikaragua'ya sızan bir helikopter düşürüldü. Nikaragua Savunma Bakanı Humberto Ortega, olayın hemen ertesinde yaptığı açıklamada, enkazda bulunan iki cesedin "CIA için çalışan Amerikalı paralı askerler"e ait olduğunu öne sürdü. Ancak ABD senatosu'nun CIA işlerine bakan komitesinin başkanı Daniel Moynihan böyle bir bağlantının varolduğunu sanmadığını, iki Amerikalının olsa olsa SOF dergisi tarafından tutulmuş paralı askerler olabileceğini belirtti.

Ne var ki, bundan üç hafta kadar sonra cereyan eden bir başka olay nedeniyle CIA yetkilileri Latin Amerika'da "sözleşmeli personel" çalıştırdıklarını itiraf etmek zorunda kaldılar. Anti-Sandinist gerillalara suikast, adam kaçırma, terörizm ve şantaj yapma tekniklerini öğreten gizli bir el kitabının keşfedilmesi üzerine CIA üst yönetiminin bundan haberdar olmadığı, el kitabının **sözleşmeli çalıştırılan** uzmanlar tarafından **şirket dışında** hazırlatıldığı iddiası ortaya atıldı.

Sözü edilen sözleşmeli uzmanların tümünün SOF dergisi yöneticileri tarafından eğitildiği belli olunca, kamuoyunun dikkatleri bir anda derginin üzerinde yoğunlaştı. SOF yöneticileri ile derginin **gayr-i nizâmî savaş** ve silâh uzmanlarının büyük bir kısmı, Vietnam Savaşı'nda birbirlerini tanımış ve savaşın ABD'nin yenilgisiyle sonuçlanmasını bir türlü hazmedememiş kişilerden oluşmaktaydı. Daha sonra SOF içinde aktif görevler alacak bu askerlerin çoğu Vietnam'da General Singlaub'un **Özel Operasyonlar Grubu** (SOG) diye bilinen ordusu içinde görev almışlardı. SOF'un savaş içindeki görevi; Vietnam'da savunmasız köyleri basarak yerle bir etmek ve bunu Vietkong askerleri yapmış gibi göstermekti. Phoenix programı olarak adlandırılan bu gizli savaşın koordinatörü, hâlen CIA başkanı olan William Colby'di.

Singlaub ve silâh arkadaşları ABD'nin savaştaki yenilgisini sivil yöneticilerin "ihanetine" bağlamaktaydılar. Onlara göre, SOG'un savaşta uygulamış olduğu strateji kesinlikle doğruydu; ancak, zafere ulaşmaları siyasî otoritelerce engellenmişti. Savaş sonrasında ABD'de varolan siyasî ortam da eski SOG'luların hoşnutsuzluklarını artırıcı nitelikteydi. Watergate Olayı'nın yarattığı sarsıntı sürerken, bir de üstüne üstlük Carter'ın devlet başkanı seçilmesiyle birlikte CIA'nın eylemlerine ve ordunun gayr-i nizâmî savaşa yönelik etkinliklerine büyük kısıtlamalar getirilmişti. Siyasî ortamdaki bu değişimin Amerika'yı felâkete sürükleyeceğini, böyle giderse komünist güçler karşısında yeni yenilgilerin kaçınılmaz olduğunu savunan SOG'un eski üyeleri, yeniden örgütlenmeye karar vererek, 1975'te **Özel Operasyonlar Birliği** (SOA) adlı bir kulüp kurdular. Singlaub'un başkanı olduğu bu kulübe sadece üye olmaları için davetiye gönderilen, eski SOF üyeleri alınıyordu. Kulübe üye olan Mitch Werbell'in yönetimindeki Corbray Okulu'nda ise yeni nesil serdengeçtiler para-militer eğitimden geçirilmekteydiler.

SOF dergisi işte bu kulübün tanıtımını yapma amacıyla oluşturulmuştu. Ayrıca, derginin ilk sayılarında Corbray Okulu'nun da reklamları büyük yer tutmaktaydı. Kısa bir süre sonra dergi yeni bir paralı askerler ordusunun oluşturulmasında da en etkin araç olmaya başladı. Daha 1975 Haziranı'nda ABD'deki **ZANU** temsilcisi Tapson Mawere, derginin baş editörü Robert K. Brown'ın 400 kişilik bir orduyu Rodezya'ya savaşmaya gönderdiğini açıklamıştı. SOF tarafından "Avrupa medeniyetinin yıkıma uğramış uzantıları" olarak nitelendirilen Güney Afrika ve Rodezya'da sürdürülen savaş, gizli ordunun ilk yıllarında komünizme karşı açabildiği tek cephe olmuştu.

SOF 1978 tarihinden itibaren etkinliğini artırdı ve yeni cepheler açmaya başladı. Singlaub aynı yıl **Kuzey Amerika Dünya Anti-Komünist Yerel Birliği**'nin başkanı oldu. Hemen ertesi sene de hâlen ABD'deki en güçlü lobilerden birini oluşturan **Barış İçin Güç İttifakı** adlı örgütü kurdu. Bu arada Carter'ın başkanlık döneminin sonlarına doğru belirginleşmeye başlayan ve Reagan tarafından kurumlaştırılan "Soğuk Savaş" günlerindekine benzer saldırgan siyasî tavır da, gayr-i nizâmî savaş ordusunun güçlenebilmesi açısından son derece elverişli bir ortam yarattı. "İlân edilmemiş savaşları" artık devletin de tüm gücüyle destekleyeceğinin en belirgin göstergesi, Singlaub'un SOF'un örgütlediği askerlerle CIA arasındaki münasebeti sağlayan Orta Amerika ile ilgili Pentagon komitesinin başına getirilmesiydi. Bu atamadan sonra SOF örgütü tüm gücüyle Latin Amerika cephesine yüklenmeye başladı. Derginin "gayr-i nizâmî savaş" bölümünün beş editöründen biri olan Heine Aderholt —ki aynı zamanda Singlaub'un başını çektiği Pentagon komitesinin de üyesiydi— Latin Amerika'daki "ölüm mangalarını" örgütleme ve yönlendirme sorumluluğunu üstlendi. Derginin her sayısında büyük bir zevkle anlatılan katliam hikâyelerinden çıkarabildiğimiz kadarıyla SOF, Latin Amerika'da başarıdan başarıya koşuyor.

ABD Adalet Bakanlığı'nın SOF hakkında dokuz yıldır —yani, neşredilmeye başladığı tarihten itibaren— bir soruşturma yürütmekte olduğu biliniyor. Ancak, Reagan'ın saldırgan siyaseti sürdüğü müddetçe, gizli savaşlar yürütme görevini üstlenen SOF ile ABD hükümeti arasındaki, özellikle 1980'den sonra güçlenen, işbirliğinin devam edeceği söylenebilir. □

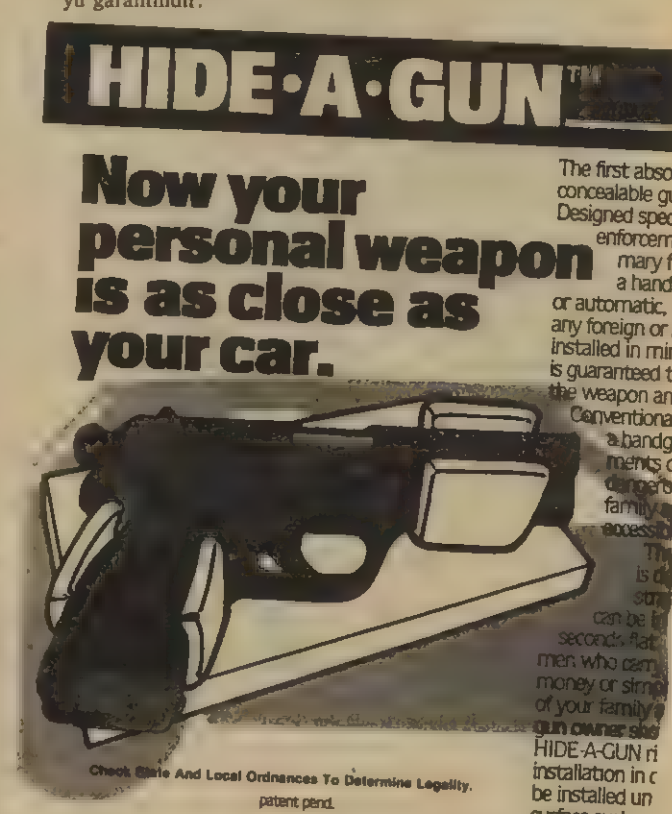

"Elinize hayatta hiç bıçak almadıysanız bile şehirli deri yüzücü sizi bir anda profesyonel kılar. Fevkalâde giriş gücü olan bu son modelimiz ayrıca sık meşin kaplı ve hayat boyu garantilidir."

"Silah gizleyici: hem yabancı hem de yerli otomobillerde kullanılabilir. Ailenizin, mal ve mülkunuzün müdafaası için ideal. Arabanızda iki saniyede ulaşabileceğiniz yerde."

Robert K.Brown

"Sessiz ortak: gün boyu rahatlıkla üzerinizde taşıyabileceğiniz yeni tür bir can yeleği. Her satışın 5 doları Afgan Özgürlük Mücadelecileri Fonu'na gönderilecektir."

OPEC'in pazarlık gücü geriliyor

1973'ten itibaren OPEC'in ham petrol fiyatlarına üstüste zam yapması ve gelişmiş kapitalist ülkelere ambargo uygulayacak kadar militan bir tavır alması, azgelişmiş ülkelerde yeni bir uluslararası ekonomik düzenin mümkün olduğu inancının yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştı.

NAMIK ÖZCAN

Birleşik Arap Emirlikleri Petrol Bakanı Mana Said al-Oteiba, son derece sinirli bir biçimde "OPEC"i arkasından hançerliyor" diyerek söze başlamasının üzerinden bir saat bile geçmeden toplantıyı terkediyordu. OPEC'i arkadan hançerleyen, ne kuruluşundan bu yana karteli devirmeye çalışanlar, ne de son günlerde Kuzey Denizi'nde üretilen petrolün fiyatını spot piyasada geçerli olan düzeyde indirmeyi tasarlayan İngiltere ve Norveç'ti. Oteiba'yı bu denli kızdıran, günlük petrol üretim kotasını aşmakta direnen Nijerya'nın temsilcisi Tam David-West'den başkası değildi. Gerçi yılların Zeki Yamani'si sorunun bir yanlış anlamadan kaynaklandığını açıklayarak, ortalığı yatıştırmaya çabalayacaktı, ama bu kez de bir başkası, toplantıya gözlemci olarak katılan Mısır Petrol Bakanı Abdülhadi Kandil, OPEC üyelerini anlamsız bir biçimde birbirlerine düşmekle suçlayıp "beni geri çağırmayın" diyerek ülkesine geri dönecekti.

1970'lerde OPEC'in o parlak günlerinde, yılda sadece iki kez biraraya gelip, petrol fiyatlarının kaç dolar artırılacağını çoğu zaman oybirliği ile kararlaştırdıktan sonra dağılan petrol bakanlarının, geçen yılın başından beri aralıkları giderek kısalan toplantıların sonuncusundan salon dışına taşan görüntülerdi bunlar. Sonuçta, 28 Ocak'ta Cenevre'de gergin bir hava içinde başlayıp devam OPEC zirvesinde, Suudi Arabistan'da üretilen petrolün varil başına fiyatının 28 dolara indirilmesi, ağır ve hafif ham petrol fiyatları arasındaki farklılığın azaltılmasıyla belli bir anlaşmaya varılıyordu. Böylece OPEC, kurulduğundan bu yana ikinci defa petrol fiyatlarında indirime gitmek zorunda kalıyordu. Ama İran, Libya ve Cezayir'in fiyat indirimine karşı tavırlarında herhangi bir değişiklik yoktu. OPEC'in bu üç militan üyesi ürettikleri petrolü kabul edilen fiyatın bir dolar üzerinde satma konusundaki kararlılıklarını korumaya devam edeceklerini açıklıyorlardı. Kısacası, çatlaklar kısmen gideriliyor ve kartel görüntüsü kurtarılıyordu ama, "kaç ay sonrasına kadar" diye soranların kuşkusuna hak verdirecek bir biçimde. Oysa daha Ekim ayında toplam günlük üretim miktarı 17.5 milyon varilden 16 milyon varile indirilmişti. Avrupa ve Kuzey Amerika'da kış beklendiğinden de sert geçiyordu. İngiltere'de madencilerin grevi devam ediyor, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki ekonomik canlanma ise sürekliliğini koruyordu. Başka bir deyişle, 1982'den beri gerileme eğilimi gösteren petrol fiyatlarının yeniden atağa kalkması için koşullar son derece elverişliydi.

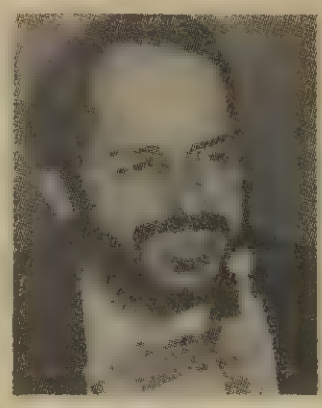

Mana Said al-Oteiba

Tam David-West

28 Ocak'ta Cenevre'de yapılan OPEC Zirvesi'nden

Gerilemenin nedenleri

O halde, OPEC petrol fiyatlarında neden ikinci bir indirime gitmek zorunda kalmıştı? Bu soruya verilecek ilk cevap, OPEC'in dünya petrol üretimi içindeki payının 1970'lerden bu yana gösterdiği değişiklikle ilgili. 1970'lerde OPEC'in petrole üstüste yaptığı zamlar ve bozulan ödemeler dengesi gibi etkenler birçok ülkeyi ve petrol şirketlerini daha önce ekonomik olmadığı gerekçesiyle atıl duran rezervleri değerlendirmeye itti. Bu yüzden, OPEC belirlediği fiyat düzeyini korumak amacıyla üretimi kısarken, OPEC dışı ülkelerde petrol üretimi hızla arttı. OPEC'e dahil ülkelerin üretimi kısmaları, buna karşılık OPEC dışı üretimin hızla artması kendini spot piyasanın rolünde gözlenen gelişmelerde de gösterdi. Spot piyasa 1970'li yıllarda dünya ham petrol talebinin ancak % 5 veya % 10'unu karşılayabilirken şimdi bu pay % 40'a yükselmiş durumda. Yani kimse petrol ihtiyacını karşılayabilmek için artık OPEC üyesi ülkelerin kapısında kuyruğa girmek zorunda değil. Hatta son zamanlarda ham petrolün spot piyasa fiyatı, OPEC'çe kabul edilmiş fiyatın altında seyrettiğinden, petrolü serbest piyasadan almak çok daha kârlı. Bu açıdan bakıldığında yapılan son indirimin, fiili fiyat düzeyinin "kartel" tarafından da resmen tanınması anlamına geldiği de söylenebilir.

Petrol fiyatlarındaki gerilemenin nedenlerini 1970'lerden bu yana tüketim artışını azaltmak amacıyla hemen her ülkede alınan tedbirler yanında, özellikle gelişmiş ülke tüketicilerinin artan akaryakıt fiyatlarına karşı gösterdiği tepkide de aramak mümkün. Doların değer kazanması nedeniyle, sürekli artan akaryakıt fiyatlarına karşı tüketicilerin gösterdiği tepkiye, ulusal petrol şirketlerinin daha uzun süre duyarsız kalması beklenemezdi. Nitekim İngiliz Ulusal Petrol Şirketi (ENOC) ve Norveç, aralık ayında Kuzey Denizi'nden çıkarılan petrole uyguladıkları fiyatı spot piyasadaki gelişmelere göre ayarlamayı tasarladıklarını açıklamışlardı. Bu açıklamanın OPEC saflarında yarattığı şokun da ham petrol fiyatının 28 dolara düşürülmesinde küçümsenmeyecek bir rol oynadığı kesin.

Muhtemel gelişmeler

Gerileyen üretim ve fiyatlar OPEC ülkelerini daha şimdiden farklı düzeylerde de olsa olumsuz yönde etkilemiş durumda. Eldeki veriler OPEC'e üye ülkelerin 1982 yılında 156 milyar dolar olan ithalat hacminin, 1984'te 127 milyara düştüğünü gösteriyor. Çoğu bu yıl ithalat hacmini daha da kısmayı planlıyor. Örneğin Endonezya ve Nijerya gibi iflasın eşiğine gelmiş ülkeler, bir yandan büyük projelerden vazgeçerken diğer yandan da ithalatı kısmada devalüasyon yöntemine başvurmaktan başka bir çare bulamıyorlar. Irak ise savaş giderleri nedeniyle ancak Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi ülkelerin yardımıyla ayakta durabiliyor.

Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri gibi nüfusu az, zengin ülkelerde bile bir süreden beri başta inşaat olmak üzere yatırım harcalamaları ve sübvansiyonlarda önemli kısıntılara gidilmekte. Buna rağmen devam etmekte olan yatırımlarla ilgili harcamaların bir bölümü mevcut nakit birikimi eritilerek karşılanabiliyor. Göstergeler OPEC'e üye ülkelerin bellibaşlı Batılı bankalarda tuttukları mevduatta 1981 ile 1983 yılları arasında üçte bir oranında gerileme olduğunu koyuyor ortaya. Daha da önemlisi, 13 OPEC üyesinden 8'inin borçları alacaklarını aşmış durumda ve borç miktarı sürekli yükselmekte. Ham petrol fiyatlarındaki son indirimin bu eğilimi hızlandırması kaçınılmaz. Hatta bazı iktisatçıların beklediği gibi, petrol fiyatının 20 dolara kadar gerilemesi, şimdilik buzdobalına kaldırılmış gibi görünen uluslararası borç krizini tüm ağırlığı ile yeniden gündeme sokabilir.

OPEC'teki gerilemenin önemli sonuçlarından biri de, herhalde takas usulünün uluslararası ticaret hacminde giderek daha büyük bir yer tutması olacaktır. Ürettiği ham petrole müşteri bulmakta güçlük çeken petrol ihracatçısı ülkelerde bu eğilim şimdiden mevcuttur. OPEC üyelerinin bir bölümü yaptıkları ithalatı ve müteahhitlere olan borçlarını petrolle ödemektedir. Petrol fiyatlarındaki düşüşe bağlı olarak gerileyen ödeme gücü, takas veya başka bir deyimle anlaşmalı ticareti OPEC ülkeleri için giderek daha büyük bir zorunluluk haline getirecektir. Kuşkusuz burada ilginç olan nokta, IMF'nin, borç tuzağına yakalanan ülkelerde anlaşmalı ticarete ilke olarak karşı çıkmasıdır. Soruna bu açıdan bakıldığında, uluslararası ticari ilişkiler en azından ilke düzeyinde ilginç çelişkilere gebe gözükmektedir.

Yeni bir yeni uluslararası ekonomik düzen mi?

Ham petrol fiyatları ve dolayısıyla OPEC'teki gerilemenin sonuçları, Üçüncü Dünya ve yeni uluslararası ekonomik düzen kavramlarının geleceğini de yakından ilgilendiriyor. Zira 1973'ten itibaren OPEC'in ham petrol fiyatlarına üstüste zam yapması ve gelişmiş kapitalist ülkelere ambargo uygulayacak kadar militan bir tavır alması, azgelişmiş ülkelerde yeni bir uluslararası ekonomik düzenin mümkün olduğu inancının yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştı. Hatta denilebilir ki, artan petrol fiyatlarının, petrol ithal eden azgelişmiş ülkelerde, yarattığı ödemeler dengesi sorunlarına rağmen OPEC, yeni uluslararası ekonomik düzen ideolojisinin en önemli simgesiydi. 1970'lerin ilk yarısı içinde, hammadde üreticileri arasında yeni kartellerin oluşması ve fiyatlardaki artış bunun en belirgin delilleridir.

Oysa şimdi 1980-1982 ekonomik krizi ve dış borç sorununun ulaştığı boyutlar, dünya ekonomisinin yeniden düzenlenmesinde monetarist ideoloji ve IMF'nin belirleyicilik kazanmasıyla sonuçlanmış bulunuyor. Dış borç tuzağına kapılmış azgelişmiş ülkelerin tümünde, ekonomik yapı artık yeni uluslararası ekonomik düzenin ilkelerine göre değil, IMF reçetelerine göre yeniden şekillendiriliyor. Üçüncü Dünya ülkelerinde ekonomik bağımsızlık, büyüme, sanayileşme, teknoloji transferi vb. kavramlar son birkaç yıldır neredeyse unutulmuş gibi. Tabiî bunun doğal sonuçlarından biri de azgelişmiş ülkelerin, 1970'lerde yükselen pazarlık gücüne inanç ve kendine güven duygusunun kaybolması.

OPEC'in pazarlık gücündeki gerileme ve kartelin dağılma ihtimali bu inanç ve güven duygusunun son dayanağını da yitirmesi anlamına gelecek. □

Muhalefet 1985'den umutlu değil

Geçen sayımızda TÜSİAD, TSKB ve OECD'nin Türkiye ekonomisine ilişkin 1985 yılı tahminlerinin bir değerlendirmesini yapmıştık. Okuyucular ortaya çıkan manzaranın Özal Hükümeti'nin beklentilerinden oldukça farklı olduğunu hatırlayacaklardır. Bu sayımızda da başlıca iki muhalefet partisinin ekonomi uzmanlarının görüşlerine başvurduk. Muhalefet 1985 için bir hayli karanlık bir tablo çiziyor. SODEP'ten Erhan Işıl tahminlerden daha yüksek bir enflasyon (yüzde 40-44), oldukça da düşük bir ihracat artışı (yüzde 5.6) öngörüyor. DYP'den Nazif Kocayusufpaşaoğlu ise 1985 enflasyonunun 1984 enflasyonundan daha düşük olmayacağı kanısında: yüzde 46-50. Büyüme hızında en kötümser tahmini yapan da Kocayusufpaşaoğlu: yüzde 4.4-4.6.

Bu yüksek dozlu kötümserlik biraz da muhalif olmanın gereği olarak algılanabilir. Bununla birlikte, SODEP ve DYP'nin tahminleri eğer doğru çıkarsa, 1985 Özal için kritik bir yıl değil, Özal'ın son yılı olabilir. Nitekim Kocayusufpaşaoğlu ANAP iktidarının çökmesini beklediğini açıkça ifade ediyor.

1985 Ekonomik Tahminler

Ekonomik Göstergeler / Partiler	DYP	SODEP
G.S.M.H.	% 4.4-4.6	% 5-% 5.2
Enflasyon (Toptan Eşya)	% 46-50	% 40-% 44
İthalat	11.000 (milyar $)	11.000 (milyar $)
İthalat (artış oranı)	% 5	% 5.77
İhracat	7.700 (milyar $)	7.500 (milyar $)
İhracat (artış oranı)	% 10	0 5.63
Cari İşlemler Açığı	-2.300 (milyar $)	-2.360 (milyar $)
Gelir Bölüşümü	Bozulacak	Kötüleşmeye devam edecek
İşsizlik	Artacak	Artacak

ERHAN IŞIL: Yatırımlardaki durgunluk devam edecektir

Erhan Işıl

Tahminlerin Dayandığı Varsayımlar:

1. Dünya ekonomisine ve ticaret yaptığımız başlıca ülkelerin ekonomilerine ilişkin varsayımlar:
   - 1.1. Sanayileşmiş ülkelerden ABD ve Japonya'da GSYİH % 5'er, Federal Almanya ve Birleşik Krallık'ta (İngiltere'de) % 2.5'ar artacaktır. Doğu Bloku hariç, sanayileşmiş ülkelerde büyüme hızı ortalama % 3-% 3.5 kadar olacaktır.
   - 1.2. Sanayileşmiş ülkelerde, daha doğrusu OECD ülkelerinde enflasyon ortalaması % 4-5 düzeylerinde teşekkül edecektir.
   - 1.3. Petrol ihracatçısı olmayan gelişme yolundaki ülkelerin GSYİH artışları ortalaması % 3.75-% 4 oranlarında oluşacaktır.
   - 1.4. Dünya ticaret hacmi % 4 kadar büyüyecektir.
   - 1.5. Ham petrol fiyatları düşecek ve petrol ihracatçısı ülkelerin döviz gelirlerindeki azalmalar sürecektir.
   - 1.6. Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ile ticari ilişkilerimizde özellikle ihracatımızda önemli ilerlemeler görülmeyecektir.
   - 1.7. ABD ve Japonya'nın uluslararası ticarette yüksek teknoloji ürünleri paylarının büyüklüğü devam edecektir.
2. İktisat politikası ile ilgili varsayımlar:
   - 2.1. Para arzındaki artışı küçük tutma çabaları sürdürülecek, fakat enflasyon % 40'ın altına düşürülemeyecektir.
   - 2.2. Devletin (konsolide) bütçesi şimdilik epeyce kısıtlıdır. Bu küçüklük geçici olacak ve cari harcamalar için, özellikle dış borçlar için büyük ek ödenekler alınacaktır. Kamu kesiminin şimdiden trilyonu aşmış bulunan finansman açığı büyümeyi kısıtlayıcı olacaktır.
   - 2.3. Yatırımlardaki durgunluk devam edecektir.
   - 2.4. Kur politikasında değişiklik olmayacak ve Türk parasının her ay ortalama % 3-% 3.5 dolaylarında değer kaybına devam edilecektir.
   - 2.5. Sanayileşmiş ülkelerdeki korumacı uygulamalar, Türkiye'de özellikle dış pazarlara yönelik mal üretimindeki sınırlı artışlar, ihracat teşviklerinin azalması, aklı başında bir dış ticaret politikasının yokluğu ve geçmiş yıllardaki yatırımların azlığı ihracat artışının küçük olması sonucunu verecektir.
   - 2.6. Faizlerle enflasyon arasında paralellik kurulduğu için faizler düşürülmeyecektir.
3. Tahmin edilen büyüklükleri etkileyen başlıca ekonomik göstergeler:
   - 3.1. Özellikle tarım kesiminde ve genel olarak diğer kesimlerde önemli üretim artışları öngörülmediği için enflasyonla mücadele başarısız kalacaktır.
   - 3.2. Atıl kapasiteler, kayda değer ölçüde üretken hale getirilemeyeceklerdir.
   - 3.3. Kamu kesimi finansman açığı kısmen para basılarak, fakat bir büyük ölçüde iç ve dış borçlanmaya gidilerek karşılanacaktır.
   - 3.4. Kamu ve özel kesim yatırımlarında büyük bir canlanma olmayacağı verilen teşvik belgelerinden anlaşılmaktadır.
   - 3.5. Dar ve değişmez gelirli milyonlarca kişinin gelir dağılımı daha da kötüleşeceği için iç talepte iyileşme olmayacak ve ekonomik büyüme bu açıdan da kısıtlanmış olacaktır. □

NAZİF KOCAYUSUFPAŞAOĞLU: Özalizm iflas etmiştir

1985'te ekonomiyi çok zor bir yıl beklemektedir. 1984'ün emisyon hacmi ve bütçe açıkları yılın ilk 3 ayında etkilerini sürdüreceğinden, bu durum, ekonominin genel dengelerinin kurulabilmesine imkân bırakmayacaktır.

1984'de sürerek devam edecek enflasyonist ortam KİT yatırımlarının zamlarla kısmen finansmanı sürekli devalüasyonlarla ve vergi iadeleri ile ihracatın teşviki ile de körüklenecektir. Bütçenin daha başlangıçtaki 1 milyar liralık açığı (ekonomik anlamda) ve karakteri icabı fiyatları artırıcı etkisi olan Katma Değer Vergisi fiyat artışlarının kontrolünü daha da güçleştirecektir.

Yüksek enflasyon gelir dağılımını çalışan sınıflar aleyhine bozacağı gibi, yatırımlar için gerekli istikrar ortamının sağlanmasına da imkân bırakmayacaktır. Öte yandan yüksek faiz politikası, yatırımları daraltıcı rol oynamaya devam edecektir.

Enflasyonla mücadele ediyorum, deyip enflasyonu tahrik edici politikalar uygulamak Özalizmin en bariz karakteristiğidir. Ortadireği güçlendiriyorum, deyip gelir dağılımını ortadireğin aleyhine bozmak Özalizmin ikinci karakteristiğini teşkil etmektedir.

Suni olarak teşvik edilen ihracat, Amerikan ekonomisinin canlanması ile oynayacağı lokomotif görevi dolayısıyla başta OECD ülkeleri olmak üzere bütün dünyada gözlenecek gelişmeye rağmen % 10'lar civarında ancak artabilecektir. Zira, OPEC ülkelerinin petrol fiyatlarına bağlı olarak karşı karşıya bulundukları ödemeler dengesi açığı; bunların ithalatlarını geliştirmelerine engel olacaktır.

Öte yandan, GSMH'nın, hizmet sektörünü bir kenara bırakırsak 24 milyar dolarlık bölümünü teşkil eden tarım ve sanayi sektörünün takriben 1/3'ünü ihraç edebilmek bir bakıma tabiî sınır olacaktır. Artık üretim artışı sağlamadan ihracatı artırmak çok güçtür. Bunun sosyal maliyeti, hükümetleri temelinden sarsacak kadar ağır bir noktaya yaklaşmaktadır.

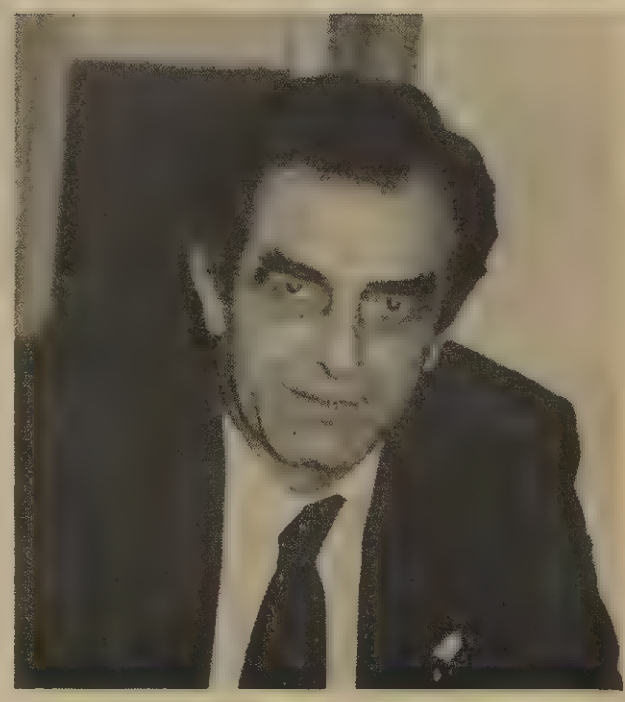

Nazif Kocayusufpaşaoğlu

Bütün bunlar 1985'in hiç de iç açıcı olmadığını göstermektedir.

Özalizm iflas etmiştir. Ekonomik liberalizm adı altında yürütülen müdahaleler, subjektif politikalar...

Bunları uygulayan ANAP, iktidarı ile birlikte çökecektir. □

Amerikan çiftçileri yoksullaşıyor

1984 yılını Amerika'nın oldukça başarılı kapadığı herkesin malumu. Son otuz yıldan bu yana ilk kez yüzde 6'nın üzerine çıkan ekonomik büyüme oranı, yüzde 4'ün altında bir enflasyon, tüm rakiplerini nakavt ederek zirveye tırmanan bir dolar, Reagan yönetimi için fazlasıyla memnunluk vericiydi. Ama bu başarının kimi sosyal kesimlerin yıkımı pahasına sağlandığı da bir gerçek. Son iki yılın canlanmasının en büyük kurbanları da çiftçiler oldu.

Birkaç rakam Amerikan tarımının içine düştüğü bunalımı sergilemek için yeterli. Çiftçilerin 1979 yılında 32 milyar dolara ulaşan toplam kârları, 1983'te son 14 yılın en düşük düzeyi olan 16 milyara geriledi. Bu arada, 1974'te 80 milyar dolar olan borçları da 1984'te 215 milyara tırmandı. 1981'de 44 milyarla rekor kıran tarım ürünleri ihracatı ise geçen yıl 38 milyar dolara düştü. Bu kötüye gidiş toprak fiyatlarını da düşürmekte gecikmedi. Bölgelere göre tarlalar yüzde 25 ile yüzde 60 oranında daha ucuza satılıyor. Geçenlerde **Washington Post**'da yayınlanan bir incelemeye göre, ABD'nin tarım ambarı olan Ortakuzey bölgesinde tarım işletmelerinin yüzde 40'ı iflasın eşiğinde bulunuyor.

Bu çöküşün nedenleri çeşitli. Amerikalı çiftçiler ilk darbeyi Carter'ın, Sovyetler Birliği'ne Afganistan'ın işgali nedeniyle uyguladığı tarım ambargosundan yediler. Reagan'ın geçen yıl ambargoyu kaldırması ise umulan iyileşmeyi getirmedi. Çünkü bu arada doların aşırı değerlenmesi Amerikan tarım ürünlerini uluslararası piyasada rekabet edemez duruma düşürmüştü Bu olumsuzluğa, ilk iki yılında Reagan'ın ekonomiye bilinçli olarak yaptırdığı soğuk duşun zararları ile yükselen faiz hadleri eklenince bunalım kapıya dayandı. Şimdi Amerikalı çiftçiler bolluk yıllarında yatırımlar için cesurca borçlanmalarının kefaretini ödüyorlar. İllinois, Iowa, Nebraska ve daha birçok eyaletin sakinleri artan işsizliği ve iflasları endişe içinde izliyorlar.

Ama henüz çilelerinin sonuna varmış değiller. Reagan, 1930'lardan beri çeşitli biçimlerde desteklenen tarımdan bu desteği çekmeyi planlıyor. 1981'de Amerikan vergi mükelleflerine 3 milyar dolara patlayan sübvansiyonların 1983 faturası 19 milyara ulaşınca, Reagan'ın sübvansiyon düşmanı ekibi artık bu savrukluğun devam edemeyeceğine karar verdi. Beyaz Saray'ın, dev bütçe açığını azaltmak için silahlanma harcamalarını kısmaktansa çiftçilerin boğazına çökmeyi yeğlemesi hiç de şaşırtıcı değil. □

IMF, Vietnam'ı cezalandırdı

IMF, 6 milyar doları bulan dış borçlarının taksitlerini aksatmaya başlayan Vietnam'a kredi vermeyi durdurdu. IMF'nin tarihinde ilk kez üye bir ülkeye böyle bir ceza uygulanıyor. Kamboçya'da işgal kuvvetleriyle direniş hareketleri arasında çarpışmaların yaygınlaştığı, Çin'in yeni bir "cezalandırma" harekâtının hazırlıklarını yaptığı bir dönemde gelirlerinin önemli bir bölümünü savaş harcamalarına ayırmak zorunda kalan Vietnam'da ekonomik güçlüklerin giderek arttığı gözlemleniyor. □

Enformasyon savaşı: "Nikaragua batıyor!" mu?

1974'te FSLN Somoza'ya karşı iç savaşı başlattığında kişi başına milli gelir 970 dolarken, 1983'te 500 dolar civarına düştü. Enflasyon oranı % 60. Kamu yatırımları keskin bir düşüş gösterdi, çünkü mali kaynaklar öncelikle kamu harcamalarının yarısını tutan savunma bütçesine ayrılıyor. Ülkenin dış ticareti büyük açıklar veriyor. Kahve ürününün bu yıl ancak yarısı toplanabilecek. Pamukta da öyle. Tarımsal işgücünün önemli bölümü silah altına alındı. Ülkenin dış borcu 1982'de 2.8 milyar dolarken 1983'te 3.8 milyara çıktı. Batı mali kaynaklarından artık kredi bulamıyorlar. Komünist ülkelerin yıllık yardımları 300 milyon doları aşıyor. Gerçi sağlık hizmetleri ve okur-yazarlık düzeyi gelişti ama, Somoza döneminde yalnızca beslenme bozukluğu olan ülkede artık açlık yaşanıyor.

ABD'nin en sadık destekçisi olan muhafazakâr İngiliz sermaye çevrelerinin sesi **Economist** dergisi, 2-8 Şubat tarihli sayısında veriyordu bu bilgileri. "Komünist yönetim"in ekonomik yönden de büyük tehlike içinde bulunduğunu, ABD'yle uzlaşmaya yanaşmazsa çok geçmeden çökeceğini açıklıyordu. Dergiye göre, kuzeyindeki Honduras'la güneyindeki Kosta Rika demokrasi içinde mutlu müreffeh iken Nikaragua komünizmin rezaletini yaşıyordu.

Tüm bu yorumlarına karşın, ABD'nin Honduras ve Kosta Rika'daki askerî-ekonomik varlığına, Nikaragua'daki rejime karşı silahlı saldırılar düzenleyen Kontralara mali-askerî desteğine de -sınırlı ölçüde- yer veriyor, "objektif gazetecilik" yapan dergi!

Ama "bir parça geçmişte kalmış" Nikaragua gerçeklerini ve ABD'nin saldırılarını hiç belirtmiyor: Evet, Somoza döneminde kişi başına milli gelir şimdikinin iki katına yakındı; ama ülke ekonomisinin % 60'ı Somoza ailesinin elindeydi ve halkın büyük çoğunluğunun kişi başına geliri, şimdiki düzeyin altındaydı. Milli gelir düşse de dağılımı düzeltilmişti. Beslenme sorununda da pek bir kötüleşme yoktu: Halk eskiden de büyük açlık içindeydi. Bu durumun sürmesi ise Sandinist rejimin başarısızlığının değil, CIA'nın bastırıp Kontralara dağıttığı Nikaragua ekonomisine "kolay ve etkili sabotajlar el kitabı"nın, CIA ve Pentagon uzmanlarınca eğitilip silahlandırılan ve büyük çoğunluğu Somoza'nın paralı askerlerinden oluşan karşı devrimci gerillaların "başarılarının" sonucuydu. Ülkenin yalnızca Doğu Bloku ülkelerinden destek görmesi ise Batı Avrupa'da birçok ülkede 1980 sonrasında Sosyal Demokratların iktidarı ABD yanlısı partilere bırakması; Latin Amerika'daki demokratik ülkelerin kendi büyük sorunları yanında ABD'nin baskı ve santajları nedeniyle çekimser kalmaları ve ABD'nin Nikaragua limanlarını abluka altında tutup yer yer mayınlamasıydı.

Yine de hükümetlerine karşın pek çok Batı Avrupalı, mali, teknik ve beden güçleriyle Nikaragua'nın varkalma savaşına destek oluyor. Dünya kitle iletişim ortamları üzerinde hegemonya kurmuş ABD ve Avrupa haber ajansı tekellerine karşı, dünya kamuoyunu doğru ve tam bilgilendirmek için uğraşanlar da Nikaragua'nın haklı savaşını destekleyenler arasında. Belirgin bir başarı kazanabildikleri, **Economist** ve benzeri yayınların üstü kapalı da olsa, dünyanın bu genç bağımsız ülkesine yönelik, ABD ve ABD güdümlü öbür güçlerden kaynaklanan saldırılara yer vermek zorunda kalmalarından anlaşılabiliyor.

Özgürlük ve bağımsızlık için her şeyiyle mücadele eden Nikaragua'nın bu savaşta güç anlar yaşadığı biliniyor. Bu güçlüklere karşın, yine de, düşmanları bile toplumsal alanda önemli başarılar sağladığını kabul ediyor. ABD'nin zorla ittiği bu can kavgasında ve ekonomik yıkımda Nikaragualılar ekonomik bunalımı doğal olarak ikinci planda düşünüyorlar. □

Yeni pazarlar için yeni dış politika

Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılma politikası, 1980'ler sonrasında ihracatta önemli bir gelişme sağladı. Özellikle dış müteahhitlik hizmetleri açısından bu gelişme umut verici oldu denilebilir. Ancak bu yükselme 1983'te başlayarak 1984 sonuna kadar devam eden bir düşüşe dönüştü. Dış müteahhitlik firmaları açısından bakıldığında 1980'de şirket başına ortalama 22.8 milyon dolarlık ihale miktarı düşerken, bu miktar 1983'te 5.1 milyon dolara, 1984'te ise 2.1 milyar dolara kadar geriledi.

1980'ler sonrası gerek Ortadoğu ülkelerine ihracat yapan, gerekse bu ülkelerde taahhüt işlerine giren firmalar için 1983'ün sonlarında başlayan gelişmeler yeni pazarlar arama gereğini ortaya çıkardı. Başta Enka olmak üzere büyük ihracatçı ve dış müteahhitlik firmaları Kuzey Afrika ülkelerini yeni bâkir pazarlar olarak gündemlerine aldılar.

Cezayir, Tunus ve Mısır dışında Malezya, Endonezya ve Pakistan da yeni pazar olarak düşünülen ülkeler arasında bulunuyor. Enka İnşaat ve Sanayi A.Ş.'de bir üst düzey yönetici Ortadoğu'da iş hacminin geçmiş yıllara göre çok daralmış olduğunu belirtirken, 1985 yılı hedeflerinin Kuzey Afrika ülkeleri ve özellikle de Tunus ve Cezayir olduğunu söylüyor.

Başbakan Turgut Özal'ın "Kim kimi kuvvetli öptü? Öptü mü, öpmedi mi? Özal'a sıcak mı davrandılar, soğuk mu?" gibi bir dizi tartışmalara da konu olan Cezayir gezisinin amacı, Özal tarafından "geçmişte yapılan bir hatanın düzeltilmesi ve ziyaret" olarak açıklandı. Ancak Türkiye'nin diplomasi tarihinde atılan bu olumlu adım gerçekte Cezayir pazarını açacak bir anahtar olarak düşünülüyor. Fakat NATO üyesi olan Türkiye'nin ilişkileri düşünülürse bu anahtarla Cezayir'e girmek o kadar da kolay olacağa benzemiyor. Çünkü "Üçüncü Dünya"nın radikal üyesi Cezayir'le Türkiye'nin ilişkilerinde tek sorunun geçmişte yapılmış bir "hata" olduğunu düşünmek oldukça güç görülüyor. Eğer Türkiye daralan Ortadoğu pazarından Cezayir'e ve Cezayir kanalıyla "Tarafsızlar"a yönelmek istiyorsa, kendi diplomasi tarihinde attığı radikal adımı bütün dış politikasında da atmak gibi bir zorunlulukla karşı karşıya kalabilir. Özal'ın Cezayir ziyaretinde ortaya çıkan ve hiç hesap etmediği Polisario sorunu bile Türkiye'nin Kuzey Afrika politikasını gözden geçirmesini gerektirebilir. Türk dış politikasının vahim eksikliği, ilişkisini "bir türlü" geliştirmek istediği belirli bir ülkenin içinde bulunduğu politik konjonktürü değerlendirecek bölgesel politikalar düşünmekteki yetersizliğidir. □

Apartman toplantısı ve diplomasi

SADIK ÖZBEN

Apartman toplantısı gibi toplantılara gitmekten hiç hoşlanmam, gitmem de. Toplantı sonucunu nasıl olsa kapıcı getiriyor ve bu sonuç değişmiyor: bilmem ne için şu kadar daha fazla para vermemiz gerekiyor. Fakat bu seferki toplantıda eviçi baskılarla karşılaştım, ''ille git'' diye.

Kalorifer yanmıyor, çünkü kazan delinmiş. Bizim katlara su çıkmıyor, onun için de donuyoruz. Nejla beni Büyük İskender mi sanıyor, Metternich gibi diplomatik deha mı sanıyor, bilmiyorum. Toplantıya gidip kaloriferi yaktıracağım kanısında. Aslında ''kanısında'' filan değil: mesele benim evin işlerine sahip çıkmam. O toplantıya katılacağım, böylece evin sorumluluğunu paylaşacağım, bu birincisi. Sonra, tabiî benim bu çabam hiçbir sonuç vermeyecek ve kalorifer yanmayacak, o zaman da beceriksizliğim kanıtlanacak, bu da ikincisi.

İşte bu koşullarda toplantıya katıldım. Ve tabiî bir yaşıma daha girdim. Apartman toplantısı, Polonya Paylaşım Savaşları gibi bir atmosferde geçiyor. Hani Fransa Polonya'dan toprak alacaktır, onun için İngiltere'ye karşı Hollanda'ya filan tavizi verir. Rusya buna karşılık Prusya'yı tavlamaya çalışır ve Avusturya'ya karşı falanca tavrı geliştirir.

İşin diplomasi yanı böyle. Meğer bizim apartmanda yoğun bir politika ortamı varmış. Herkes herkese karşı ve ittifaklar süratle değişiyor. Üst kattaki komisyoncu, üst katlarda kalorifer yanmadığı için yakıt parasını ödememiş ve üstelik karşısındaki daireye yeni taşınan kadın berberini de ikna edip, onun da para vermemesini sağlamış. Yakıt parası ödememiş tek kiracı olmak istemiyor çünkü. Onun derdi, beni de aynı ittifaka sokmak. ''Ödersen enayisin, hem de hepimize zararın dokunur'' temasını işliyor, üstü kapalı, daha doğrusu yarı kapalı bir dille. Özellikle alt kattaki Musevi kiracı bu durumdan çok tedirgin. ''Böyle para ödememek durumları olmamalı,'' diyor; yan yan da bana bakıyor. ''Ortak mesuliyet'' gibi bir yüce tema da onun ağzında. Apartman yöneticisi paraların ödenmesini istiyor; ama toplantı, onun dairesinde daire de alt katta olduğu için kalorifer yanıyor ve ev sıcak. Bu konuda çeşitli espriler yapılıyor. O zaman yönetici fazla dayatamıyor. Bizim alt kattaki kadın, pratik çözüm öneriyor: .''palanga yapmalı'' diyor. Yani tavan arasına bir makara konacak, kapıcı gece su gelince varili doldurup halatla yukarı çekecek. Bu pratik öneri fazla rağbet görmedi. Çoğunluğun inancı, palanganın işlemeyeceği, kapıcının tavan arasındaki varilleri kovayla doldurması gerektiği yolunda. Bu konuda tek net itiraz, kapıcının kendisinden geliyor. Bürokrat komşumuz, kapıcıyı eğitiyor: ''Bak evlâdım, bu apartmanın ısınması senin vazifen. Şimdi düzen böyle. Ben koskoca adam, nasıl dairede âmirimin karşısında selâm çakıp 'başüstüne, efendim' diyorum; sen de bu suyu taşıyacaksın.'' Bu arada apartman tarihinin çelişkileri meydana çıkıyor. Kapıcıya, bir vakitler Genel-İş'e girmeyi düşünüp taşındığı hatırlatılıyor. ''Biz seni hep hoş gördük, sen de şimdi suyu taşı'' deniyor.

Kapıcı bunu kabul etmeksizin gitti. Komisyoncu ile yönetici birbirlerini ne kadar sevdiklerini söyleyerek birbirlerine hakaret ettiler. Binada oturmayan ve apartman işleriyle ilgili olmayan mal sahibinin aslında iyi bir insan olduğunu söyleyerek ne kadar aşağılık olduğunu anlattılar. Halkçılık ve toplum sevgisi, din ve iman sorunları üzerinde durdular. ''Müslüman adam''ın ne yapacağı ve ne yapmayacağı tartışıldı. Yönetici bu tiradların arasında ''Herkes kapıcıya şunu yap, bunu yapma derse ben bu işin içinden çıkamam,'' dedi. Bunun üstüne, o zamana kadar ağzını açmayan (yani, benden başka) tek adam söz alıp kapıcının akşam servisini kaldırmasından ötürü kendisinin ne yaptığını anlatınca kastedilenin o olduğunu anladım. Demek o da bir tarafmış. Olay gerçekten Polonya Paylaşım Savaşları niteliğinde. Orada, bütün o çıkarları birbiriyle çelişen devletlerin üzerinde anlaştığı tek bir nokta vardı: Polonya'ya toprak bırakmamak. Bizim apartmanda da kiracıların üzerinde anlaştığı tek konu var: kapıcıyı sallandırmak gerekiyor.

Yöneticimiz, içkici bir adam. Laubali hareketlerinden, şakalarından hiç hoşlanmıyorum. Bütün apartman beni soğuk adam, kibirli bellemiş. Ama bu olup bitenler, konuşulanlar arasında buz gibi donup kalmaktan başka ne çarem olabilir?

Toplantıdan eve döndüğümde Büyük İskender bir yana, Kartacalı Anibal bile olamazdım. ''Peki, sen bir şey söylemedin mi?'' diyor, Nejla. Hayır, söyleyemedim. Ne söyleyebilirdim? ''Halbuki her zaman ne güzel söylersin,'' diyor Ayşe. Bu yumurcak beni sahiden beğeniyor mu, dalga mı geçiyor, bazen anlayamıyorum. ''Yani yanmayacak mı kalorifer?'' diye Nejla üstüme gelip duruyor. Sanki benim sorumlusu. ''O halde biz de para vermeyelim.'' Tamam, zaten biliyordum buraya geleceğini. ''Nejla, ben bu tip adamlarla, o yöneticiyle, aşağıdaki mösyö bilmem neyle, para veririm, veremem, böyle tartışmalara giremem, biliyorsun bu benim kişiliğime aykırı.'' ''Peki, ben mi söyleyeyim, ben mi gideyim toplantıya?'' ''Ben de gelebilir miyim?'' diyor Ayşe.

''Bak, mantıklı konuşalım, Nejla,'' diyorum. ''Benim elimden bir şey gelmiyorsa, sen bir şey yapılacağını iddia ediyorsan, o zaman sen git toplantıya.'' ''Sen zaten ne zaman 'mantıklı konuşma' desen, benim haksız senin haklı olduğun demektir bu.'' Şimdi gerçekten, bazen Nejla'yla mantıklı bir şekilde konuşma imkânı kalmıyor.

Ama ikinci kere gitmek gene bana düştü. Niye ikinci kere diyeceksiniz. Efendim, birkaç gün sonra su geldi, üst kata da çıktı. Ve kalorifer yandı. Ama birkaç gün. Sonra gene söndü. Gene bizim elektrik sobaları başladı yanmaya. Tabiî gene sigortalar atmaya başladı. Çünkü kiracılar yakıt parası ödememiş, onun için kömür alınamamış. ''Bak, sen yakıt parası vermeyelim diyordun, oysa şimdi onun için kalorifer yanmıyor,'' dedim Nejla'ya. ''Sonuç olarak yanmıyor,'' dedi. ''Sen verdin, gene yanmıyor. Şimdi bir de elektrik parasının ne geleceğini düşün.'' Bu keresinde Nejla'yla mantıklı konuşmaya kalkışmadım.

Meğer ilk toplantımız, bir uygarlık arıtıymış. Polonya Paylaşım Savaşları tarihte kalmış, 1939 yılında Almanlar Polonya'ya girmişti bu seferinde. Ve savaş başladı. İnsanlar gene birbirlerini ne kadar sevdiklerini ve saydıklarını anlattılar ve artık merhabalaşma imkânları koptu. Yönetici istifa etti ve çekip gitti (bu sefer bir başka dairedeydik). Bunun üstüne bir büyüğü götürmüştür. Ben bu sefer kesinlikle ağzımı açamadım, sadece birkaç kere, ''Beyler, beyler, yapmayın,'' dedim. Bir de sigaramın ateşini bacağıma düşürmüşüm, elim ayağım titrerken. Para vermeme kampanyasını başlatan komisyoncu ile dairesinde toplandığımız emekli öğretmen yeni yönetici seçildi. Ben eve girer girmez buzdolabına yönelip kendime bir içki doldurdum. Nejla bir baktı, bir şey demeden yün örmeye başladı. Ayşe soru sormaya hazırlanırken, ''Senin yatma vaktin gelmedi mi?'' dedim. Gelmemişti galiba, ama galiba kötü bir ses çıkardım ben de; Ayşe gidip yattı.

Şimdi bekliyoruz. Havaların ısınma ihtimali var. Kazan yaza tamir olacakmış. Kimbilir kaça patlayacak. Velhasıl, canım çok sıkkın.

Not: Bu kalorifer patırtısı içinde söz verdiğim tatil yazısını gene düşünemedim, bu ruh haliyle. Ama mutlaka yazacağım bu yazıyı: Gazeteci Osman Balcıgil zaten başımın etini yiyor ''söz verdin, yaz'' diye. Bir de mektuplar sorunu var. Mektuplar alıyorum, bunlara cevap vereceğim, bir formülünü arıyorum. Mantıklı bir düzen içinde hepsine çözüm bulacağım. □

GENÇLİĞE NASİHAT

NUSH İLE USLANMAYANI ETMELİ TEKDİR

Gençler tribünde

Zaman: 11 Şubat saat 10.00. **Yer:** İÜ Fen Fakültesi Konferans Salonu. **Konu:** 1985 Uluslararası Gençlik Yılı Açılış Töreni. **Katılanlar:** Ön sırada protokol, onun arkasındaki üç beş sırada öğretim üyeleri, arka sıralarda üniversite öğrencileri, balkonlarda lise öğrencileri (Durum hiyerarşiye uygun).

Dersleri tatil edilip törene çağırılan öğrenciler, daha çok değişiklik merakıyla salonu doldurmuşlar. Sunucu önce kutlama telgraflarını okuyor. Sırasıyla: Turgut Özal (Başbakan), Vehbi Dinçerler (MEGS Bakanı), Sedat Celasun (**Konsey** üyesi) ve birkaç bakan daha... (Burada hiyerarşiye uygunluk var mı yok mu pek bilemiyorum).

İlk konuşmacı olarak **İÜ Rektörü Cem'i Demiroğlu** geliyor. Ve gençlik yılının ilkelerini aslına uygun olarak **barış, katılım** ve **gelişme** olarak açıklıyor. Bunu, daha sonra konuşan Vali Nevzat Ayaz da teyit ediyor. Böylece her ikisi de MEGS Bakanı Sayın Vehbi Dinçerler'le ters düşüyor (çünkü prensipler **huzur, iştirak** ve **gelişmeydi**) ve sözcük düzeyinde de olsa barış allerjileri olmadığını göstermiş oluyorlar. Ayrıca Rektör ''gençlerin aktif katılımı'' diyor. ''Hadi hayırlısı'' diyoruz biz de... Çünkü iki tür faaliyet planlanmış. Birincisinde uzmanlar, öğretim üyeleri gençlerin sorunlarını tartışacaklar, çözüm yolları önereceklermiş. İkinci tür faaliyetler ise ''spor, yarışmalar, turnuvalar'' imiş ki gençlerin aktif katılımı bu tür için gerekiyormuş. Bu da bir şey tabiî.

İkinci olarak **Vali Nevzat Ayaz** kürsüde. O, başka bir açıdan yaklaşıyor konuya. Devletin doğrudan adamı olarak. ''1968'lerde Avrupa'da masum öğrenci istekleri gibi başlayan anarşi ve terör olayları maalesef Türkiyemize de **sıçramıştır**''. Ve bu sıçrama sonucunda ''Cumhuriyeti ideolojik amaçlarla ve uyuşturucu ile saptırmak isteyenler karşılarında Atatürk gençliğini bulmuşlardır''. Şimdi de bu Atatürk gençlerinin **''tanışmalarını** ve **eğlenmelerini** amaçlayan faaliyetler düzenlenmiştir''. Ulaşım, yurt, uyuşturucularla mücadele vaatlerinden sonra **''arzuladığımız ideal gençliğin yaratılması için vesile olacak olan gençlik yılı hepinize kutlu olsun''.**

Ve sıra merakla beklenen, **gençlik adına** konuşacak olan (kimin, nasıl seçtiği önemli değil), Edebiyat Fakültesi öğrencisi, Cerrahpaşa Tıp Psikiyatri Profesörü Adnan Ziyalar'ın kızı **Neylan Ziyalar'a** geliyor. Atatürk'ün armağanı bayrağı selamlayarak konuşmasına başlayan Ziyalar, ''gelecek endişesi olan gençliğe **sahip çıkılacağına** inanıyoruz''... ''İçtenlik ve iyiniyet ile toplumun bize vereceği görevlere hazırız, hoşgörü ve güven bekliyoruz'' diyor. Öbür konuşmacılar on dakika dolaylarında konuşurlarken, Ziyalar, kürsüde otuz saniye kalıyor. Ana bu kadar genç katkısı yeterli görülüyor.

Son olarak İÜ Çok Sesli Korosu ilk konseri başlıyor. Koro, Beethoven, Schubert, ''Dağ başını duman almış'', ''Yaşa Atatürk''ten sonra ara veriyor. Şef ve aynı zamanda çok sesli düzenleyicisi Serdar Öztürk, seyircilere dönüyor ve diyor ki: ''Şimdi çok önemli bir parçaya geldik. Gurla ifade ediyorum ki **hiç kimse davranmadan, gayet atik davranarak** bir 'Dünya Gençlik Yılı Şarkısı' gerçekleştirdik. Ünlü şairimiz Turhan Oğuzbaş bir destan yazdı, ben besteledim. Ancak zaman kısa olduğu için ilk kıtayı besteleyebildim. İnşallah 19 Mayıs'a yetiştireceğim''. Dönüyor ve koro:

Biz Atatürk gençleriyiz (2 kez)
Her sabah büyür yüreğimiz
Mustafa Kemal'e ulaşır sesimiz
19 Mayıslardan 30 Ağustoslara
Dağ dağ deniz deniz
Biz Atatürk gençleriyiz (4 kez)

Biz Atatürk gençleriyiz
Yıldırımın hızıyız
Tarihten sonralara uzayan yıldız yıldız (4 kez)

Ozan ONUR

TEKDİR İLE USLANMAYANIN HAKKI KÖTEKTİR

Sevgili Alaettin Usta ile bu röportajı, elsanatları üstüne bir dizinin bir parçası olmak üzere yapmıştık. Yayımlanamadan, Alaettin usta kendi isteğiyle bu dünyadan ayrıldı. Hastalığın ezikliğini taşımak istemedi belli ki. Durmuş oturmuş, olgun bir insandı. Paniğe kapılarak değil, düşünüp tartarak vermiş olmalı bu kararını. Böylece, bir sahici insanı daha kaybettik.

Yayımı gecikmiş bir röportaj

"Zerafetin, inceliğin hocası yok"

MURAT BELGE

İstanbul'da, Beyazıt'taki Bakırcılar Çarşısı'nda, eski bakırcılık sanatını sürdüren kimse yok gibi. Eskiden halkın günlük işlerinde kullandığı bakır eşya şimdi Kapalıçarşı içinde, genellikle Bedesten'de, süs eşyası olarak zenginlere satılıyor. Şimdi süs eşyası olan bu bakırları kullanmış olan "sıradan" insanların şimdiki çocukları ise Bedesten'de değil de, Çarşı'nın her yerinde satılan zevksiz, kimisi sedefli, tuhaf bakır süs eşyalarını alıyor.

Kapalıçarşı'ya sırtını dayamış bir dizi dükkândan, üniversiteye yakın uçta, sondan ikinci dükkânı işleten Alaettin Usta, eski bakırcılığın ve eski el sanatları ustalarının ruhunu yaşatan birkaç kişiden biri. Aynı zamanda antikacılık yapıyor. Küçücük dükkânda yok yok. Tavandan sarkan yüzlerce kap kacağın içinde ayrıca binbir çeşit incik boncuk duruyor. Alaettin Usta'nın çeşitli şaşırtıcı özelliklerinden biri de, bu kap kacak içinde neyi nerede bulacağını hatırlaması.

Alaettin Usta 69 yaşında. Doğum yılını 1331 olarak söylüyor, İstanbul'a kırk yedide gelmiş. Bakırcılığa doğduğu yer olan Maraş'ta başlamış. Bilindiği gibi Maraş, Türkiye'de bakırcılığın geleneksel merkezlerinden biridir. Hem çevresine, hem de daha uzaktaki büyük şehirlere mal verir.

Alaettin Usta ve eski zenaatçı ruhu

Alaettin Usta bu işe on beş, on altı yaşlarında başlamış. İlkin evinde çalışıyormuş. Maraş çarşısında Abdurrahman Usta derler, bir bakırcı ustası varmış. Alaettin Usta'dan bir yoğurt bakracı istemiş. Alaettin Usta da bakracı yapıp götürmüş, tam da adam, akşam vakti, dükkânın kepengini indirmeye hazırlanırken, "Eline alıp şöyle bir baktı, 'yarın sabah geliverir de konuşalım,' dedi. Ama ben, Abdurrahman Usta'nın bakracı beğenmediğini sezdim. O oradayken bakracı komşu dükkâna bıraktım, ama o gidince aldım, gece evde sabaha kadar bakraç üstünde çalıştım. Sabah gene erkenden komşu dükkâna bıraktım, Abdurrahman Usta gelince, sanki bütün gece bakraç orada kalmış gibi komşudan alıp getirdim. Adam bakracı eline aldı, şaşırdı, şöyle bir gözünü oğdu. 'Ben akşam bunu farketmemişim yahu, güzel olmuş,' dedi. Bana da bir paça ısmarladı. Paçayı içtik, 'Bir tane daha içer misin?' dedi. 'İçerim,' dedim. 'Sen bundan sonra bana iş yap,' dedi Abdurrahman Usta. Yanındaki dükkân boştu. Onu da bana tuttu. Böylece işe başladık."

"Eski zenaatçılığın ruhunu sürdürmek"ten benim anladığım şey bu hikâyede var: Çünkü bu iş yalnız bir sanat, hüner işi değil, aynı zamanda bir **ahlâk**. İşi yapan adamın, yaptığı işe karşı duyduğu **sorumluluk**. Yaptığı işin istediği gibi olup olmadığını o kendisi biliyor, başkaları beğense de o görüyor eksiğini, yanlışını. Ve bunları gidermedikçe içi rahat etmiyor. Bu bir iç disiplin sorunu. İşte bu iç disiplin, toplumca büyük ölçüde kaybettiğimiz bir erdem.

Bir insan, bir serüven

Alaettin Usta'nın İstanbul serüvenini kısaca özetleyelim. Sözü geçen Abdurrahman Usta ile bir yıl çalıştıktan sonra kendi işini kurmuş. Derken ortağı İstanbul'a, Balat'a gelmiş, ardından Alaettin Usta da buraya taşınmış. On yıl süreyle, Beyazıt'taki bakırcılara leğen üretmiş. Şimdi elinden bunca ince iş gelen bir insanın bu kadar zaman tekdüze bir biçimde leğen gibi basit bir şey yapmış olması bana şaşırtıcı geliyor doğrusu. Ama düşününce, el sanatlarında yadırganacak bir şey değil bu. Alaettin Usta'nın uzun süren bir çıraklığı, bir usta yanında uzun bir öğrenme süreci yok. Ama bu monoton leğen işinde çekicini istediği noktaya, istediği hızda vurmayı vb. öğrenmiş olabilir. Elinin dakikliği, piyanistin egzersis yapması gibi, bu dönem boyunca iyice gelişti her halde. 1957'de Alaettin Usta Beyazıt'a, şimdiki dükkânının karşısında bir yere taşınıyor. Bundan yaklaşık on yıl sonra antikacılığa da başlıyor.

Bir süre içinde, örneğin Eczacıbaşı'na ilâç yapmak için büyük kazanlar üretmiş. Daha önceleri bunlar Avrupa'dan ithal edilirmiş. İlginç kişilerle karşılaşmış (kimi tanınmış müşterilerini de o tanımıyor. Örneğin bir gün ben dükkânında otururken Gülriz Sururi gelip bir terazi aramıştı). Ünlü zengin Rockfeller'le tanışıklığı zamanın gazetelerine de geçmiş. Çok nadide bir burma Bektaşi paşa mangalı varmış o sırada elinde. Rockfeller buna talip olup iki milyon vermeye kalkmış, satmamış Alaettin Usta. Onun yerine güzel bir kurna taşı satmış Rockfeller'e. Mangalı aslında bedava vermeye hazırmış, Türkiye'de bir sanat eseri olarak değerlendirilmesi koşuluyla. Bir ara bizim yetkililer İran'a armağan etmek için mangalı istemişler, gene vermemiş.

"Duygu gerek"

Alaettin Usta'nın başlıca özelliği, kullanılmaz şeyler yapması. Adam boyunu geçen mangal, adam boyunda ibrik, hiçbir kapının kaldıramayacağı boyda kilit vb. Bu onun, ustalığını göstermesinin bir yolu. "Para için yapmıyorum bunları," diyor. "Yeni nesillere elle nasıl iş yapılır, örnek olsun diye çalışıyorum." Onu tanıdıkça, bu sözlerin gerçekten doğru olduğunu anlıyorsunuz. Antikacılıktan, tamircilikten kazanıyor geçimini, oturup sevdiği işleri yapıyor. Fotoğrafı görülen cezveyi yaptığı sürece izledim Alaettin Usta'yı. Yapıyor, beğenmiyor, düşünüyor, değiştiriyordu. "Sanatıma hızlı aşkım vardır. Çoğu gece uyumayıp yapacağım işleri düşünürüm."

Bu aşkı biraz açıklamasını istiyorum, her türlü aşkın kolay açıklanmazlığını bilsem de. Şöyle diyor: "Aşk olması için duygu gerek. Duyguyu duyduktan sonra aşk gelir. Aşk var, ama iş olmuyor, demek ki duygu eksik. Ya da duygu yol bulamıyor."

Ve gene o adlandıramadığı iç sezgiye, disipline bağlıyor: "Zerafetin, inceliğin hocası yok."

Bunlar soyut şeyler, alabildiğine. Alaettin Usta, kitapların soyut dünyasında yetişmemiş bir insan olarak, bu soyutluğu kendi fiziksel çevresinin somut terimleriyle anlamlandırmaya çalışıyor. Örneğin bir politik ilke sorununu, dükkânındaki eşyalardan örnekler vererek anlatabiliyor. "Enflasyon"u anlatmak için bulduğu örnek her gün elindeki bakırdan şu kadar gramın eksilmesi vb. Bu "duygu" konusunda da öyle:

"Abdurrahman Usta hikâyesinde, bende bu duygu olmasaydı, gidip eve uyusaydım, ne paça yiyecektim, ne dükkânım olacaktı."

"Duygu" kavramıyla anlatmaya çalıştığı o soyutluk ve yediği somut paça. Edindiği sanattan, vardığı yerden söz etmiyor da, "duygu"sunun somut karşılığı olan iki tabak paçayı hatırlamadan geçemiyor. Bu soyutluk ve bu somutluk Alaettin Usta'nın dünyasında uyumsuz değil, anlamlı bir şekilde yanyana varolabiliyorlar.

Dünyanın, Türkiye'nin bugünkü durumuna geliyoruz. Alaettin Usta gibi insanların da artık bir antika eşyaya benzediği, değerlerin ucuzladığı, incelmiş zevkin bir lüks olduğu bugünkü dünyaya. Alaettin Usta'nın teşhisi kesin: "Taş devri, tunç devri, şimdi piç devrine geldik." Fatih'te, Usta'nın her akşam gidip yemeğini yediği kebapçıdayız. Bu konuşmadan sıkılmamış olmalı ki -diye ben seviniyorum- günlük istihkakı olan yarım küçük rakıya bir de duble ekliyor. Zevkin, ölçünün kalmaması üstüne çeşitli hikâyeler anlatıyor. Alaettin Usta'nın yapmacık bir alçak gönüllülüğü yok. Kendi değerini biliyor, yelek cebindeki saatının iri baklalı zincirinin geçtiği göğsünü, başını dik tutuyor. "Altmış yıllık Cumhuriyet tarihinde benim gibi iş yapan çıkmadı," diyor. "Ama bu yaptığım işten dolayı kimseden ciddi bir takdir almadım. Yiğidi tutmak ona manevi gıda vermektir, bu verilmezse söner o." Bence de hakettiğini bulmamış bir sanatçı Alaettin Usta; neyse ki, sönmemiş. Dış dünya ona hakettiği manevi gıdayı vermese de, sanatıyla kişisel ilişkisi var. Burada kendine duyduğu güvenle kendini yaşatabiliyor, gerekli gıdayı, işiyle doğrudan doğruya ilişkisinden alabiliyor.

"Zerafetin, inceliğin hocası yok." Gerçekten. □

Muazzez Abacı
Kendi müziğimizi sürdürmek istiyorum

Özümüz Osmanlı İmparatorluğu'nda. Osmanlı tarihinde hoşlanmadığımız veya üzüldüğümüz birçok şey olabilir. Ama bu tarih bizim tarihimiz. Hani arabanın ön tekerlekleri nereye çekerse arka tekerlekleri de oraya gider. Bizi yönlendiren ön tekerlekler işte bu tarih.

— *Sanat Olayı* dergisindeki konuşmanızda Türk müziğinin neo-klasik dönemini sevdiğinizi söylüyordunuz...

— Evet, onlar bize, bizim kuşağa daha çok hitap ediyorlar. Bize ninni söyleyen şarkılar bu dönemin şarkıları. Hani ilkokulda önce büyük harflerle A-B-C'yi öğreniyoruz, sonra küçük harfine, el yazısına geçiyoruz; işte bu ilk A-B-C gibi, neo-klasik dediğimiz dönemin şarkıları.

— Neo-klasikte bir duyarlık var, bu da belirli bir ortamın içinde şekillenmiş bir duyarlık. O zamanın İstanbul'unu düşünün, çok daha sakin, yarı-kentli hayatını. Ama seksenlere geldiğimizde, sizce bu duyarlığa uygun bir ortam kaldı mı?

— Bence bu duyarlık bugün de var. Ama tabiî bu duyarlığın istismarı da var. Türkiye'de hep bir yerlere tırmanmak, bir yerleri aşmak isteyenler olmuştur. Bunun için kolay yoldan gitmeyi seçenler olmuştur. Her dalda görüyoruz böyle örnekleri. Ama öyle olmayanlar da var. Örneğin bestekâr arkadaşlar —ama "arkadaşlar" demem gerekiyor besteciler için, çünkü ben onların öğrencisiyim, evlâtları gibiyim desem daha doğru— evet, örneğin bestecilerde var bu duyarlık...

— Ben de tam buraya gelmek istiyordum: bugünün bestelerinde siz o neo-klasik duyarlığa yakın bir şey bulabiliyor musunuz?

— Genel olarak evet, ama tek tek şarkılara, bestelere saplanmamalı. Tabiatın birbirinden ayrı günleri gibidir besteler, bakarsınız arada bir yağışlı bir gün de olur. Ama genel olarak bu duyarlık bugünün bestecilerinde de var.

Arabanın ön tekerlekleri nereye çekerse

— Sizce Türk müzik geleneğinde bir süreklilik mi var, bir kopma mı? Örneğin biz şimdi Dede'nin Kâr-ı Nev'ini geleneğin büyük eserlerinden biridir diye dinliyoruz; sonra öğreniyoruz ki Dede bunu bestelediği için Batı müziğine taviz verdiğini düşünmüş, küsüp Mısır'a gitmiş. Demek ki Kâr-ı Nev, Dede'ye göre gelenekte bir kopma. Oradan demin konuştuğumuz neo-klasik döneme gelince, bu da bir kopma gibi görünüyor. Yesari Asım, Selahaddin Pınar dönemi bambaşka. Şimdiki müzik gene başka. Benim öğrenmek istediğim, sizce duyarlıkta geri dönülmez bir kopma ânı var mı, yoksa bir süreklilik mi var?

— Ben kendimi hep o geleneğin, duyarlığın içinde buluyorum, orada hissediyorum. Yeme içme gibi bir şey, oradan besleniyoruz. Özümüz Osmanlı İmparatorluğu'nda. Osmanlı tarihinde hoşlanmadığımız veya üzüldüğümüz birçok şey olabilir. Ama bu tarih bizim tarihimiz. Hani arabanın ön tekerlekleri nereye çekerse arka tekerlekleri de oraya gider. Bizi yönlendiren ön tekerlekler işte bu tarih. Ben çok milliyetçiyim. Bunu derken, özümüz Selçuklu mudur, Hunlar mıdır, sorunun burasına bakmıyorum. Bunlar zaten çok karışık sorunlar. Ama bize özgü, geçmişten gelen çok güzel bir müziğimiz var. Bu müziği hissedebiliyorum. Dedemden bana kalan müziği seviyorum, bu müziği savunmak istiyorum.

— Benim kişisel kanım, gelenekte çok önemli kopmalar olduğu. Olduysa, bunun müzik dışı, tarihten gelen nedenleri de olmalı. Örneğin genel olarak modernleşme, kentleşme vb. Yarı köy yapısında İstanbul'da, konakta, bahçede meşkedilen müzik bugünün koşullarında varolamazdı. Şimdiki iletişim araçları, değişmiş ihtiyaçlar, değerler düşünülürse... Geleneksel Türk müziğinin kentleşmeye direnemediği, kentleşme sonrası etkilerin de müziği bozduğu söylenebilir mi sizce?

—.Söylenecek çok şey var. Şu anda aklıma gelen bir konu, folklor. Halk müziği ile klasik Türk müziğini birbirinden iyi ayırmak gerekiyor. İkisine de sahip çıkılmalı, ikisi de yaşatılmalı...

— Olduğu gibi mi muhafaza etmeli?

— Evet. Şimdi halk müziği elbette temeldir. İşin özü oradadır. Ama bir de oradan doğmuş klasik müzik vardır. Bu ikisinin arasında macun gibi çirkinlikler yapmamak gerekir...

— Arabesk gibi mi?

— Evet, arabesk gibi. Orada, bu iki gelenek arasında zorlama bir birleşme aranıyor.

— Bu gelenek konusunda size rahat vermeyeceğim, Muazzez Hanım. Bakın, bir örnek daha: eskiler, kadın sesinin Türk müziğini bozduğunu bile söylerlerdi...

— Evet, yetmez derler.

— Belki biraz da dinî kökeninden ötürü. Yani, katı gelenekçi açıdan bakıldığında bu bile bir bozulma sayılmalı. Oysa bugün alaturka dediğimiz müziği en çok Müzeyyen Senar, Safiye Ayla gibi kadın şarkıcılar yaygınlaştırdı. Peki, gelenekçi açıdan bakmıyorsak, sürekliliği hangi gerekçelerle savunacağız?

— Bu bir sevgi meselesi, bağlılık meselesi.

— Bugün söylediklerinız kaç makamdandı?

— Aşağı yukarı bütün makamlarda gezdik.

— O zaman şunu sorayım. Bu müzikte taksimin de önemli bir yeri vardır. Gelenekte, söylenen şarkı kadar ara taksim de zevkle dinlenirdi. Oysa şimdi insanlar sev-

Muazzez Abacı'nın

Alaturka müzik, acılı bir müziktir. Arada neşeli şarkıları olsa da, ağırlığı hüzün üstünedir. Herhalde hayatın bütününden süzülmüş, ama simgesel olarak aşk üzerinde odaklaşmış bir çaresizliği dile getirir. Alaturka müzik böyle olunca alaturka söyleyen şarkıcıya da acı yaraşır. Gerçi günümüzde böyle olmayan, çok daha şen şakrak görünüşlü, ama gene de bir hayli ünlü ve popüler şarkıcılar var. Ama onlar geçmişten günümüze gelen alaturka duyarlığının dışında şarkıcılar. Türk müziğinin has dinleyicileri tam da kendilerinden sayamıyor o tip şarkıcıları. Alaturkanın alaturka olduğu, belirli bir hüzün yoğunlaşması kıvamı var ki, dinleyici ancak bir tür şarkıcıyla o eşiğin ötesine adımını atabiliyor.

Muazzez Abacı günümüzde dinleyicilerine bu eşiği atlatabilen alaturka şarkıcıların başında geliyor. Hem müzik alanı içindeki yeteneği, hem de topluma sunduğu imaj onu bu konuma getiriyor. Müzik bakımından Muazzez Abacı geleneksel alaturka duyarlığın tam içinde. Bu duyarlık son yirmi otuz yıldır bir hayli karışmış durumda. Ellilere kadar bilinen müziğin bugünkü bestelerde devam ettiğini söylemek bir hayli güç. Ama olabildiği kadar, bir sanatçının bu geçmişle bağ kurabildiği oranda, Muazzez Abacı o geçmişin belirleyiciliğini yaşıyor. Türk müziğinin Avni Anıllar ve Yusuf Nalkesenlerle başlamadığının, bir zamanlar Hacı Arif Bey ya da Şevki Bey gibi bestecilerin yaşadığını çok iyi biliyor. Ama yenilerin şarkılarını da aynı şevk ile söylüyor. Bu mülakatın yapıldığı gün, ölüm yıldönümü olduğu için, Selahattin Pınar'dan söyledi. Bir zamanların Sabite Tur'u gibi değil, ama bugünün her şarkıyı aynı soğuk biçimsellikle söyleyen şarkıcıları gibi de değil. Üstat dinlemiş olsa, sanırım duygulanırdı.

Abacı'nın geleneksel Türk müziğiyle, daha doğrusu Türk müziğinin geleneğiyle ilgisi düşünsel, bilgi düzeyin-

Zeki Müren Çakıl'ı ziyarete gelince Muazzez Abacı onu da sahneye davet etti.

dikleri bir şarkıcıyı dinlemeye geliyor, taksim filan istemiyor. Hep aynı konuda ısrar ediyorum: bu gibi örnekler geleneğin kopmaya uğradığını, bütünlüğün bozulduğunu göstermiyor mu?

— Doğru, çünkü eleman kıt şimdi. Eskisi gibi insan yetişmiyor ve bu da çok üzücü bir şey. Ama bu da sonunda devlet konusunu getirir, eğitim konusunu getirir. İnsan yetişmiyor dedik ama, memlekette yetenekli insan çok. Bu yetenekler eğitilemiyor. Bu çaba neden bir kişiye, birkaç kişiye düşsün. Bu bir devlet politikası olmalı, okulda bu müziğin eğitimi yapılmalı. Başka müzik türlerinde yetişmiş arkadaşlarımız, birçok yabancı parçayı aranje etmiş. Türkçeleştirmiş ve bunları yaygınlaştırmış. Bunların da başımızın üstünde yeri var. Ama, bizim alanda iyi bir taksim geçecek eleman bulmak zor, çünkü eğitime gereken değer verilmiyor.

Ben kendi hesabıma Batı müziğini de severim. Çaykovski filmine üç kere gitmişimdir, seyrederken duygulanıp ağlamışımdır. Ama kendi müziğimizi ihmal ediyoruz; şimdi neden benim kızım Saba, sırf annesini sevdiği için Türk müziği dinlesin? Böyle raslantılara gerek olmadan çocuklar, gençler bu müziği dinleyemez, sevemez mi?

— Bugün programınızda nispeten eski birkaç parçaya da yer verdiniz: "Senelerce aşkı anmış", "Sazlar çalınır", "Yemeni" gibi. Çok da alkışlandı. Bu dönemin parçalarına özlemin yeniden canlandığını söyleyebilir misiniz? Böyle bir gözleminiz var mı?

— Evet, son on yılda bu istek arttı gibi. Hatırlıyorum, 1974'te bir programa "Gözümde daim" ile başlamıştım. Oldukça elit bir dinleyici topluluğu vardı. Gene de yadırgamışlardı şarkıyı. Şimdi böyle değil. Belki de istismara karşı bir tepki oluşuyor. Arabeske, korsanlığa, kalitesizliğe karşı eskiden kalmış sağlam değerlere ilgi artıyor. Çünkü aslında halk çok sağduyulu.

— Timur Selçuk'la konuşurken, alaturka gelenekte gazino kültürünün bir yozlaşma getirdiğini söylemişti. Bu konuda ne dersiniz?

> ***"Alaturka müziğin gazinoda söylenmesi kendi başına bir yozlaşma işareti değildir; yeter ki, dinleyici gazinoya bu sanatın kültürünü paylaşarak gelsin."***

— Timur Selçuk benim için yüce bir üstadın, kendisi de sanatçı olan oğlu. Ama gazinonun yozlaşma olduğu görüşüne katılmıyorum. Bu, halkla beraber olma meselesidir. Örneğin ben Ankara Radyosu'nda yetiştim. Radyoda söylemek de güzel elbette, ama bir sınırı var. Bir oda içinde, karşınızda mikrofon, yalnız başınıza söylüyorsunuz. Bir kapalı oda, bir kırmızı ışık. Altı yedi yıl sonra ben bununla yetinemez oldum. Plak iyi, ama bir de halkla hem-hal olmak var, hem-ruh olmak var. Gözgöze bakarak, müziği orada ve o an paylaşarak. Gazinoda içki var, ama Batı'daki konser salonuna da insanlar ceplerine içki şişesi koyup gidebiliyorlar.

— Belki yalnızca içki sorunu değil de, içki içenin kültürüne bağlı bir şey bu.

— Tabiî, kişinin yapısına göre değişen bir şey. Önemli olan orada o bütünlüğü paylaşabilmektir. Bence yüzyüze ilişkide olduktan sonra, gazino veya konser olması da farketmiyor.

— Konser biraz daha soğuk bir ilişki olmuyor mu?

— Bence hiç öyle değil. Gazinoda havanın biraz daha sıcak olduğu söylenebilir ama, konserde de paylaşmak mümkün.

Batı etkisi

— Bir başka konuya geçeyim. Yıllardan beri Türk toplumu Batı müziğine alıştı. Sanırım bizim alaturka müzikte de Batı'nın belirli etkileri oldu. Örneğin sazlarda. Flüt, viyolonsel gibi Batı sazlarının eklenmesi var...

— Var ve olması çok iyi. Yalnız şunu söylemek gerek. O sazların sesleri bizim müzik için vazgeçilmez değil. Zaten bizim seslerimizi basamıyorlar da. Fakat renk katıyorlar, nüans katıyorlar; bunun da güzel, zenginleştirici bir katkısı oluyor.

— Peki, Batı müziğinin, geleneksel sazların çalınışında bir etkisi oldu mu? Örneğin udu gitar gibi çalmak türünden etkiler?

— Biraz oldu, ama bu kötü bir şey. Yapılmaması gereken bir şey. Bu gibi alışkanlıkların yaygınlaşmasına karşı mücadele edilmeli. Bütün bu istismarları kökünden halletmek gerek.

— Sazlardan sonra bir de söyleyiş konusunu sorayım. Burada bir Batı etkisi yok mu?

— Hayır, hayır, söyleyiş değişemez...

— Yanlış anlatmış olabilirim. Bakın, eski taş plaklarda sözgelişi Nebile Hanım'ın söyleyişi oldukça tekdüze, derken bir sonraki dönemde Safiye Ayla aynı şarkıda daha "koloratur" denebilecek bir yenilik getiriyor. Bugün sizi dinlerken gene böyle bir tavır zenginliği buldum diyebilirim.

— Evet, bu başka. Münir Nurettin'den bu yana bir yorum, nüans çeşitlenmesi oldu ve bir gelişme görüldü. Tekdüzelikten çıkıldı...

— Bugün kullandığınız mikrofon biraz "ekolu" muydu?

— Biraz belki. Ama daha yeni başladık, salona daha yeni alışıyoruz. Giderilecek bu gibi şeyler.

— Peki, Batı müziğini de bilerek Türk müziğini icra etmeye başlayalı sazların kullanımında, söyleyişin zenginleşmesinde gelişmeler oldu. Ama ben diyorum ki, Türk müziği gene de ilerlemedi. Özellikle bestede. Hacı Arif Bey, Şevki Bey gibi besteci çıkmıyor.

— Şüphesiz, kaybolan çok şey var. Düşünsenize, Saba kalmadı bir kere. Hepimiz tıkanıyoruz bu koşullarda. Bestelere de yüklenmemeli fazla.

— Batı etkisi konusunda son bir soru olarak yeni gelişen "çok-sesli Türk müziği" üstüne düşüncelerinizi öğrenmek istiyorum.

— Olmaz öyle şey.

— Ne bakımdan? Gene duyarlık bakımından mı?

— Evet, yanlış bir şey gibi geliyor kulağıma. Gereğini anlamıyorum. Daha önce de söyledim ya, bir kere Batı sazlarının basamayacağı sesler var, bizim müziğimizde.

— Tersini sorayım: piyasada duyduğumuz örnekler ne ölçüde sahiden "çok-sesli"?

— O da söz konusu tabiî. "Çok-sesli" demeyi gerektirecek bir yapıları yok. Ama zaten Türk müziğinde ille de "çok-sesli" olalım diye bir kaygının gereğini anlamıyorum.

Dediğim gibi sorun bu tür yersiz yeniliklerle olanı bozmak olmamalı. Eğitim sorunu olarak ele alınmalı. Yalnız radyo ve televizyonla bu sağlanamaz. Müzik zevkini beşikten başlatmak gerekiyor. Biliyor musunuz, radyoya eleman bile alınmıyor. Ortada bir Üsküdar Musiki Cemiyeti var, bir Nevzad Atlığ var, orada da bitiyor. Bu yetmez. Bundan sonrası için büyük bir uçurum açtık. Kolay bir müzik değil ki bu. Eğitimi en az on yıl sürüyor.

— Bir başka soru: bugün Türkiye'de insanlar oldukça çeşitli müzikler dinliyor, geleneksel türler, Batı'dan gelenler, arabesk vb. Zaman içinde karşılıklı etkilenmelerle birleşik bir hafif müzik türü oluşacağını tahmin eder misiniz?

— Hayır, böyle bir birleşme olacağını sanmıyorum.

— O zaman Türkiye'de hafif müzik alanında farklı türler yaşamaya devam edecektir, diyorsunuz.

— Türk sanat müziğinin başka türlerle karışmasına karşıyım. Biz kendi müziğimize sahip çıktıkça, müziğimizi savundukça dünya da Türk müziğine sevgiyle bakmayı öğrenecektir. Bunu yapan, bizi anlayan yabancılar var aslında. Onlar burada iyi bir şey olduğunu hissedebiliyorlar. Zaten bence Türk müziği dünyadaki müzik tıkanıklığı için de bir çaredir. Bizim ses zenginliğimizden onlar da yararlanmak zorunda kalacaklar.

— Bir küçük soru: gazel için ne düşünüyorsunuz?

— Gazel edebiyatla da beslenen bir türdü. Çok güzeldi, ama bugün o da icra edilmiyor. Ben ancak taş plaklardan dinliyorum...

— Bugün sizi dinlerken yer yer sesinizi uzattığınız kısımlar vardı, buralarda gazeli hatırlatan bir şey sezdim.

— Evet, doğru. Bir küçük gazel tadı vermek için bunları yapıyorum. Elli yıl öncesini buraya getirmek için ne kadar uğraşıyorum, bilseniz.

— *Sanat Olayı*'nda cazdan söz etmiş, bir caz konseri vereceğinizi söylemiştiniz. Bu olmadı galiba.

— Caz benim için bir hobidir. Hiçbir iddiam yok. Onun için öyle bir olayın olamaması da hiç önemli değil. Türk müziğine çok yakın bulduğum, çok dinlediğim ve sevdiğim bir müzik tarzı caz. Bunun ötesinde hiçbir iddiam yok. □

MURAT BELGE

yakalayabildiği hüzün

de bir ilgi değil gibi geliyor bana. Bu ilgi, duyarlık düzeyinde kuruluyor ve yaşanan bir ilişki oluyor. Abacı'nın seyircisiyle kurduğu yakınlığın gücü de buna bağlı.

Ama bu ilişkide şüphesiz başka faktörlerin de payı var. Muazzez Abacı'nın sesi, sesini kullanışı, olayın temeli. Ayrıca, kendine özgü bir üslupla, sahneye hâkim olabiliyor. Belki sahneye hâkim olduğu kadar, hayatının hiçbir alanına hâkim değil. Çünkü dinleyicilerinin gözünde taşıdığı anlam, onlara ifade ettiği şey, onu hayatında olmasa da, sahne üstünde rahatlatıyor. Alaturka gazinonun "hergele" ses sanatkârı tipi değil Muazzez Abacı. Gene acılı olan, ama duygusallıktan uzak, alaycı, hiçbir şeyin altında kalmaz bir kadın şarkıcı tipi vardır alaturka müzik geleneğimizde. Hayranlık uyandırdığı kadar korkutur da. Muazzez Abacı ise, çocuksu yüzüyle, yumuşak, kolayca yaralanabilir bir insan. Sanatını icra etmek durumunda olduğu mekânın kendi düzeni içinde oluşan birtakım "münasebetsizlikler" onu sinirlendirse bile o öteki şarkıcı tipi gibi yırtıcı olamıyor. Temsil ettiği müziğin hüznü gibi çaresiz o da. Bu bakımdan, Abacı'yı seven asıl kalabalık, ürkmeden onu bağrına basabiliyor, "dertli bir kadın" olarak benimseyebiliyor, kurabildiği özdeşliği de bu yoldan kuruyor. Bu özellikleriyle Muazzez Abacı, özlediği dinleyici sevgisinin en katıksız biçimini belki de "Kadınlar Matinesi"nde buluyordur.

Ama hayat, bir ses sanatkârının hayatı Kadınlar Matinesiyle başlayıp Kadınlar Matinesiyle bitmiyor tabiî. Sevginin dahi çok zaman saldırganlaştığı gazino sahnesinde, bu dünyanın çelişkileriyle ve sahne dışındaki dünyanın çelişkileriyle yüzyüze ve içiçe, bunları bir "Yasemen" ya da "Sazlar çalınır" içinde çözmeye çalışarak ve tabiî çözemeyerek, seksenler Türkiyesi'nin alaturka starı olmanın koşullarını yaşayacak, Muazzez Abacı. □

Demon-krasi'ye karşı şiir

İSMET ÖZEL

Bugün dergilerde rasladığımız, bir araya getirilip önümüze kitap olarak çıkan şu şiirler yazılmasa olmaz mı? Beni ilgilendiren genel olarak şiirin varlık nedeni, öteden beri şiir diye bildiğimiz metinlerin gerekli olup olmadıkları değil; doğrudan doğruya günümüzde (özellikle son beş yılı içine alan günümüzde) önümüze şiir kıyafetinde çıkan metinlerin nemelerem şey oldukları. Bunları okumayıversek ne olur? Kimileri de bunları yazmayıverse ne gibi kayıplara uğrarlık acaba? Bu yazıya böyle sorularla başlamanın açık seçik, kolay anlaşılır bir sebebi var: Türkiye'de okur-yazar takımının 12 Eylül 1980'den bu yana uzanan zaman içinde edebiyata olan ilgilerinin nisbî bir artış gösterdiğini anlayabiliyoruz. Edebiyata duyulan ilginin dikkate değer bir bölümünü de "şiir" dolduruyor. Hiç kimse kısa bir süre içinde Türkiye'de bir kültürel değişim yaşandığını ve dolayısıyla edebiyatın ve şiirin öneminin okur-yazarlar tarafından bir kat daha fazla anlaşıldığını iddia edemez. Hepimiz biliyoruz şiire olan ilginin gerçekte başka bir kısım uğraşların yerine konulmak üzere kabardığını. Öyleyse ortada bir dengesizliğin olduğunu söyleyebiliriz. Dikkate değer bir edebiyat veya şiir hareketi olmadığı halde edebiyat ve şiirle kurulan ilgide bir hareketlilik var. Gerçi bu ilgi büyük ölçüde geriye dönük, okuyucu olagelen, oluşan şiirler değil, daha çok oluumunu tamamlamış şiir verimleriyle bağlar kurabilmeye çabalıyor. Bunun da elbet üzerinde düşünmek gerekidir ama eğer doğmakta olan, doğması beklenilen şiiri hesap dışı bırakırsak yalnızca "müzelik" bir kültürle başbaşa kaldığımızı anlayabiliriz.

Karşımıza çıkan ve benim "yazılmasa, okumasak ne kaybederiz" diye merak ettiğim günümüz şiirinin anlalığım kadarıyla belli başlı varlık nedeni güdük bir haberleşmeyi sağlayışındadır. Bu haberleşme geride bıraktığımız politik ortamda su yüzünde olan ideolojik kamparın endişe ve isteklerinin bazı insanlarda henüz kaybolmadığını vurgulamakla yerine getiriliyor. Güdüklüğü de böylece ortaya çıkıyor. Yani bu "beyan" faaliyeti yürürlükteki düşünme düzeyine göndermeler yapmaktan azlasını yapamadığı gibi şiir dışındaki anlatım yollarının daha etkin olarak yerine getirebileceği bir görevi boyuna yüklenmiş görünüyor. Şiirin güdük bir haberleşmelen fazlasını yerine getiremediği gerçeğiyle yeni karşıaşmıyoruz. Türk şiiri uzunca bir süredir yeni bir atılım yaşayamayışının yavanlığı içinde ucuz başarı peşinde olanların açık alanı sanki. Şiirin olumsuz konumu üzerine homurdanmanın bize bir yarar sağlamayacağını bildiğimize göre bir çıkış yolu aramamız gerek. Varsa bir çıkış yolu bulabilmemiz ancak bulunduğumuz yeri iyi anamamızla mümkün. Bulunduğumuz yerin "güdük bir haberleşme alanı" olduğunu kabul ve itiraf ederek bir açılıma hazırlanabiliriz.

"Bir halkın şiiri" diyor T.S. Eliot "hayatını halkın konuşmasından alır ve karşılığında ona hayat verir". Benimsemekte zorluk çekmeyeceğimiz bu yaklaşım güdük haberleşmeyi gürleştirebilir belki. Zira şiir adına bizi tedirgin eden onun bir haberleşme alanı oluşu değil, güdük kalışıdır. Halka ve halkın konuşmasına hayat verecek şiire ulaşmanın kestirme bir yolu var mı? Bu soru benim yirmi yıldan beri içinde "mukîm" olduğum ve benimle birlikte birçok şaire, şiir okuruna "ikamet-gâh" olan sorudur.

Halkın dostları

Türkiye kendine model olarak Batı Medeniyeti'ni aldığı zamanlardan bu yana Türk şiiri hayatını, hayatiyetini gittikçe artan bir oranda halkın konuşmasından aldı. Bu olgu Nedim'le ne kadar bağlantılıysa Orhan Veli'yle de o kadar bağlantılıdır. Türk şiirinin son atılımını yaptığı 1959 yılına kadar şairler bir şiiri "oluşturmak" ve okura sunmak ayrıcalığını yaşadı. Bu oluşturma çabası içinde şair "seçkin" yerinden kuşku duymaksızın halkın konuşmasından hayat suyunu emebilirdi. Çünkü şair de bütün "okumuşlar" gibi halka ideoloji dikte edenlerin gemisindeydi. Bu çerçeve içinde aldığının karşılığını ödemesini kimse ondan isteyemezdi, istemiyordu. Türk şairi halka ve halkın konuşmasına hayat verme gereğini duyduğu zaman, böyle bir gereği yerine getiremezse kendi hayatının da sönükleşeceğini kavradığı zaman, daha

HAZİRAN 1970

4 halkın dostları

KAHROLSUN YABANCI PETROL ŞİRKETLERİ

Kahrolsun Sanat Adına Emperyalizme Alet Olanlar

ATAOL BEHRAMOĞLU

KİME KARŞI KİMDEN YANA

açıkçası yüzyıllardan beri sahip olduğu yeri kaybettiği zaman sendeledi, tökezledi, şaşırdı ve içine kısırlık korkusu düştü. Bu korku içinde bir dönüşüm bekliyor Türk şiiri, ama bu bütünüyle edilgin ve umarsız bir bekleyiş sayılmaz. Şairlerin tek tek çabalarının yanı sıra ortaklaşa dönüşüm girişimleri yok değil. Bu ortak çabalardan biri 1970 Martı'ndan Eylül 1971'e kadar 18 sayı yayınlanmış bir dergi: **Halkın Dostları.** Kapatılışı üzerinden on üç yıl geçmiş ve üstelik bütün ömrü bir buçuk yıl sürmüş bir dergiden günümüz Türk şiirinin dönüşüm ihtiyacı söz konusu olduğunda özellikle söz etmek niçin? Yayınlandığı dönemde yeri ve önemi ne olursa olsun, bu dergi hakkında söylenecek bir söz varsa onu edebiyat tarihçilerine bırakmak doğru değil mi? Bu sorulara kısa yoldan şu cevabın verilebileceğini sanıyorum: Kanımca **Halkın Dostları**'nın mesele edindiği, mesele olarak önüne almaya çabaladığı konuların hâlâ açıklığa kavuşturulamamış olması günümüzdeki Türk şiirinin, Türk edebiyat ortamının yaşamakta olduğu bunalımın sebeplerinden biridir.

O zaman hemen sorulacak: Madem şiiri güdük bir haberleşme alanı durumuna sokan, ideolojik anıştırmalar da dahil olmak üzere düşünme kalıplarının müdahalesidir, bir başka deyişle "intellect"tir, öyleyse bir ideolojik kampın sözcülüğünü elden bırakmaksızın edebiyat ve şiir meselelerine yaklaşan **Halkın Dostları**'nın meseledir diye hesaba kattığı konular yaşadığımız bunalımı aşmakta nasıl olur da işimize yarayabilir? El cevab: Adı anılan dergi meselelerini çözememiştir. Bu meselelerin çözülmemiş oluşu onların yeniden ele alınmasını (aradan geçen zamanın, yaşanılan tecrübelerin katkısıyla), şiirin muhtaç olduğu dayanak noktalarının neler olduğunun yeniden gözönüne alınmasını zorunlu kılıyor. Yakın geçmişte (bu cümlede bu süreyi yirmi yıl sayalım) **Halkın Dostları** dışında yeni bir şiir yapısı ve bu yapıya varabilecek şiir anlayışı uğruna gözüpek bir arayıcı tutum benimseyen hiçbir dergi yoktur. Düşünce tabanı olarak kendine Marksizmi seçmiş olmasına rağmen **Halkın Dostları** Nazım Hikmet'in ve Ahmet Arif'in şiirleri söz konusu olduğunda bu şairlerin kendi dönemlerine özgü bir perspektif içinde kaldıklarını vurgulayarak Türk edebiyatının başka "iyi" şairlerinden daha ayrıcalıkla gözönüne alınmalarına gerek olmadığını göstermiş olmanın özgür, araştırıcı alanına girmeye çabalamıştır.

Düşünce dünyamız

Burada vakit geçirmeden önünde sonunda geleceğimiz noktaya, şiirin düşünce dünyamızla bağlantı kurduğu noktaya varmak istiyorum. Ne tür eğitimden geçmiş olursak olalım, hangi gelir grubu içinde, hangi toplumsal konumda bulunursak bulunalım insan olarak hepimiz düşünce dünyamızı yüzyüze geldiğimiz olaylar karmaşasına, evrenin kaosuna bir düzen yakıştırmak kaygusuyla kurarız. Eşyanın ve olayların şu veya bu tertip içinde ve bizimle şöyle veya böyle irtibatlı olduğunu varsaymazsak anlamlı hareketlerde bulunamaz ve hattâ yaşayamayız. Yani yaşayabilmek için gerçek veya sahte, tutarlı veya tutarsız, dar veya geniş kapsamlı bazı düşünme kalıpları benimseriz. Benimsediğimiz bu düşünme kalıpları derece derece bizim bilim anlayışımızı, ideolojimizi, dünya görüşümüzü oluşturur. Şiir, gerek şairin bir verimi olarak, gerekse okurun edimi olarak bu düşünme kalıplarının bir uzantısı, simgesel bir ifadesi değil tam tersine bu düşünme kalıplarının dayanaklarının sağlam olup olmadıklarının sorgulanmasıdır. Şiir bir dirim ögesi olarak her türlü ön-kabullerden oluşmuş kalıp-cesetleri yerinden ederek belirginleşir. Fakat şiirin bu dirimsel atılımı bütünüyle denetimsiz, dayanaksız bir patlama olarak ortaya çıkmaz, şiirin dille kayıtlı dolaylarını, "contour"unu şairin çağdaş eleştirel gücü çizer. Eğer Türk şiirinde bugün bir güdüklük varsa bunun kaynağını genç veya yaşlı Türk şairlerinin çağdaş eleştirel güçlerindeki noksanlıklarda aramanın isabetli olduğu görüşündeyim.

Daha açık konuşalım: Modernleşme sürecine girdiğinden bu yana Türkiye'de düşünce dünyası üç ana kalıp çerçevesinde dönmektedir. Bunlar toplumun farklı katmanlarında buldukları yayılma alanları gözönüne alınarak yapılabilecek bir sıralamayla İslâmcılık, Türkçülük ve Marksizm diye adlandırılabilir. Başka bütün düşünme kalıpları ya üçünün farklı dozajlarda kompozisyonundan veya bu üçüne yöneltilen derece derece eleştirilerden oluşan tepkici düşünme kalıplarıdır. Türkiye'de şair herhangi başka bir insan gibi ülkesinin varoluş çırpınışının bu üç ana ideolojik yaklaşımdan birinin eksen kabul edildiği bir düşünme-eyleme atmosferinde gerçekleşeceğini düşünüyor. Şiirin bu ana meseleden kaçarak Türk insanı ile bir haberleşme ortamı kurabileceğini kabul etmek hepimiz için pek zor. Zaten bunalımın kaynağı da bu: Şiir canını halktan alacak ve halka can verecek. Nasıl olacak bu?

Batı sorunu

İslâmcı, Türkçü veya Marksist her insan tekinde Batı'ya karşı bir tedirginlik, bir olumsuzlama gözlüyoruz. Ama onlar aynı zamanda Batı dünyasında doğmuş ve gelişmiş silâhlardan başkasına sahip değiller. Hattâ varlıklarını bile Batı'ya borçlu hepsi. Şiir de öyle. Eğer beşerî meselenin deşilip irdelenmesinde şiirin Batı'da yüklendiği değerler gözönüne alınmadan düşünecek olsaydık ne Türk şiiri bugünkü değişimlerini yaşayacak ne de bugün bir bunalımdan söz edecektik. Öyleyse şu bulanık, buğulu Batı kavramına bir açıklık getirmek zorundayız. Şiirle olduğu kadar diğer düşünce ürünleriyle ilişkimizde de "çağdaş eleştirel" gücümüzdeki noksanlıklar bizi zor duruma sokuyor.

Batı dediğimiz zaman XII. yüzyılda Londra-Paris mihverinde doğmuş rasyonalist ve entelektüel bir düşünme tarzının ruhbanlık ve tabularla örülmüş çerçevesini, bu çerçeveye denk düşen şehir ve salon hayatını; bu düşünme biçimini ve yaşama şartlarını koruyan "cebren ve hile ile" yeniden üreten kurumları anlarsak batıda en az iki Batı olduğunu görürüz. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Batı düşüncesi geleneksel çizgisini ancak zorbalıkla, savaşlar ve kıyımlarla, insanları daha dar alanlara kapatma çabalarıyla sürdürme gayretindedir. Serinkanlı, aklı başında kararlar aldığımız konusunda kuşkular getirmesi bakımından psikanaliz, ruh-madde, zihin-beden ayrımını kundakladığı için görecelik ve kuantum kuramları, Batı düşünme biçiminin ayrıcalıklı olmadığını vurgulaması bakımından yapısalcılık, ampirizmi geçersiz kılması bakımından fenomenoloji, bütün önermelerin analitik olarak gösterilemeyeceği veya mantık aracılığıyla doğrulanamayacağını ortaya koyması bakımından mantıki pozitivizm geleneksel Batı düşüncesinde gedikler açmış, bir bakıma ona karşı durmuş ve asıl çizgisinden sapmasına yol açmıştır.

Bugün Batı olarak karşımızda yalnızca DEMONKRASİ (demon: şeytan, cratos: güç, iktidar) vardır. Eğer bizi Batı'nın geleneksel çizgisi içinde herhangi bir yere oturtacak bir düşünce kalıbını veri sayarak bir haberleşme ortamı kurmaya yeltenerek şiire gerek şair gerek okur olarak emek vermeye çabalarsak ancak demon-krasi'nin güçlenmesine hizmet etmiş olacağız. Nitekim Türkiye'nin şiir ortamı okuru kendi düşünce kalıplarıyla yeniden, yeniden endoktrine etmekten fazlasına gücü yetmediği için ne halktan can alabiliyor ne de halka can verecek bir yolu bulabiliyor. Şiire olan ilgi eğer kendi tesis etmek istediği zorbalığı başkaları kurdu diye nobran bir edayla sayıklayanların ilgisinden ibaretse buna bir hastalık gözüyle bakabiliriz. Şiire demon-krasi karşısında gücümüzü toplayabileceğimiz bir soluklanma alanı olduğu için ilgi duymamız gerek. Böyle bir ilgi ve bu ilgiden doğan haberleşme şiirimizin yirmi yıldır süren bunalımını sona erdirecektir. □

Lahmacun gurbette

CAN KOZANOĞLU

Asıl adı Arapça **lehm** (et) ve **acin** (ekmek) sözcüklerinden oluşan **lehmacin** idi. Ama İstanbullular, hatta artık kendi hemşerileri bile onu lahmacun diye çağırıyorlardı. Pek genç sayılmazdı. Nüfus kâğıdı olmadığı için ne zaman, nerede doğduğu tam olarak bilinmiyordu. Yemeğimiz diye benimsendiği yörelerde çok sevilirdi. İyi günlerde, kötü günlerde hep o vardı. Cenaze evlerinde, düğün evlerinde, mevlit yemeklerinde, sünnet törenlerinde saygın bir davetli olarak yerini alırdı. Hele bazı günler tüm bir çarşı esnafı öğle yemeğine tepsiler dolusu gelmesini istemez miydi, dünyalar onun olurdu.

Otuz yıl kadar önceydi, belki de daha az, hayatı olağan biçimde sürüp giderken çevresinde küçük kıpırdanmalar başladı. Bu kıpırdanmalar zamanla hızlandı, yoğunlaştı, sele dönüştü. Onu sevenler akın akın İstanbul'a göçüyordu. Çoğunun veda ziyafetlerine katıldı, ağızlarda hafif bir yanıklık bırakarak helalleşti, yolcu etti. Yüreği burkulmuş, hüzünlenmişti.

Sonraları gidenlerden hasret mektupları almaya başladı. Gurbette yokluğunu çok hissediyorlardı. Eski ustalarından bazıları da İstanbul'daydı. Onların yanına gelse, birlikte çalışır, rahat ederlerdi. Çağrılara dayanamadı, büyük kente göçüverdi. İlk zamanlar her şey iyi gidiyordu. İlgiyle karşılanmış, kendisini kısa zamanda sevdirmeyi başarmıştı. Yalnızca adı değişmiş, lahmacun olmuştu. O kadarına da pek aldırmıyordu artık.

Kendisini pahalıya satabilecek yapıda olmadığı için gördüğü ilgi kısa zamanda büyüdü. Büfe camekanlarından, seyyar satıcı kutularına kadar her yerde görülüyor, hem hemşerileri, hem İstanbullular tarafından kapışılıyor, ünü Türkiye'nin dört bir yanına yayılıyordu. Ancak bu arada benliğinden çok şeyler yitirmişti. Antep taraflarında sebzesi bol olarak yapılır, Adana'ya yaklaştıkça kıyması artar, böyle bir kıyafet değişikliği de hoşuna giderdi. Oysa gurbette soğanlı ekmeğe dönüşüyor, daha önce görmediği kıyma çeşitleriyle tanışıyor, zaman zaman kendinden tiksiniyordu.

Yine de o kadar mutsuz değildi. Kendinden çok başkaları için üzülüyordu. Hemşerileri olsun, diğer gurbetçiler olsun büyük bir boşluğun içinde çırpınıyorlardı. Kentte bir değerler çatışması ortaya çıkmıştı. Önceden varolanlarla dışarıdan gelenler karmaşa oluşturuyor, İstanbul kaçınılmaz olarak değişiyordu. Kimileri **aydın olmak** adına, kimileri de **İstanbulluluk** adına bu durumu eleştiriyordu.

İlk zamanlar, pek de anlamadığı bu tartışmaları dışarıdan üzüntüyle izleyen lahmacun, bir süre sonra kendisini olayın içinde buluverdi. Özellikle eski İstanbullular kanadı durmadan bindiriyor, lahmacunu yazılar, söyleşiler boyunca sorguluyorlardı. Yaptığı evlerden lahmacun kokuları gelmesine dayanamadığı için mimarlığı bıraktığını söyleyenler bile vardı. Güzelim İstanbul'da soğan ve yağ kokan bu nesne ne arıyordu?

Birlikte yola çıktığı dostlarından yardım bekledi lahmacun. O zaman yalnızlığını daha çok duydu. Kebaplar, çiğ köfte ve içli köfte de sürekli zılgıt yiyordu. Ama onlar sokaklarda fazla gezemedikleri için olacak, ancak kendilerini idare edebilecek durumda yuvarlanıp gidiyorlardı. Şalgam suyu hiç alışamadığı gurbeti bırakmış, Adana'daki sak n yaşamına dönmüştü. Burma, künefe gibi tatlı çeşitleri ise sınıf atlayarak (gerçek memlekette de halleri vakitleri daha iyiceydi ya) Bağdat Caddesi civarına yerleşmişlerdi. Onlara pek ilişen yoktu.

Lahmacunun ancak büyük kentlerde yaşanabilecek türdeki yalnızlığı, mutsuzluğu böyle başladı işte. Her günü milyonlarca insanla iç içe geçiyor, belki seviliyordu, ama sesini duyuramıyor, kendisini sorgulayanlara derdini anlatamıyordu. "Hemşerilerimin yolaçtığı değişimlere içerleyebilirsiniz ama, ben yalnızca bir damak tadıyım o kadar. Suçum ne? Acılı insanların yemekleri de acı çağrıştırmasını yüzüncü defa yapmak isteyen yazarlara malzeme olmak mı?İsmimin Arapça olması mı? İnsanlar benim yüzümden mi eski yemek zevklerini öldürüyorlar? Hamburgerlere, pizzalara neden benim kadar yüklenmiyorsunuz? Ben olmasam saray yemekleri mi yiyeceksiniz? Ben olmasam Yedikule bostanları duracak mıydı? Kılıçları, levrekleri, torikleri ben mi kaçırdım?"

Sorgucular dinlemiyordu. Tek suçlu değildi ama, elebaşlarından biriydi lahmacun. Durmaksızın soruyorlardı. "Ne işin var senin buralarda? Nerede o eski letafet, zerafet? Nerede o eski patlıcanlar? Nerede torikler, badem ezmeleri, sandal sefaları? Nerede o eski kabadayılar? Nerede Zeki Rıza, Lefter? Nerede saray usulü yemekler?"

"Bilmiyorum" diyordu lahmacun. "Ben ilk geldiğimde de pek ortalarda görünmüyorlardı zaten." Ama dinletemiyordu ki. □

İnsanlaşmayın

SÜLEYMAN BULUT

Okuyanlar hemen anımsayacak; 10 Ağustos 1983 Cumhuriyet Gazetesi'nin Hayvanlar bandında, bütün hayvanlar televizyonun karşısına geçmiş, aygın ve baygın bir şekilde Dallas'ı seyrediyorlar... Daldaki serçelerden biri ise onları şöyle paylıyor:

— İnsanlaşmayın be! Toplanacak ne var?!

Sanatın kurmaca olduğu, hayatın "yansıtılması" olmadığı belki de en net bir biçimde mizahta belli oluyor. Gerek çizgili, gerek çizgisiz mizahta yansıtmadan daha çok bir "kırılma", "dolaylı taş atma" vardır. Söylenmek istenen şeyin üstünde ter ter tepinmek yerine, oraya başka bir noktadan "göndermede bulunmak" yolu tercih edilir...

Fabllar, bunun en tipik örnekleri... Fabl denince akla hemen Ezop'la La Fontaine gelir ama biz ikincisinden söz edelim; çünkü o hem daha çağdaş hem de İsmail Gülgeç'in Hayvanlarına daha yakın. La Fontaine, her ne kadar bizde çocuklar için yazmış gibi sunulsa da (bu belki özellikle yapılmadı ama sonuçta böyle bir imge oluştu sanırım) aslında o iğneli masallarını büyükler için yazmıştı. Çıkış noktası da çoğu kere, yaşadığı hayat oluyordu.

Gülgeç'in La Fontaine'le buluştukları ilk nokta bu bence: Yaşanılan hayatın ideolojik balonlarını iğneleyerek batırmak. Buna şunu da eklemeliyiz: La Fontaine, hayat ağacının kalın dallarında dolaşırken (kurnazlık, açgözlülük, namusluluk ya da politik dalaveralar gibi daha genel kavramlar), Gülgeç, ağacın en ince dallarına kadar yürür. Bu doğal olarak, o günden bugüne karmaşıklaşan hayatın Gülgeç'e sağladığı bir olanaktır.

Gülgeç'te, La Fontaine gibi ilk çıkışı hayvanın özelliği üzerinden yapar. Ama daha sonra, hayvanın başına bir sürü yeni yeni öyküler "açar". Bu öykücükler kendi başlarına özerktirler; öte yandan aynı kahramanın başından geçtikleri için birbirine bağlıdırlar da. Sözgelimi karıncayı çizer Gülgeç. Karıncanın temel özelliği nedir? Çalışkanlığıdır. 26 Mayıs 1983'te bunu nasıl işliyor, ona bakalım: Birinci karede, ağustos böceğine, "Ben eşekler gibi çalışıyorum, sen durmadan türkü söylüyorsun" diyor. İkinci karede, "haksızlık bu" diye bağırıyor, üçüncü karede, "isyan ediyorum" diyor ama dördüncü karede, "Neyse, işe geç kalıyorum, sonra görüşürüz" deyip, yoluna devam ediyor. Çalışkanlık gibi çok geçerli bir "özellikten" yola çıkan Gülgeç, sonunda onu inceltip "ipi kopartıyor".

Entelektüel Ayı'ya bakalım sözgelimi, Gülgeç'in çizdiği en iyi tiplerden biri sanırım. 11 Mart 1983 tarihli öyküde, Entelektüel Ayı, burnuna halka geçirilmiş çingenenin ayısını bilinçlendirmekte... 1. karede: "Ey burnuna halka takılan ayı dostum bu halkanın sorumlularını iyi tanı" diyor. 2. karede: "Dünya tekelci burjuvazinin işbirlikçi burjuvaları aracılığıyla sömürülen sınıfın üyesi olduğunu unutma". 3. karede, burnu halkalı ayı şaşkın bir durumda görünüyor. 4. karedeyse, "Ya bizim çingene N'oluyor çingene" sorusunu sorarak, kendisine çekilen nutku havalandırıveriyor. Burdan yola çıkarak, bizim aydınlarımızla doğrudan bir ilişki kurmamak gerekiyor elbet, söz konusu edilen belli bir tavırdır, bu bir aydın tavrı olsa da...

Arka arkaya iki öykü örneği verdik ama Gülgeç yalnızca öykü çizmiyor Hayvanlar'ında. Böyle olsa, belki kısa zamanda tıkanabilirdi. Çizginin ve bandın olanaklarını da kullanıyor. Genel olarak, üç ya da dört kare çalıştığını görüyoruz. Kare çerçeveler, yürüyen öyküye zaman zaman yardımcı olurken, zaman zaman da asıl anlamlandırmayı yapan, belirleyici ögeler olarak görünürler. Buna örnek olarak 3 Kasım tarihli balık bandını gösterebiliriz. Balığı önce suyun içinde görürüz, "Beni hiçbir balık yutamaz" diye öğünmektedir. Daha sonraki karelerde, görüş açımız genişler, kareler biraz daha uzağımıza konur çünkü. O zaman görürüz ki, bu balık, su dolu kavanozun içindedir ve kendinden başka da balık yoktur. Çerçeve ve öykü, iki ayrı çizgide ilerleyerek anlamı oluştururlar.

Doğrusunu söylemek gerekirse bu tarz öykücüklerini daha çok sevdim ben. Çizginin, öyküyü taşımasından, tamamlamasından daha çok, bir başka düzeyden giderek, onu anlamlandırmaya ortak olmasından yanayım. Hele yapılan işin temelinde çizgi olduğu düşünülürse...

Zaman zaman tek kare çalıştığı da oluyor Gülgeç'in ve en güzel esprilerinin çoğunu bu tek karelerde elde ettiğini görüyoruz. Çünkü, tek kare de işin çoğu zaten "söz"e bırakılamaz. Sözgelimi, 11 Mayıs 1983'teki tek karede, küçük bir köpeği, köprüde bir ayı ile karşılaştırır. Köpek, "dayıııı!" der, o kadar. Başka söze gerek yoktur; zaten köprü, ayı ve küçük köpek gerekli çağrışımı yaratırlar. Ya da 10 Ocak'taki tek kare.. Karda, kışta küçük bir köpek yürümekte... Düşünde de bir kemik görür ama, kemik yamalıdır. Bundan çıkacak tadı yüz sözcükle de olsa elde edemezdik sanırım.

Gülgeç'in insanlaşmış (o her ne kadar insanlaşmayın dese de) hayvanları çizgi edebiyatımızın son yıllardaki en önemli kazançlarından biri sanırım. □

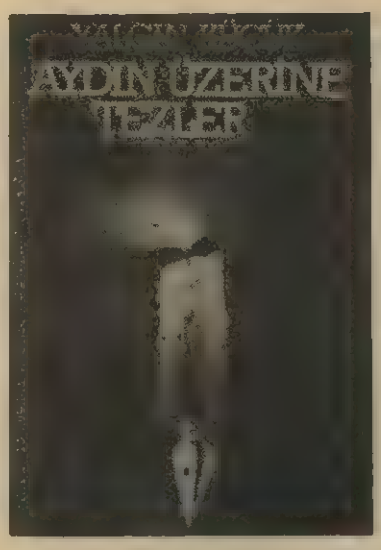

Aydın Üzerine Tezler Yalçın Küçük (Tekin)

"Büyük" bir yapıta "Küçük" bir not

ORUÇ ARUOBA

Yalçın Küçük'ün **Aydın Üzerine Tezler** adlı 'devâsâ' yapıtının ilk iki cildinde şöyle bir gözgezdirince, öteden beri aklımı kurcalayan (ve iyi bir örnek bulmaya çalıştığım) bir 'felsefî' nokta için çok iyi bir örnek çıktığını gördüm karşıma:-

Öteden beri, Marx'ın kendi yapıtı ile sonradan kendilerine onun izleyiciliğini yakıştıranlar arasında, ilkin bir aykırılık, sonradan da (Hegel'i biraz daha iyi öğrenince) bir karşıtlık görür olmuştum - ve şöyle bir genelleme takmıştım kafama: Marx, Hegel'de "tepesi üstü duran.. diyalektiğin... genel devinim biçimlerini... tersine çevirip, gizemsel örtü altındaki ussal çekirdeği ortaya çıkar"mıştı; ama, onun izleyicileri(nin **hemen** hepsi), bu diyalektiği gerisin geriye, tepesi üstüne oturtup, Hegelciliğe **geri** dönmüşlerdi...

Marx, kendi "yöntem"i için, "temelleri açısından Hegel'inkinden yalnızca farklı değil, onun tam tersidir" demişti. Yabancıyerli birçok örneğinde, onun 'izleyicileri'nin söyledikleri ise, bana hep o "tam tersi" izlenimini vermişti: Şu **"ABD'nin CIA'i"**ni alalım, örneğin - Güney Amerika başkentlerinin ıssız ve sisli ara sokaklarında, yakası kalkık kara pardösüsü ve fötrüyle geceyarıları gizlice bir yerlere giden, bir şeyler yapan, çevirdiği dolaplarla rejimleri deviren, değiştiren ya da koruyan bir "Tarihsel birey"di bu: Enfes bir Hegelci kategori: Tarihte bir şeyler **'yapan'** bir **'özne'**, bir "tin-temsilcisi" - ve şu "Tarih" de: Bireylere bir şeyler yapıyorlarmış **sanrısını** veren, ama aslında, onların 'alınyazıları'nı kendi "yürüyüşü"yle çoktan **belirlemiş** olan şu "dünya-tini"nin oyunuydu bu: bir sona doğru yürüyen, **amaçlı, hedefli, erekli** ve öyle olmakla **etkili** bir süreç...

Tarih, birilerinin bir şeyler yapmasıydı, kısaca - Hegel ve sonradan Marx'ın adını kullanan ("Eski" ve "Yeni" değil), "Yepyeni" Hegelciler için... Oysa Marx, tarihe **bilimsel,** yani **nedensel** bakış biçimini getirmişti: Onu, XIX. Yüzyıl'ın en büyük düşünürlerinden biri yapan (bir) nokta, bu özelliğiydi. Tarihsel araştırmalara getirdiği **nedensel** bakıştı.

Çünkü, bilgi tarihinde (aslında, gündelik düşünüş biçimlerinde de), farklı biçimlerde hep ortaya çıkan **ereksel** (teleolojik) ve **nedensel** (kausal) bakış biçimleri, birbirlerinin tersidir, gerçekten de:-

Olup-biten bir olaya, "bunu birisi böyle amaçlamış ve yapmış; ki bu böyle olmuş" diye bir açıklama getirmek ile, "bu, şu-şu önceki koşulların oluşmasından dolayı böyle olmuş" açıklamasını getirmek, açıklamanın **yönü** açısından **karşıttır:** Birincisi, ortaya çıkacak olanı, onu **önceden** içinde 'taşıyan', 'amaçlayan' bir 'etken özne'nin yaptıklarının **sonucu** olarak görür; ikincisi ise, oluşan koşulların ortaya çıkardığı nedenlerin, kendi iç işlemeleriyle, **sonradan** ürettiği bir **etki** olarak...

Bilim tarihi içinde, ereksel açıklama biçimleri (örneğin Aristoteles'in çeşitli doğa alanlarındaki açıklamaları) hep daha **'önce'** gelmiş; 'bilimsel' denen nedensel açıklama biçimi ise **'sonradan'** (örneğin, Astronomi için Kopernikus/Newton, Fizik için Galileo /Newton, Biyoloji için Mendel /Darwin) gelişmiştir - evet, öncekileri "tersine çevirerek"...

Aynı süreç, tarih bilimi (ve iyi bakılırsa genel olarak 'toplum bilimleri') bakımından, bilimsel/nedensel açıklama biçimini ilk geliştiren Marx için, Hegel karşısında, geçerlidir. Oysa, dediğim gibi, Marx'ın sözümona 'izleyici'leri, geri, Hegel'e (ya da, onu bilmeseler bile, daha 'doğal' olan 'önceki' Hegelciliğe), ereksel bakış biçimine, dönmüşlerdir - daha doğrusu, düşmüşlerdir.

İşte, bu düşüşün çok iyi bir örneğini, Yalçın Küçük'ün "tarih"e bakışında ve tarihsel açıklamalarında buluyorum.

Önce, birkaç (gelişigüzel) örnek vereyim (cilt, sayfa belirterek; vurgular benim):-

"Bilim, öncelikle bilimlerin anası tarih bilimi, kendisini ilerletecekler için son derece **affedicidir.** Halbuki Türkiye'de **tarih bilimi** Türk aydınını hep **karalamıştır. Türk tarih bilimi** Türk aydınını hep **mahkûm etti."** (I,20)

"Tarih, yenilgilerin en çarpıcısını, en yenisini ve bu anlamda etkilisini Selim için **saklamıştı.** ... **İstanbul** ağıt düzdü..." (1,27)

"Anadolu ihtilâlinden yüz yıl kadar önce Türkiye'ye **lâisizm geldi;** fazla kalamadı. Çünkü, pratik olarak geldi; teorik olamadı. **Yenilgi öğretmen zorladı;** ders programına **giremedi.** Bu yüzden Tanzimat'ın **üç büyük paşası**'na karşı Reşit, Âli, Fuad, Türk aydın tarihinin **üç büyük ismi** ve Tanzimat'ın **üç âsi çocuğu,** Kemal, Ziya ve Şinasi'den ilk ikisi son derece dindar bir muhalefeti oluşturdular." (I,145)

"Kemalist ideoloji, Tanzimat ve Meşrutiyet'te yapılanları **küçümsemeyi, kendisini kanıtlamanın** ve daha doğru bir deyişle **abartmanın,** en güvenilir yolu **saydı."** (I,158)

"Modern Türkiye, bir Osmanlı fetişi yaratmak **zorunluluğunu duydu.** Osmanlı'nın kuruluş ve yükseliş dönemine, bir kimyacı gibi değil bir simyacı gibi **baktı."** (I,159)

"Öyle sanıyorum, **Osmanlı hanedanı** bir asalet kaynağından yoksun olmasının **ezgisinden hiç kurtulamadı.** Bu, bir yerde yazmıyor; çıkarıyorum." (I, 191)

"Tezin doğrulaması: **Birleşik Krallık** ve **Fransa** Rusya'yı da ortak **sayarak,** Türkiye'yi yıkıp parçalamak **için** çok **plan yaptılar.** Ancak planlarını, Rusya'da sosyalist devrim olduğu zaman **yürürlüğe koydular."** (I,264)

"Bilim basitçi değil, ihtilâl de. Bilim bir karışıklığı ve bulaşıklığı **çözümlemeyi amaçlıyor..."** (I,483)

"Emperyalizm, Hindistan veya Anadolu'yu **sömürdü,** büyük **zararlar verdi.** Aynı zamanda Hindistan ve Anadolu'da **demiryolu yaptı** ve **bıraktı."** (II,164)

"Tanzimat programı, net ve tutarlıdır, **kendisi için koyduğu amaç** açısından." (II,178)

"Bilim, problematiğini, yapay olarak **almaz.** Eğer bu olsaydı, bilim [,] üzerine yoğunlaşacağı soruları yapay olarak **seçebilseydi,** yurt dışı ve yurt içinde yapılan binlerce doktora çalışmasıyla bilim olurdu. Bilim, sorularını **toplumun hareketinden alır;** toplumun ilerlemesinin önündeki kaldırılabilir engeller, bilim adamının önüne, çözülebilir engeller olarak **gelir."** (II,320)

"İktidar, muhalefeti de kendi parçası **sayıyor."** (II,378)

"Toplum, sanki yeni bir düşüncenin **zahmetine katlanabilmek** için, bu düşünceyi sunanın bir tür zorluktan geçmiş olmasını **istiyor."** (II,414)

"Siyaset **eylem halinde** felsefedir." (II,517)

"Akıl bütün peşindedir ve **akıl**ın **bütünlüğü uyarılmıştır."** (II,542)

Bu örneklerde işgören düşünce biçimine bakarsak, şunu görürüz: Tarihsel açıklamalar olarak kullanılan bu tümceler, özne-fiil yapısı içinde, 'birisinin bir şey yapması' biçiminde dilegelen düşüncelerdir. Ancak, bu 'birileri', bir şey yapmakta içerilen **'amaçlı eylem'** kategorisine **sahip olabilecek** nesneler değillerdir: "Bilim", "affedebilir" mi; "Kemalist ideoloji", "küçümseyebilir" mi, bir şeyi kendi yolu "sayabilir" mi; "Modern Türkiye", bir "zorunluluk duyabilir" mi; "Bilim", bir şeyi "çözümlemeyi amaçlayabilir" mi; "Emperyalizm", "demiryolu yapabilir" mi; "Tanzimat programı", kendisine "amaç koyabilir" mi; "Toplum", bir şeyin "zahmetine katlanabilir" mi; bir şeyi "isteyebilir" mi; ??- Zaar, "Akıl" bir şeyin "peşine düşebil" diğine göre, bütün yukarıdakiler de "olabilir"!...

'Amaçlı eylem' kategorisi, yalnızca tek insanda bulunan bir özelliktir. Ancak, düşün tarihi boyunca, insanlar, aslında yalnızca **kendilerinde buldukları** bu özelliği, çevrelerine, o özelliğe sahip olamayacak nesnelere (ilk ağızda putlara ve Tanrılara) atfetmişler, yakıştırmışlardır. Bu yakıştırmanın sonucu oluşan düşünsel yapılar, çeşitli alanlarda yaygınlaştıktan sonra, yerlerini, Yeniçağ içinde gelişen nedensel/bilimsel bakış açısından oluşturulmuş yapılara bıraktılar. Hegel'in düşünsel bütünü ise, o 'eski', erekselliği dışarıya atfedici yapıların sonuncusu (?) oldu; Marx geldi, onu da "tersine çevirdi"...

(Yukarıdaki paragrafta, Küçük'te eleştirdiğim özneli-fiilli açıklama biçimini **kendi** kullandığımı düşünenler, 'düşünsel yapılar'ın **yerinin,** insanların **kafaları** olduğunu; oraların da amaç ve ereğin bulunduğu **tek yer** olduğunu, **düşünsünler...**)

Öte yandan, şu söylenebilir belki: Küçük'ün, "aydın" üzerine "tezler" yazdığına göre, 'ereksel-düşünsel' açıklamalar getirmesi; kendileri de **tek insanlar olan aydınların** düşünsel yapılarına yönelmesi, doğal değil mi? Ne de olsa, **düşünsel** olması gereken bir tarih çalışması, Küçük'ün giriştiği.

Öyle belki, ama Küçük öyle yapmıyor: Bir yandan, gerçekten kişiler olan ve amaçlarından/hedeflerinden (daha önemlisi, bunların görülebileceği yazılarından, düşünsel yapıtlarından) **söz edilebilecek** tek aydınları, bu açıdan ele almayarak, onlarla ilgili bir tür 'historiografik psikanaliz'e yöneliyor; öte yandan da, **kişiler olmayan** nesnelere, amaçlar, hedefler ve tarihsel eylemler yakıştırıyor. Bu da, **tam** Hegelvâri bir açıklama türüdür...

Küçük'ün kitabıyla ilgili (ilk iki cildinde ortaya çıkan kadarıyla), kaynak yetersizliği, araştırma bağlamı yoksunluğu, dil bozukluğu, düzenlilik eksikliği gibi (**rahatlıkla** yapılabilecek) eleştirilerden **önce, temel bakış biçimindeki sakatlık** açısından savlanabilecek noktayı, onun 'üslubu'yla dile getirirsek:-

Tez: Yalçın Küçük, aydının girdabına giriyor, ama sarsılıyor, sallanıyor, Hegelciliğe düşüyor, daha doğru bir deyişle, yuvarlanıyor.

Antitez ve Sentez'e gelince, onlar ne olur, bilmem... □

insan yayınları

MÜSLÜMANCA DÜŞÜNME ÜZERİNE DENEMELER
Rasim ÖZDENÖREN / 450 TL. ( )
BİR İSLÂM PEYGAMBERİ Hz. İSA-Muhammed ATAURRAHİM / 600 TL. ( )
Hz. MUHAMMED'İN HAYATI-Martin LİNGS / 1500 TL. ( )
AFRİKA DRAMI-İmdadüddin HALİL / 400 TL. ( )
İSLÂM ve MODERN İNSANIN ÇIKMAZI-Seyyid Hüseyin NASR / 500 TL. ( )
MALCOLM X-Alex HALEY / 1750 TL. ( )
BİREYSEL ve TOPLUMSAL DEĞİŞMENİN YASALARI-Cevdet SAİD / 500 TL. ( )
İSLÂMIN YAYILIŞ TARİHİNE GİRİŞ-Ebulfazl İZZETİ / 700 TL. ( )
GAZÂLİ'NİN İKTİSAT FELSEFESİ-Dr. Sabri ORMAN / 400 TL. ( )
EVRENİN YATIŞMAZ-YAPISI-Abdulkerim SÜRÛŞ / 350 TL. ( )
MÜSLÜMAN PSİKOLOGLARIN ÇIKMAZI-Malik Babikir BEDRİ / 300 TL. ( )
İNSANIN KÖKENİ NEDİR-Maurice BUCAİLLE / 600 TL. ( )
MEKKEYE GİDEN YOL-Muhammed ESED / 1500 TL. ( )
SÖMÜRGE ÜLKELERDE FİKİR SAVAŞI-Malik BİNNEBİ / 350 TL. ( )
MODERN BİLİMİN ARKAPLANI-İlhan KUTLUER / Basılıyor.

SATIŞ ŞARTLARIMIZ: TOPLU İSTEKLERDE % 30 İNDİRİM YAPILIR / TEK İSTEKLER POSTAPULU KARŞILIĞI GÖNDERİLİR / 5.000 LİRAYI AŞAN İSTEKLER ÖDEMELİ GÖNDERİLİR. POSTA MASRAFLARI YAYINEVİMİZE AİTTİR. İSTEME ADRESİ: P.K. 159 BEYAZIT / İSTANBUL TEL: 528 31 56
İSTANBUL DAĞITIMI: ÖZGÜR, SAY, BARIŞ, CEMMAY

KİTAPLAR

Ahmet CEMAL, Tomris UYAR, Fatih ÖZGÜVEN, Hakan KENİ

Mırıldandığım Öyküler. J.Cortazar. Çev: Tomris Uyar (Can).

Mırıldandığım öykülerin en sevdiğim yanı bu; her şeyin, her edimin ince ince betimlenmesi, gittikçe artan bir tadın çok ağır çekimi, bedene, sözcüklere, suskunluklara doğru usulca tırmanışı... İçlerinden öyle geldiği için öykü anlatan geleneksel anlatı ustaları olduğu gibi, insanın 'öykü anlatan hayvan' olduğunu bilinçle bilen ve öykülerini bu bilinçle kuran çağdaş yazarlar da var. Cortazar bunların en ustalarından biri. Onun yazdıklarında, elindeki 'işe' şöyle bir uzaktan baktıktan sonra kolları sıvayıp yazmaya girişen bir öykü ustası tavrı var. Bu usta öyküyü yapan araç gereci, kullandığı malzemeyi (çoğunlukla edebiyatın, yazma ediminin kendisi ya da metinlerle hınzırca oynamanın hazzı bu) 'çaktırmaktan' çekinmiyor çünkü bunlardan yepyeni zevkler, büyüler ve tadlar üretmesini biliyor. Bazıları nefis birer korku öyküsü olan öykülerinde, ustaları Borges, Poe ve Lewis Carroll gibi o da entelektüel bir ürperti peşinde. Ülkesinde olup bitenlerin ürpertisini de sezdirmekten geri durmayarak... □

Deniz Kenarında Pazartesi. Nazlı Eray (Kaynak).

Nazlı Eray, **Geceyi Tanıdım**'dan **Orphee**'ye uzanan bir öykücülük çizgisi boyunca çevresini, kendi kurduğu 'fantastik' dünyanın terimleriyle görebilen ve yeniden anlamlandırabilen bir yazar olarak kabul ettirdi kendini. İşin içine otobiyografi karıştığında bile, çoğu kere **(Kız Öpme Kuyruğu, Hazır Dünya** vb.) aynı dünyanın terimleriyle sınırlı kalıyordu olup bitenler. **Deniz Kenarında Pazartesi**'de daha ağırlıklı olarak gerçek adlar, tarihler, olaylar, ima edilen kişiler var ve bu da bizi (en azından Nazlı Eray'ın kurduğu dünyaları sevenleri) düşünmeye götürüyor; ancak özgün Nazlı Eray dünyalarında benzersiz yerlerini bulan gerçek dünyanın ıvır zıvırı Nazlı Eray metnini ele mi geçiriyor yavaş yavaş? Kısa bir süre sonra Nazlı Eray kahramanlarının düpedüz gerçek yaşamdaki karşılıklarını mı görür olacağız? **Deniz Kenarında Pazartesi**'de keşke herkes Demir Dayı kadar gerçek, ama gerçekdışı olsa, Nazlı Eray, otobiyografiyle kurmaca metin arasında bu 'tehlikeli oyunlar'ı oynamasa. □

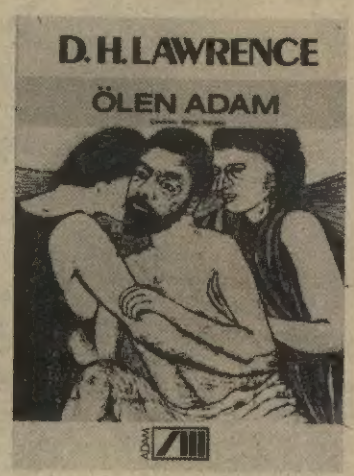

Ölen Adam. D.H.Lawrence. Çev: Bilge Karasu (Adam).

Lawrence, bu uzun öyküsünde İsa'nın yeniden dirilişi ve göğe ağışı efsanesi çerçevesinde bir kere daha kendi yaşam ve edebiyat felsefesini konu ediniyor. Bütün özgürleşmenin bedenden, bedenin tanınmasından ve cinsellikle barışık yaşamaktan geçtiğini her zaman vurgulayan Lawrence, **Ölen Adam**'da bu gereksinimleri bastırmayı ya da gözardı etmeyi seçen, doğuş evresindeki Hıristiyanlıkla sona ermekte olan bir dünyayı, panteist kültürlerin dünyasını karşı karşıya getiriyor. Lawrence'in yeniden doğan İsa'sı panteist kültürlerden aldığı dersle aslında doğa ile, bugün kendisine örneklik ettiğini bildiğimiz putperestlik döneminin kimi Tanrı modelleriyle kan bağını pekiştiriyor. İlk baskısı yıllar önce yapılan bu çevirinin başında, çeviriyi yapan Bilge Karasu'nun yararlı bir önsözü var. □

Fatih ÖZGÜVEN

Zeno'nun Bilinci. İtalo Svevo. Çev: Gül Işık (Ada).

Çağdaş İtalyan yazınının en büyük adlarından İtalo Svevo'nun (1861-1928) ilk kez 1923'te çıkan bu romanı, gerek yazarın verimi, gerekse İtalyan yazını içersinde biçimsel açıdan bir dönüm noktasıdır. Romanın kahramanı Zeno Cosini'nin, ruh doktorunun önerisi üzerine "hasta" ben'inin öyküsünü "sağlıklı" bir çevrede kaleme alışını yansıtan yapıt, Gül Işık'ın çevirisiyle tüm biçem özelliklerini koruyarak dilimize aktarılmış. Hem yüzyılımız İtalyan yazınını, hem de Joyce, Proust ve Kafka düzeyinde bir yazarı tanımak isteyenlerin mutlaka okuması gereken bu kitap, 1984 Azra Erhat Çeviri Ödülü'nü de kazandı.

İnsanlar, Hayvanlar ve Yırtıcı Hayvanlar. Saki. Çev: Fatih Özgüven (Sungur).

Asıl adı Hector Hugh Munro (1870-1916) olan Saki'nin öykülerini içeren kitap, yalnız İngiliz yazınının değil, ama çağımız dünya yazınının en büyük mizah ustalarından birini Türk okuruna tanıtıyor. Öyküleri güçlü kılan en önemli öge, yazarın mizah aracılığıyla aslında çok açık biçimde dile getirdiği toplumsal eleştirinin yerindeliği. Saki'nin bu kitabı, insanı tüm yanlarıyla katıksız sergileyen ender yapıtlardan. Fatih Özgüven'in titiz çevirisi, İngiliz mizah biçeminin de Türk okuruna yansımasını sağlamış. □

Shakespeare ve Hamlet. Prof. Dr. Mina Urgan (Altın Kitaplar).

Prof. Mina Urgan'ın kitabı, bilimsel düzey ile çok geniş kesimlerin rahatlıkla anlayabileceği bir anlatımı birleştirmek gibi, bu tür yapıtlarda ender raslanır bir özelliği taşıyor. Kitap yalnızca Shakespeare'in yaşamına ve Hamlet'e ilişkin ayrıntılı bilgiler vermekle kalmayıp, Shakespeare'in yapıtlarının tümü üzerine genel bir dökümü içeriyor. Zengin bir birikimi son derece rahat bir dille sunan **Shakespeare ve Hamlet**, tüm yazınseverler için gerçek bir başvuru kitabı. □

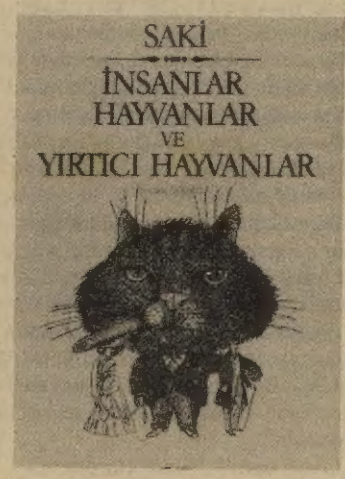

Ahmet CEMAL

Tortu. Selçuk Baran (Kaynak).

Bir istencin zorlaması ve baskısıyla **dibe çöken** hayatların uzun öyküsünü yazmış Selçuk Baran. Bir **imparator** eliyle biçimlendirilen, yıkıma uğrayan, yine de sevgiyi elden kaçırmamaya çalışan insanların hayatları. Öyküleri birbirine bağlayan sesin baştan sona aynı kişinin -Halim'in- sesi olması, bu çok boyutlu konuyu yer yer tekdüzeliğe sürüklüyor. Yine de usta öykücü, oldukça sık işlenmiş bir izleğe, değişik, yeni bir bakış açısıyla yaklaşıyor. □

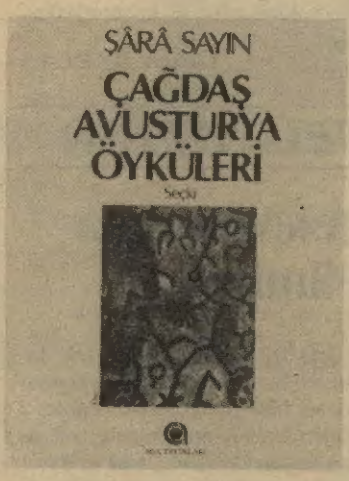

Çağdaş Avusturya Öyküleri. Seçkiyi hazırlayan: Şâra Sayın (Ada)

"Ve birden anladım: Her şey bir dil sorunuydu, hem de ötekilerle birlikte dünyayı karıştırmak için Babil'de yaratılan bu Alman dilinin sorunu değildi yalnızca."

"Bunların ikisi de aynı dil, aynı sözlükleri, bazen aynı tümceleri konuşuyoruz, ama birbirimizi gittikçe daha az anlıyoruz, anlaşma ve yorum sözlükleri olmadığından çevrilmesi olanaksız iki ayrı dil konuşuyoruz sanki."

"Gittikçe daha çok bağırdın, gittikçe daha çok, kendinin de bir şey anlamadığını ve büsbütün dilsizleştiğini fark edene kadar."

Seçkideki üç ayrı öyküden alıntıladığım bu tümceler, Avusturya edebiyatının dil sorununa öncelik tanıyan bir edebiyat olduğunu gösteriyor. Avusturyalı yazarlar ister nostaljiyle kıvransınlar, ister gülmece sınırına yaklaşsınlar, ister fantastiği zorlasınlar, dil ve iletişimle uğraşmaktan vazgeçmiyorlar. Seçkide Habeck'in, Dor'un, Bachmann'ın, Bernhard'ın ve Marginter'in öyküleri özgünlükleriyle dikkati çekiyor. (Şârâ Sayın'ın öykü sanatı üstüne yazdığı önsözü, öykü meraklıları mutlaka okumalı.) Öte yandan Frischmut'un **Terbiye Dersi** başta olmak üzere seçkideki birkaç güdük öykü, Türk öykücülüğünün dünya edebiyatındaki yerinin oldukça sağlam olduğunu gösteriyor bize. □

Tomris UYAR

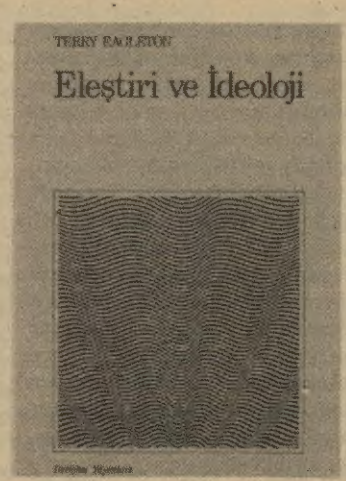

Eleştiri ve İdeoloji. Terry Eagleton. Çev: Esen Tarım-Serhat Öztopbaş (İletişim).

Althusser'in teorik yenilikleri politika pratiği üzerinde henüz kaydadeğer bir etki göstermedi. Teorik düzeyde bu etkiler belirgin. Özellikle de İngiltere'de Althusser'in teorisi estetik ve genel olarak bilinçlilik alanlarını ilgilendiren çalışmalarda yeni akımlar yaratabildi. Terry Eagleton, edebiyat eleştirisi alanında bu yeni akımın önde gelen temsilcilerinden biri. Bu alanın başlıca Marksist temsilcisi olan Raymond Williams'ın öğrencisi Eagleton, kitabının birinci bölümünde hocasıyla hesaplaşırken, bu tartışma, bir yandan da genel Marksizm alanında iki "ortodoksi-dışı" yöntembilim arasında bir polemik özelliği kazanıyor.

En somut olarak İngiliz edebiyatı geleneğini incelediği bölümde bile belirli bir kavramsal soyutluğun dışına çıkmayan Eagleton'ın kitabını okumak, özellikle de Türkçe'nin kavramlarının yetersizliği ve oturmamışlığı ile başa çıkabilmek kolay olmuyor. Ancak önemli bir kitap. Bu tür tartışmaların iyice kısırlaştığı bugünlerde Eagleton'ın kitabının söz konusu güçlüklerine rağmen dikkatle okunması ve tartışılması yararlı olacaktır: Maddeci yöntemin estetik alanında olduğu kadar genel olarak da önemli bir yorumunu içerdiği için... □

Hakan KENİ

YAYIN

Beyaz Saray kitapçıları

1984'ün en fazla satan kitabı hangisidir? **Düşünüyorum O Halde Vurun, Sevgili Arsız Ölüm, Ben Atatürkçü Değilim.**

Türkiye'de bir kitap ortalama olarak beş bin adet basılır. Cağaloğlu ölçütlerine göre bir yıl içinde tükenmiş olması da vasatı tutturduğunu gösterir. **Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi** gibi 19 yılda ilk baskısı hâlâ tükenmeyen kitaplar da vardır. Üç-beş baskı yapan kitaplar ise bu standartlara göre "iyi iş" yapmış sayılır. Örneğin Cumhuriyet Kitap Kulübü'ne göre 1984'ün en çok satan kitabı olan **Sevgili Arsız Ölüm** yıl içinde beş baskı yapmıştır (yaklaşık 25 bin adet).

Bedir ve Arslan yayınevlerinin çıkardığı Gazali'nin **İhya-ı Ulumiddîn**'i (biri 4, diğeri 10 cilt olarak) yılda yaklaşık 100 bin takım satıyor. Seyyid Kutub'un 16 ciltlik **Fî zılâl-il Kur'an**'ının (Kuran Tefsiri) yıllık satış miktarı da 150 bin takımı bulmakta.

"Beş bin basan kitaplar dünyası"nın biraz dışında olan bu kitaplar haftalık ya da yıllık "en çok satan kitaplar" listelerinde yer almıyor. Mekân olarak da bu böyle. Cağaloğlu genel dağıtımcılarının raflarında yeni yeni bazı İslamî yayınlar yer almaya başladı. Bir de kitap fuarlarında bu iki dünya yanyana gelebiliyor.

Beyazıt Beyaz Saray'daki kitapçılar çarşısında yaklaşık 45 kitabevi var. Bunların çoğu aynı zamanda yayıncılık yapıyor. Özellikle Anadolu'ya dağıtım yapan bu yayınevlerinin bastığı ve sattığı kitap sayısı Cağaloğlu piyasasının neredeyse tasavvur edemeyeceği boyutlarda.

Genel olarak İslamî kitaplar yayınlıyor ve satıyor çarşının kitapçıları. Bir- iki tane kalmış olan "ülkücü" kitapçıların hemen hiç etkinliği yok gibi. Bu kitap dünyasının da kendi içinde, farklılıklar var.

En fazla satan kitapların başında **Namaz Hocası** ya da **Karınca Duası** gibi kitaplar geliyor. Bunlar çarşıdaki yayınevlerince büyük miktarlarda basılıyor ve önemli bir bölümü Anadolu'ya gönderiliyor. Çarşılardakilere göre yıllık satış miktarları yüz binlerin üzerinde olan bu kitapları İslâm'la ilişkileri çok sıkı olmasa da hemen her aile evine alıyor. Ayrıca Kuran kursları da bu kitaplar için önemli bir pazar durumunda.

Bir de popüler kitaplar var. Örneğin **Minyeli Abdullah** romanı şimdiye kadar 33 baskı yapmış. Eskiden bir film yıldızı olan Canan Ceylan'ın **Sahneden Mabede** (ya da **Feryadımı Dinleyin**) adlı kitabı geçen yıl 100 bine yakın satmış. Bu son örnek tür olarak galiba "öteki" kitap dünyasındaki **Niçin Geç Kaldım**'ın karşılığı...

Cinsellikle ilgili kitaplar da çok satıyor. İki ciltlik **İslama Göre Cinsel Hayat** 15 günde beş bin adet satmış. **Evlilik ve Mahremiyetleri**'nin de şimdiye kadarki satışı 100 bini bulmuş.

İhya-ı Ulumiddîn ya da **Fî zılâl-il Kur'an** gibi daha teorik düzeyde kitapların (araştırma, inceleme, yorum vb.) satışını etkileyen değişik faktörler var.

Çarşıdaki bazı kitabevleri belli tarikatlara (cemiyetlere yönelik olarak kitap yayınlıyorlar.

Anadolu'ya çok miktarda kitap gönderen çarşının bir başka özelliği de kitap ihracı yapması. Avrupa'ya ve son yıllarda Ortadoğu'ya (özellikle Suudi Arabistan) önemli miktarlarda kitap gönderilmekte. Bu konuda kesin rakamlar verilmemekle birlikte her yıl birkaç kez ve her seferinde bir iki TIR kitap gönderildiği söyleniyor. Yurt dışındaki işçilerin aldığı kitaplar arasında **Hac Rehberi** ve **İslam Müesseseleri** gibi kitapların yanı sıra **Kadın Sorunu** gibi kitaplar da bulunuyor.

Hakan KENİ

Yarın Yarın

Pınar Kür'ün 1982 Mayısı'nda toplatılan ve 4 Ekim 1984'te beraat eden **Yarın Yarın** romanının dördüncü basımı yapıldı. Kitapla ilgili ilk duruşma 1982 Kasımı'nda yapılmış ve 1983 Eylülü'nde Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesi Tahsin Yücel, Haldun Taner ve Köksal Bayraktar'dan oluşan bilirkişi raporuna istinaden kitap hakkında beraat kararı vermişti. Askeri Yargıtay tarafından bozulan karar, aynı mahkemece Şubat 1984'te yeniden onaylanmış ve Askeri Yargıtay Daireler Kurulu'nca da görüşülerek, kesinleşmişti.

H.K.

Gönül Suçları

TİYATRO

"Genç işi" bir oyun

Gönül Suçları, iki açıdan tam anlamı ile "genç işi" bir oyun. Bunlardan birini, iyi kötü anlaşılabilir nedenlerle, "kuşku ile, kuruntu ile" karşılıyorum. Öbürü ise bir "sağlık" belirtisi, övünülecek bir durum.

Birinci "gençlik" **Gönül Suçları**'nın bir oyun yazarının ilk eseri olmasından, üstelik bunu daha yirmi beş yaşında yazmasından ileri geliyor. Benim de izlenimlerimi yansıttığı için Amerikalı eleştirmenlerden bir iki alıntı yapacağım (Kent Oyuncuları Dergisi'nden alıyorum). Bir eleştirmen, yazar Henley'in ilk eseri ile **"bir olgunluk dönemi oyunu çıkardığını"** belirtmiş... Üzerinde durmaya değer bunun: çarpıcı, değişik, garip, ilginç, ama belki bir oranda düzensiz, savruk, sarsak değil... düpedüz "olgunluk çağının yetkin ürünü" bir oyun. Bana kalırsa bu pek "hayra alâmet" sayılmaz. İnsanı ürkütür, beklemeye zorlar. Gerçekten, bir başka eleştirmenin değindiği gibi, başrolde üç kızkardeşin bulunması Çehov çağrışımına yol açıyor. Ne var ki **Gönül Suçları**'ndaki bu "oyun ustalığı" çizgisi Çehov'la, Rus oyunları ile sona ermiyor; oradan İskandinavya'ya, oradan İngiliz oyunlarına damar damar yayılıyor.

Şu da var: Yönetmen Birkiye, **Gönül Suçları**'nda, seyirciye hiç aykırı gelmeyen "arı, duru, saf; neredeyse iyi niyetli suçluluk" olayının ağırlığını, haklı olarak, belirtmiş. Elbette her oyun, her sanat eseri, bir bakıma "suçlu olanın" yanında yer alır. ABD güney bölgesi yazarlarında ise (romanlarda olsun, oyunlarda olsun) bu yer alış bir hayli içten, etkili ve "bilgiçlik satmadan" bir oranda düşünseldir. Bu yüzden, bir Missisipili olan Beth Henley'in suçluluğa yaklaşımı pek yeni sayılamaz. Bütün bunlar bir yana, bu bir "iyi oyundur", dört yıl perdede kalmayı da helâlden hak etmiştir ve ondan öte "beklemek" seyircilere düşer.

Gönül Suçları'nda bir tek "yıllanmış" Kent Oyuncusu yok. Yönetmen Mehmet Birkiye ile Gül Onat en eskileri; onlar da olsa olsa on, on iki yıldır sahnede çalışırlar. Oyunda birbirinden önemli "yerinden güç kalkar" altı rol var. Bunların tümü de az görülür bir etkinlikle, incelikle "yaşatılır"...

"Yıldız var mı? Müşfik yokmuş... Şükran bir gözüküyormuş... Kâmran bugün oynamıyormuş..." vb. ayakbağından sıyrılma aşamasında, Gönül Suçları, Mehmet Birkiye'nin ikinci yönetim deneyimi imiş, yazık ki birincisini, **Adını Siz Koyun**'u göremedim. Şunu söyleyebilirim: Bir oyunu böylesine özenle, böylesine "bilerek" kotarıp gerçekleştirebilen bir sanatçı kolay kolay yönetmenliği bırakamaz. O yönetmenliği bıraksa yönetmenlik onun yakasını bırakmaz. Üçüncüye bakalım.

Orhan BARLAS

TELEVİZYON

Televizyonda Filmler

Şubatın ikinci yarısında televizyonda ikisi yerli, yedisi yabancı dokuz film gösterilecek. Yabancı filmlerden **Victor, Victoria** ve **Postacı Kapıyı İki Kere Çalar**'ın ikinci versiyonu 1980 sonrasında, Sergio Leone'nin özgün, masalsı westerni **İyi, Kötü, Çirkin** ise on beş yıl önce sinemalarımızda gösterilmişti.

Tatil günlerinin filmleri gerçekten genel izleyiciyi kucaklayacak nitelikte: Üç biyografi (**Pastör'ün Hikâyesi, MacArthur-Asi General, Grimm Kardeşlerin Harika Dünyası**) ve **İyi, Kötü, Çirkin** hem sinematografik açıdan başarılı, hem eğlendirici, hem de —ilk üçü için— bilgilendirici.

1936'ta yapılan Pastör'ün Hikâyesi'nin yönetmeni William Dieterle, Sessiz Alman Sineması'nın büyük oyuncularındandı. 1930'da Hitler'in şerrinden ABD'ye kaçan sanatçı başarılı biyografi filmleri (Pastör'ün yanı sıra Zola, Juarez, Ömer Hayyam) ve edebiyat uyarlamaları (en ünlüsü Notre Dame'ın Kamburu) yönetti, 47 yıllık sanatçılıktan sonra 1960'ta kendini emekliye ayırdı. Ünlü bilim adamının yaşam öyküsünü anlatan bu filmi hem türünün, hem de sesli sinemanın ilk dönemlerinin başarılı bir örneği. Pastör'ü canlandıran Paul Muni, bu oyunuyla Oskar ödülü kazanmıştı.

Televizyonun gelenekselleştirdiği "haftanın savaş filmi" programında bu kez yine türü içinde düzeyli bir yapıt var: MacArthur-Asi General. Arkansaslı köylü çocuğu Douglas, 23 yaşında teğmen, 38 yaşında tuğgeneral, 50 yaşında —dört yıldızlı— orgeneral ve ABD Genelkurmay Başkanı olmuştu. 1937'de emekliye ayrılan MacArthur 1941'de yeniden göreve çağrıldı. Savaş boyunca Güneybatı Pasifik Kuvvetleri Komutanlığı yaptıktan sonra 1945'te Pasifik Or-Kuvvetleri ve Japonya'yı işgal eden Müttefik Kuvvetler Komutanlığı'na atandı. 1945'ten 1951'e Japonya'nın Müttefiklerin gösterdiği yönde sosyo-ekonomik ve politik restorasyonuna "nezaret" etti. 1950'de Kore Savaşı'nda bizim de aralarında olduğumuz Birleşmiş Milletler Kuvvetleri Komutanlığı'na atandı. Ama savaşın tüm Kuzey Kore'nin istilasına yönelik olarak genişletilmesinde diretince bu militarist general görevden alındı. ABD tarihinin en çelişkili, en ünlü komutanı sayılan MacArthur'u Gregory Peck canlandırıyor. Filmin yönetmeni, başarılı bir gerilim sinemacısı sayılan Joseph Sargent. Generali yer yer eleştirse de bu hızlı kurgulu etkileyici film, sonuçta bir kahraman portresi çiziyor. Bu "Amerikan Kahramanı"na hayran olacakların, Kore'de Amerikan askerlerini kurtarmak için Türk Tugayı'nı ölüme gönderdiğini unutmamaları gerek.

"Polisinizi Seviniz" programında ise Cüneyt Arkın'ın yönetip oynadığı bol kanlı bir film var: **Ölüm Görevi.**

On beş günde üç de karakomedi gösterilecek: Feyzi Tuna'nın vasat **Enayi**'si, Blake Edwards'ın **Victor, Victoria**'sı, Richard Benjamin'in **Hayatımın En Güzel Yılı**.

Film yapımcılarıyla yıldızı barışmayan Peter Sellers'lı "Pembe Panter" komedilerinin başarılı yönetmeni Edwards, onları televizyoncularla bir olup —1981'de sinemalarımızda izlediğimiz— "O... Çocuğu" ile alaya almıştı. Bu filminde de eğlence dünyasını ve çarpık ilişkilerini tiye alıyor.

"Goodbye Columbus", antimilitarist "Catch 22" gibi başarılı karakomedilerin yönetmeni Richard Benjamin'in 1982'de yaptığı *"Hayatımın En Güzel Yılı"* da Şubat başında izlediğimiz "Fransız Teğmen'in Kadını" gibi ticari sinemalarımızda gösterilmemiş yeni filmlerden. Başrolde oynayan, altı kez Oskar ödülüne aday gösterilmiş İrlandalı sanatçı, Peter O'Toole'u geçen ay televizyonda yayınlanan "Cuma"da alkışlamıştık. Sömürgeci İngiliz uygarlığının dünya görüşünü, değer yargılarını kıyasıya eleştiren filmde İngiliz uygarlığını başarıyla canlandırmıştı. Bu güzel filmde de görmek gerek.

"Guguk Kuşu"yla Oskar kazanan Amerikan sinemasının "antikahraman"ı Jack Nicholson ve bu yılın Oskarına aday gösterilen Jessica Lange'ın büyük başarıyla oynadığı, Bob Rafelson'ın yönettiği "Postacı Kapıyı İki Kere Çalar"ın en çarpıcı ve filmin tümüne anlam kazandıran sahnesinin —tecavüz sahnesinin— TRT'ce sansürleneceğini sanıyoruz. Bu da "yalnız kendini seven masum yüzlü canavar kadın" incelemesini oldukça zaafa uğratacak. Yine de sinemada izleyememiş olanların görmesini öneririz.

Ahmet GÜNLÜK

Seslendirme

Televizyonda yabancı film ve dizilerin seslendirmesi gerçekten çok iyi. Hele sinemadaki felâket "dublaj" sesleriyle karşılaştırıldığında olağanüstü. Yalnız zamanla biraz can sıkıcı olmaya başlayan bir özellik var. Seslendirenlerin sayıca azlığı, sonunda bütün seyircilerin sesleri tanımalarına yol açıyor. Böylece, bakıyorsunuz, sözgelişi bir Romalı komutan, senatör Jordash'in sesiyle, bir Kızılderili, komser Columbo'nun sesiyle konuşuyor. Dünyanın bütün yaşantı ve tarih zenginliği bize otuz kırk kadar ses yoluyla ulaşmaya başlıyor. Üstelik, işite işite, teyzemizin, amcamızınkinden daha fazla âşinalık kurduğumuz otuz, kırk sesle. Seslendirme yapanların sayısını biraz çoğaltmak mümkün değil mi acaba? Gittikçe "klostrofobik" bir dünya olmaya başladı çünkü TV dünyası.

Nihat TUNA

"Postacı Kapıyı İki Kere Calar"da Jessica Lange ve Jack Nicholson.

KONSER

Gençlik konseri

Gençlik konserinde Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nı **Gürer Aykal** yönetiyordu. TRT Çok Sesli Korosu'nun da yer aldığı konsere solist olarak **Günay Yetiz** ve **Sedat Civelek** katılıyorlardı. Konserin ilk yapıtı İtalyan besteci **Severio Mercadante**'nin (1795-1870) Mi Minör Flüt Konçertosu'ydu. Mercadante çok sayıdaki verimiyle bir opera bestecisi olarak tanınır. Bu konçertosunu 24 yaşındayken yaratmıştı. Genç flütçü Günay Yetiz henüz öğrenciyken sunmuş olduğu konserlerle kendisini müzik çevresine tanıtmış bir sanatçı. İyi bir tekniğe, bunun yanı sıra deneyime de sahip. Konçerto boyunca belirgin olan soluk soluğa gereksiz bir acelecilikle Yetiz iyi bir yorum oluşturamadı. Alkışlara yanıt olarak sunduğu **Debussy**'nin yapıtında sıradan bir seslendirme gözleniyordu. Orkestra da zarif eşlik partisini ancak bu kadar sert ve ruhsuz çalabilirdi. Sedat Civelek yüzyılımızın bestecisi Macar **Frigyes Hidas**'ın (d.1928) Obua Konçertosu'nu seslendirdi. Genç sanatçı obuanın gizemli tınısına yaraşır tutarlı bir yorum gerçekleştirdi. Kadanslarda abartmasız tekniğini, duygusal andante bölümünde tonunun yumuşaklığını yansıttı. Pek beğenilen andante bölümünü alkışlara yanıt olarak orkestra eşliğiyle yineledi. Orkestranın eşliği ise bir önceki konçertoya oranla daha sağlam ve müzikaldi. Konserin son yapıtı **Johann Sebastian Bach**'ın (1685-1750) "Singet dem Herm ein Neues Lied" (Tanrı'ya Yeni Bir Şarkı Söyle) adlı motetiydi. TRT Çok Sesli Korosu'nu Romen şef **Bujor Hoinig** çalıştırmıştı. Gerek orkestra, gerek koro temiz bir seslendirme oluşturdular, kaliteli bir yorum ise yoktu. Orkestrada değerli başkemancı Oktay Dalaysel'in yokluğu belli oluyor, yaylılar o aranılan etli Bach arşesinden (yayından) yoksun kuru kuru nota çalıyorlardı. Koro çalıştığını yansıttı, fakat yapıtın gizemli ve görkemli özünden ödün verildi. Böyle sekiz sesli bir koro partisini içeren yapıtta, izleyicinin sanatsal doyuma ulaştığı, konser sonrasında da bir süre etkisinden kurtulamadığı bir Bach yorumunu arzulardık.

CSO yöneticileri içeriğini düşünmeksizin olağan bir konsere "gençlik konseri" adını koymuşlar. Oysa gençlik konseri, gençlerin kolayca anlayabilecekleri yapıtların, onlardan oluşan izleyici kitlesine sunulduğu sanat olayı olmalıdır. Ankara'nın içindeki veya dışındaki yatılı okullarda öğrenim gören gençlerin toplu olarak çağrıldığı bir Pazar konseri oluşturulabilirdi. Çoğu çoksesli müziği tanımayan bu gençlere orkestra yapısını tanıtan yapıtlar sunulabilirdi. **Mozart**'ın 40. Senfonisi'nin ilk bölümü, **Honegger**'in Pasific 231'i, **Britten**'ın Gençler İçin Orkestra Kılavuzu gibi yapıtlar böyle bir konser için ideal örneklerin ilk akla gelenleridir.

Ümit GÜLTEKİN

Seyyit Bozdoğan'ın sergisinden

SERGİ

Bozdoğan'ın yüz manzaraları

24 Ocak'ta Tiglat Sanat Galerisi'nde (Bebek) açılan Seyyit Bozdoğan resim sergisi 13 Şubat'a kadar sürecek. Sanat ortamımızın sıradan etkinliklere boğulduğu bir zamana raslayan bu serginin başlıca özelliği sanatçının "Yüz Manzaraları" adını verdiği portre çalışmalarıyla yeni bir denemeye girişmiş olmasından kaynaklanıyor. Bunlar dışında kalan resimleri ise beton bir avlu ile çevrilmiş ağaç gövdeleri, atölye duvarına asılmış yırtık bir çimento torbası, gölgesinde kafes içinde bir çift kekliğin dinlendiği bir balkondan görülen Güney Anadolu manzarası gibi çeşitli konuları kapsıyor. (Gerçekte Bozdoğan'ın sanatının yetkin bir özeti olan bu sonuncusu aynı zamanda serginin de en ilginç emeklerinden biri olarak dikkati çekiyor.)

Bozdoğan, yaşı kırk dolaylarındaki genç sanatçı kuşağının temsilcilerinden. Konularının ve ilgi alanlarının çeşitliliğine rağmen, geçtiğimiz yıllarda daha çok toplumsal içerikli resimleriyle ilgiyi çekmişti. Sanatçı, usta bir fırça işçiliği ile ayrıntının işlenişinin "maniyerist" bir özdeşleşmeyi yaşadığı bu yapıtlarında, toplumumuza özgü çelişkileri belli bir mesaj bağlamında alabildiğine vurgulayan bir tutum içindeydi. O gün için geçerli olan bu yaklaşım güncelliğinden kaynaklanan bazı tehlikelere gebeydi. Çünkü, güncel olayların uyandırdığı heyecanların akılcı denetimden bağımsız bir öfke boyutu içindeki ifadesi, bu heyecanları yaşamayan bir gelecekte anlamsızlaşmaya mahkûmdur. Birçokları gibi Bozdoğan'da bu kuşkulu sınırlarda dolaştı. Ancak mesajı, anıtsal bir biçim anlayışı ile besteleyebildiği zaman, çarpıcı bir biçim-içerik bütünlüğüne ulaşmak başarısını da gösterdi.

Bozdoğan, keklikli Güney Anadolu manzarasında yetkin bir örneğini yakaladığı bu anıtsal biçim ve içerik bütünlüğünü "Yüz Manzaraları"nda portre ve manzara türlerine ortaklık edecek bir tabanda yakalamaya çalışıyor. Portre ve manzara geleneksel olarak birbiri ile bağdaşmaz gibi görünen iki ayrı resim türüdür. Daha önce bazı hyper-realistler ve özellikle de Chuck Close gibi sanatçılar, dev boyutlu portrelerini "topografik harita" vb. gibi tanımlamalar altında açıklamaya çalışmışlardı. Burada portreyi topografik kılan tek özellik alışılmamış büyüklükteki boyutlarıydı. Bozdoğan ise bütününü değil, sadece bir parçasını konu aldığı yüzün burun, kaş, göz, ten dokusu vb. gibi ögelerinin ilk aşamada dağlık bir arazinin girinti ve çıkıntıları ile özdeşleşmesini, daha sonra da izleyicinin bu portre-manzara karşısında yabancılaşmasını sağlıyor. Bundan amaç: manzara ile insan yüzünün (daha doğrusu sanatçının kendi yüzünün) bileşkesi niteliğini taşıyan genel "strüktürü" yakalayarak bu iki farklı türü birarada güçlü kılan ortak bir biçim şeması ya da bütünleştirilmiş bir ifade elde etmektir.

Geçen ay İstanbul'da sergi açan bir ressamımız söyleşilerinden birinde "Türk ressamları yumurtayı kırmadan omlet yapmaya çalışıyorlar" diyordu. Bununla Türk ressamlarının (kendisi Paris'te yaşadığı için özellikle "Türk ressamları" diyor) "riske" girmekten kaçındıklarını anlatmak istiyor. Sonuçları ne olursa olsun Bozdoğan gibi, giriştikleri denemelerle yumurtayı çekinmeden kıranlar için herhangi bir sorun yok. Oysa yıllarca önce kırılmış yumurtaların bunaltıcı kokusunu pahalı Paris parfümleri ile bastırarak (bugün) omlet yapmaya çalışanlar için aynı şeyi söylemek kolay olmasa gerek.

Kemal İSKENDER

Sanayileşmenin bedeli mi?

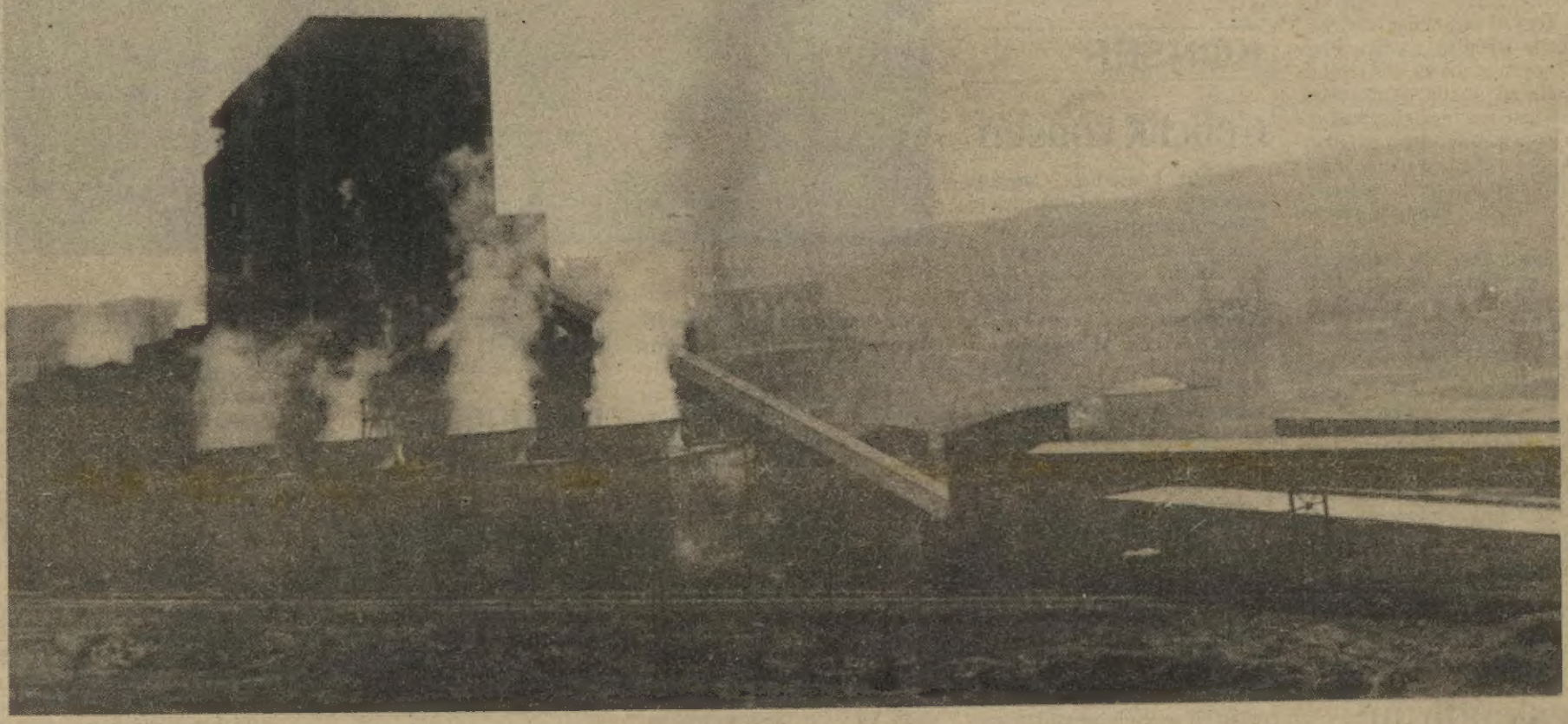

ASUMAN OKTAY

Tunçbilek, Termik Santral ve Garp Linyitleri İşletmesi'nin kuşatma altına aldığı bir kasaba. Çeşitli gazları, uçuşan külleri, kömür tozlarını, isi hava niyetine soluyan ve bütün bunlarla sanki kader birliği etmişçesine hayatını paylaşan binlerce insan...

Tunçbilek Termik Santrali'nde, Tunçbilekliler'in deyişiyle "Termik"de, her gün 7 ton kömür yanıyor. Bu, gene her gün 3 ton, bazen daha fazla miktarda külün ortaya çıkması demek. Küllerin ne yapılacağı, nasıl saklanacağı bütün termik santrallerde ciddi bir "işletme" sorunu. Ama Tunçbilek için değil. Çünkü kolay çözülmüş: Teleferiklere yükleniyorlar, kasabanın ve santralin hemen karşısındaki ormanın üzerinde yaptıkları kısa bir yolculuktan sonra gene ormanın üzerine dökülüyorlar. Küller adeta bir pamuk hafifliğinde ve beyazlığında. Bastığınızda hiçbir direnç göstermeksizin ayağınızı içine alıveriyor. Altında karşılaşabileceğiniz tek sertlik en fazla can çekişen bir çam ağaç oluyor. Yerleşim yeri -Termiğin ve Garp Linyitleri'nin lojmanları dahil- kül dağlarının hemen dibinde. Hafif bir rüzgâr Tunçbilek'in küller altında kalmasıyla sonuçlanıyor. Termikin elektrofiltrelerine gelince; kullanım amacı bacadan gazlarla birlikte havaya karışabilecek "uçucu külleri" tutmak. Tutmak ama, çıkan en ufak bir sorunda, üretimi düşürmek yerine hemen başvurulan yol filtrelerin açılarak küllerin doğrudan havaya verilmesi oluyor. (Bu sadece buraya özgü değil. Hemen bütün santraller için "arıza" gibi bir gerekçeye de bağlı olmayan olağanlaşmış bir uygulama) Tunçbilekliler bu nedenden dolayı termik yöneticilerinden çok şikayetçi: "Sırf kül taşıma derdinden kurtulmak için gündüzleri zaman zaman, geceleri ise devamlı olarak filtreleri açıyorlar. Yağmurlu havalarda iyice dayanılmaz bir şey bu. Tüm çabalarımıza rağmen başedemedik" ve ekliyorlar: "Tamam, ciğerlerimiz çimentolaştı, çoluk çocuğumuzda renk yok, ama bir de üstümüze simsiyah yağmur yağmasından artık bıktık." Ve tabiî hiçbir santralde olmadığı gibi Tunçbilek'te de kükürtdioksit gazı arıtma tesisi yok. Gazın bitki örtüsü üzerindeki tahribatı bir yana, doğrudan kendi sağlıkları üzerindeki olumsuz etkisinin farkındalar; ama, bu, Tunçbilekliler için, daha tali önemde bir sorun halinde.

Böyle bir hayatın Garp Linyitleri'nde çalışan bir işçiye sordurduğu soru şu: "Bu mu uygarlık? Peki biz ne olacağız?" Dolaysız yaşadıkları gerçekliğin Tunçbilekliler vardırdığı nokta daha çok bir kuşku niteliğinde.

Evet, enerji önemli bir sorun, dolayısıyla sanayileşmede. Ama nasıl?.. Sanayileşme, kalkınma vb. kavramların içeriğine yönelik bu tür bir soru genellikle lüks bulunabiliyor. Bunun bir nedeni bu kavramların Türkiye açısından taşıdığı önem ve öncelik. Herkesçe benimsenmiş bu ön kabulün yarattığı meşruiyet ortamı, çok şey bir yana, gayri insanî olarak nitelenebilecek uygulamaları bile mübahlaştırabiliyor. Yöneltilen herhangi bir eleştiriye, varolan bu sorunu tüm karmaşıklığı ve güçlüğü içinde tartışmaya çalışanlara verilen cevap kısa ve kesin "Ne yapalım kalkınmak zorundayız ve her şeyin bir bedeli vardır."

Kemerköy Termik Santrali'nin yoğun bir biçimde tartışıldığı şu günlerde düşünülecek konulardan biri herhalde bu olmalı... □